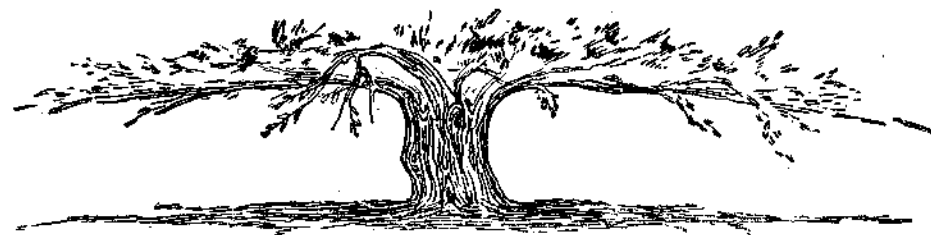

ΝΗΣΟΣ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ

ΒΑΣΙΟΓΡΑΦΙΑ Α. ΜΠΑΚΙΔΙΝ

ΠΑΝΔΘΗΝΔΙΑ

ΕΤΟΣ Γ'
31 ΜΑΪΟΥ 1903

ΠΑΛΑΙΟΝ ΚΑΪΡΟΝ

Κατὰ τὸ ἔτος 969 ὁ καλὶφης Μοῦξ-ἔλ-Ίλ-λάχ κύριος τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τοῦ Φαγιούμ καὶ ἔξουσιαστὴς ὅλης τῆς ἀφρικανικῆς παραλίας, τῆς Σαρδηνίας, τῆς Μάλτας καὶ τῆς Σικελίας, ἐπωφελοῦμενος ἐσωτερικῶν ταραχῶν τῆς Αἰγύπτου, ἐσκέφθη ὅτι ἦτο πλέον καιρὸς νὰ τὴν κατακτήσῃ ὀλόκληρον καὶ νὰ ἀποσπάσῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Ἀββασιδῶν. Ἐμάζεψε λοιπὸν περὶ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας ἄνδρας, ὅλους πολεμιστὰς διαλεχτούς, ἔβαλε ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἑνα Γραικῶν ἀλλαξόπιστον, ὀνομαζόμενον Τζοχάρ, τὸν ἀξιώτερον στρατηγὸν του, καὶ τοὺς ἐξαπέστειλε εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ὁ Τζοχάρ μὲ τὴν μεγαλειτέραν εὐκολίαν διεκπαιραιώθη εἰς αὐτήν, κατέλυσε τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀββασιδῶν καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου του, ἐγκατεστάθη εἰς τὴν τότε πρωτεύουσάν της, εἰς τὸ Φοστάτ. Ἀλλ' ὁ καλὶφης βέβαιος περὶ τῆς ἐπιτυχίας του ἐκ τῶν προτέρων, εἶχε προσχεδιάσει τὴν ἀνέγερσιν μιᾶς πρωτεύουσας εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Νείλου πολὺ ἀνωτέρας, ἢ ὅποια νὰ παραβάλλεται μὲ τὴν μυθικὴν πόλιν τῆς Βαγδάτης, καὶ μάλιστα νὰ τὴν ὑπερβαίῃ ὡς πρὸς τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ὀραϊότητα τῶν οἰκοδομῶν της.

Τὸ σχέδιον αὐτὸ τὸ ἐνεχείρισε εἰς τὸν Τζοχάρ, ὁ ὁποῖος ἀμέσως ἐβάλληκε νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ. Διὰ τὴν δώση ὅμως μεγαλειτέραν ἐπισημότητα καὶ ἐπιβολὴν εἰς τὴν ἰδρυσιν τῆς μεγαλονπόλεως αὐτῆς, ἐσκέφθη νὰ ζητήσῃ τὴν γνώμην καὶ τοῦ Οὐρανοῦ. Διέταξε λοιπὸν καὶ περιώρισαν τὸν χῶρον, τὸν ὁποῖον θὰ κατελάμβανε ἡ νέα πόλις, μὲ πασσάλους, τοὺς ἤνωσε

ὅλους μὲ ἓνα σχοινί, ἐκρέμασε ἐπάνω του κουδούνια καὶ ἀράδιασε χιλιάδες ἐργατῶν, οἱ ὅποιοι εἰς τὸ πρῶτον σύνθημα θὰ ἤρχιζαν νὰ σκάπτουν τὰ θεμέλια τοῦ τείχους ποῦ θὰ ἐπροφύλαττε τὴν πρωτεύουσαν. Ἐπειτα παρέταξε ὀλόκληρον τὸν στρατὸν του μὲ μεγαλοπρέπειαν καὶ προσεκάλεσε τοὺς πλέον ἔξουσιμένους ἀστρολόγους καὶ μάγους τῆς ἐποχῆς νὰ ἔλθουν νὰ ἐξετάσουν τὸν οὐρανόν. Εἰς τὸ πρῶτον καλὸν σημεῖον ποῦ θὰ διέκριναν, θὰ κτυποῦσαν ἐπάνω στὸ σχοινί, τὰ κουδούνια θὰ μετέδιδαν τὴν εἶδησιν καὶ ταυτοχρόνως ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη θὰ ἤρχιζεν ἡ ἐργασία. Ἐτσι λοιπὸν ὅλοι ἀραδιασμένοι ἐπὶ ὄρας ἐπερίμεναν, ἀλλὰ κανένα σημεῖον δὲν ἐφαίνετο εἰς τὸν Οὐρανόν. Ἐξαφνα ἓνας κόρακας, ποῦ θὰ ἐξέλαβε φαίνεται τὸ ἀκίνητον ἐκεῖνο ἀνθρωπομάζωμα ὡς ἀπομεινάρια μάχης ἐπῆγε καὶ κάθησε ἐπάνω στὸ σχοινί. Μονομιάς οἱ κώδωνες ἐβάλλθησαν εἰς κίνησιν, ὁ ἦχος τῶν μετεδόθη ἀστραπιαίως καὶ ἡ ἐργασία ἤρχισε πυρετώδης καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν. Τὴν ἰδίαν στιγμὴν ὅμως καὶ εἰς τὸν κύκλον τῶν ἀστρολόγων μία σύγχυσις παρετηρήθη καὶ φωναὶ ἠκούσθησαν. Εἶχεν ἀναφανῆ εἰς τὸν οὐρανὸν σημεῖον κακὸν καὶ δυσόνομον. Ὁ πλανήτης Ἄρης, ὁ Νικητὴς τοῦ οὐρανοῦ, Καχρὸς ἔλ-Φαλάκ ἀνήρχετο εἰς τὸν ὀρίζοντα. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ καλὰ τὸ σημεῖον αὐτὸ ἔπρεπε νὰ γυρίσῃ πρὸς καλὸν τῆς νέας πόλεως, ποῦ εἶχεν ἤδη ἀρχίσει νὰ κτιζέται, τῆς ἐδόθη τὸ ὄνομα Ἐλ-Καχίρα ἦτοι ἡ Νικητρία, τὸ ὄνομα τοῦ ἀστέρος ποῦ τὴν ἔφερεν εἰς τὸν κόσμον.

Αὐτὰ ἀναφέρει ἡ παράδοσις περὶ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Παλαιοῦ Καίρου. Ἄλλ' ἡ πόλις αὐτὴ ἀπὸ τὴν στιγμήν τῆς γεννήσεώς της ἔφερε μέσα τῆς τὴν νέκραν καὶ τὴν καταστροφὴν καὶ ἡ σημερινὴ θεὰ της τὸ μαρτυρεῖ. Μόλις τὰ νέα κτίρια τοῦ σημερινοῦ Καίρου ἐξαφανισθούσιν τὸ ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου, καὶ μία ἐκτεταμένη νεκρόπολις, μία ἔκτασις ἐρειπίων καὶ στάχτης ἀκολουθεῖ ἀτελεύτητος, εἰς ἀπόστασιν τριῶν χιλιομέτρων μέχρι μίαις ἀσημάντου κομποπόλεως, κατοικουμένης ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ Κόπτας, ποῦ ζοῦν χωρὶς λάμπιν καὶ με πεθαμένην ζωὴν.

Τὸ ἡλεκτρικὸν διέρχεται ταχὺ ἀπὸ τὴν ἔρημον καὶ ἐγκαταλειμμένην αὐτὴν χώραν καὶ εἰς τὴν διάβασιν τοῦ μόλις ἀφίνει νὰ διακρίνωται ποῦ καὶ ποῦ μισοκρεμισμένα τζαμιά, τεῖχη ἐτοιμόρροπα ἐρειπωμένων ἀνακτόρων, με ὀρθάνοικτα παράθυρα καὶ θύρας, ποῦ φαίνονται ἀπὸ μακρὰν ὡς τρύπες θλιβερῆς γυμνῶν καὶ καταφαγωμένων κρῶνιων. Μία σκόνη, χρώματος στάχτης, λεπτή, καλύπτει τὴν ἔκτασιν αὐτὴν τῶν ἐρειπίων καὶ συνεχῶς ἀνερχομένη εἰς τὸν οὐρανόν, ἀπαρτίζει τολύπας καπνοῦ μέσα στὸ πύρινον χρῶμα τῶν ὀλόγυρα ἀμωδῶν λόφων, φλογισμένων ἀπὸ τὸν ἥλιον καὶ τὴν ζέσθην. Τρεῖς πόλεις, ὅλαι κτισμέναι με τὴν δύναμιν τῶν ὀλων καὶ τὸ σφρίγος τῶν κατακτητῶν, τὸ Ἐλ-Ἀσκέρ, ἡ πρώτη ἀραβικὴ πόλις τῆς Αἰγύπτου, τὸ Φοστάτ, κτίσμα τοῦ Ἄμρου, στρατηγοῦ τοῦ καλίφου Ὀμάρ, ἐπὶ τῆς θέσεως εἰς τὴν ὁμοίαν εἶχε κατασκηνώσει, ἔξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα Φοστάτ, σημαίνουν σκηπὴν, καὶ ἡ Ἐλ-Καχίρα, τὸ κομφοτένημα τοῦ Τζοχάρ, ποῦ σκοροπούσαν ἄλλοτε ζωὴν ἀφθονοῦ καὶ κίνησιν, ἐξήντησαν, νομίζει κανεῖς, τὴν ζωτικότητα τῆς ἐκτεταμένης αὐτῆς ἐκτάσεως καὶ τὴν ἐξήραναν. Καὶ δι' αὐτὸ, διὰν ἀργότερα αὐτοὶ οἱ ἰδρυταὶ τῶν ἔβραλαν φωτιὰ νὰ τὰς κάψουν, διὰ νὰ μὴν περιπέσουν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀπίστων. Σταυροφόρων, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς καθόδου τῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἡ φωτιὰ ἐκείνη ἀμειλικτος καὶ φοβερὰ ἐπὶ πεντήκοντα τέσσαρας ἡμέρας δημιουργοῦσε χαλάσματα καὶ τὰ σκόρπισε ἀλύπητα εἰς τὸν κάμπον. Ἄλλ' ὁ καπνὸς καὶ αἱ φλόγες, ποῦ εἶχε γεννήσει τὸ μῖσος τῶν Σαρακηνῶν, δὲν ἔσβυσαν ἀκόμη, καὶ ἀπὸ αἰῶνας τώρα ἐξακολουθοῦν νὰ ὑψίστανται καὶ νεκρώνουν διαρκῶς καὶ πάντοτε περισσότερον τὴν ἤδη νεκρὰν καὶ ἀκατοίκητον χώραν. Καὶ ἡ σειρὰ ἐκείνη τῶν ἐρειπίων καὶ τῆς μοναξιάς, ἐξακολουθεῖ μα-

κρὰ καὶ ἀτελεύτητος καὶ τὸ βάρος ποῦ ἀναδίδεται ἀπ' ἐκεῖ πιέζει βαρῶς τὴν ψυχὴν. Ἀνάμεσα στὴν τέφραν τῆς καταστροφῆς μόνος ὁ φοῖνιξ, ἀπὸ διάστημα εἰς διάστημα, σκληρός, ξηρός, πειναλέος καὶ ἄγριος ἀπὸ τὴν ἐγκατάλειψιν καὶ τὴν μοναξιά, ζῶν ἀθλίως καὶ ἀπὸ τὸ ἔλεος τῆς σήψεως καὶ τῆς καταστροφῆς, φύλαξ πιστός, στέκει καὶ φυλάττει ἀγρυπνός. Ἐπάνω εἰς τὴν κορυφὴν του, εἰς τὴν ἀπωτάτην ἄκραν τοῦ κορμοῦ του διαφυλάττει ἀκόμη κάποιαν ζωὴν, τὸ ζωντανόν του φύλλωμα, μάτια στεγνὰ ἀλλὰ λαμπερά. Αὐτὰ εἶδαν, τὸ πρῶν μεγαλεῖον καὶ ἐγνώρισαν τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν δύναμιν τῶν ἀδυνάτων πλέον καὶ ἂν υ ζωῆς ἐρειπίων, τῶν ὁποῖων ἀπέμειναν οἱ μόνοι σύντροφοι. Ἄγρυπνοι ἐξακολουθοῦν νὰ τηροῦν τὴν παραγγελίαν καὶ νὰ τὴν μεταδίδουν ἀπὸ γενεὰν εἰς γενεάν, ὅπως μὴ βέβηλον πόδι τὴν πατήσῃ καὶ σκέψις ξένη ἀλλάξῃ τὴν ὄψιν.

Ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἕσον πλησιάζομεν εἰς τὴν πολίχνην, ἡ ζωὴ ἐπανερχεται. Ἀπὸ τεῖχη μισοπεσμένα καὶ αὐλὰς ἀνακτόρων μεταβληθείσας ἀπὸ πτωχοῦς Φελλάχους εἰς κήπους ἀνθηροῦς καὶ καταπράσινους, φυλλώματα ζωηρὰ καὶ στέγες φροντωμένες φοινίκων ξεφεύγουν, καὶ ἡ δροσιά τῶν ἔρχεται σοβιρὰ καὶ καθουσιαστικὴ. Ποῦ καὶ ποῦ κανένας ἐξώστης μυστικός, μαγεμμένο μουσιαραμπί, ἡ καμμά θύρα λαξευτὴ, κομμάτια σπαραταριστὰ πεθαμένων σωματίων, ἐμφανίζονται ἔξαφνα, καὶ μετὴν κομψότητα καὶ τὴν χάριν τῶν εὐφραίνου τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα, ἢ εἰς τὸν θόρυβον, ποῦ κάμνει ὁ συρμός ἀπὸ κανένα ἀστεγον τοῖχον προβάλλει ἡ κεφαλὴ καμμάς Ἀραπίνας, φάντασμα εὐχάριστον, διὰ νὰ διασκεδάσῃ τὴν ἀνίαν τῆς μετὸν θέαν τῶν διαβατῶν, δίδουσα ὅμως καὶ τὴν μεγαλειότεραν ἀπόλαυσιν εἰς αὐτοὺς μετὴν ἰδικὴν τῆς ἐμφάνισιν. Ἡ κεφαλὴ σιγὰ καὶ δειλὰ ὑψώνεται ἀπαλὰ ἀπαλὰ καὶ φαίνεται τὸ κορμὶ μαῦρο καὶ χρυσό, μετὰ τὰ μαῦρα ροῦχα ποῦ τὸ περιβάλλουν, τὰ χρυσὰ κοσμηματα ποῦ τὸ στολίζουν καὶ τὰ πάμπολλα χρώματα ριγμένα ἐπάνω της. Ὁ ἥλιος τὸ θερμαίνει ζεστὰ καὶ τὸ φῶς τὸ πλουτίζει, χαρίζοντας ἀπειρίαν ἀποχρώσεων καὶ μετὰ τὴν καὶ χάριν καλλιτέχνου ἰδανιστοῦ καμπυλώνει τὰς φυσικὰς καμπυλότητας καὶ τὸ παρουσιάζει ἀληθινὸν ἀριστοτέχνημα, ὡς μίαν στήλην ζωντανὴν καὶ ἀκίνητον, ἀπόλαυσιν στὰ μάτια, καὶ στολίδι ἀτίμητον εἰς τόπον ποῦ ἐγνώ-

οῖσε τὴν Ἀρχοντιὰ καὶ ἐγεύθη πλούτους ἀμυθίτους.

Εἰς τὸ Παλαιὸν Καῖρον ἀγωγάται προσφέρονται νὰ ὀδηγήσουν τοὺς ξένους εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, τὸ παλαιότερον ἑλληνικὸν μοναστήρι τῆς Αἰγύπτου. Εἶναι μεγάλη Παρασκευὴ καὶ μία σημαία πένθιμος κινεῖται εἰς τὸν Πυλῶνα τῆς Μονῆς. Τίποτε τὸ ἰδιαίτερον δὲν παρουσιάζει ἡ παλαιὰ αὐτὴ ἐκκλησία, ἡ ὁποία μετὰς ἐπιδιορθώσεως της φαίνεται νέα. Μία περίεργος ὅμως ἔκτασις ἀπὸ χαλάσματα, τοίχους μισοκρεμισμένους με μακρὰς καὶ παραδόξους σχισιάδας, ἐλιγμούς ἀκανόνιστους, ὑψώματα καὶ χαμηλώματα, σωροὺς λίθων καὶ χωμάτων, καὶ ὅ,τι ἄλλο ἢμπορεῖ νὰ φαντασθῇ κανεῖς δηλωτικὸν ὀλέθρου, καταστροφῆς καὶ ἐρημίας, ἐκτείνεται ὀλόγυρα καὶ πέραν τοῦ ὑψηλοῦ περιβόλου τῆς Μονῆς. Καὶ μόλα ταῦτα ὡς ἕνας βόμβος, ὡς μὴ ταραχὴ ζωῆς ξεφεύγει καὶ ἀνέρχεται ὑψηλὰ μέσα ἀπὸ τὰ χαλάσματα ἐκεῖνα. Καὶ νομίζει κανεῖς, διὰ μίαν στιγμήν, ὅτι ἡ ἐγκαταλειμμένη ἐκείνη ἔκτασις ἀπαρτίζει νεκροταφεῖον, τοῦ ὁποῖου οἱ νεκροὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τοῦ πένθους καὶ τῆς γενικῆς θλίψεως, ἔστειλαν σημεῖα ἄγρια καὶ θλιβερὰ τῆς νεκρωμένης τῶν ζωῆς.

Ὁ βόμβος ἐκεῖνος ὁ ἀνέλιπτος καὶ ὁ μυστηριώδης ὀλονέν μεγαλώνει καὶ ἡ ἰδέα ὅτι προέρχεται ἀπὸ τόπον νεκρὸν καὶ ἀναπαύσεως αἰωνίας, τονίζει περισσότερον τώρα τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν γαλήνην τοῦ ζωντανοῦ μοναστηριοῦ, ποῦ φαίνεται ὡς κολοσσὸς δεσπόζων ἐρειπίων. Μία ἀντίθεσις σπανία μέσα εἰς τὰς ἀπείρους χώρας συνεχῶν ἀντιθέσεων.

Μικρὸς κατήφορος ἀπαρατήρητος καὶ ἀφανῆς ἀπὸ μακρὰν, ὀδηγεῖ κάτω ἀπὸ τὴν Μονὴν καὶ φθάνει ἔμπρὸς εἰς μίαν Πύλην σιδηρὰν καὶ παναρχαίαν. Ἐνας Ἀραβ χριστιανὸς τὴν σύρει ὀλίγον πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἀφίνων τὴν εἴσοδον ἐλευθέραν εἰς ἕνα κόσμον καὶ μίαν ζωὴν πόλεως σχεδὸν ὑπογείου ἄλλης ἐποχῆς, περασμένης καὶ πολὺ παλαιᾶς. ἀνοίγει συγχρόνως καὶ τὴν θύραν τοῦ μυστηρίου ποῦ περιτριγυρίζει τὸ ἑλληνικὸν μοναστήρι. Στενοὶ δρόμοι, ἀνοικμένοι διὰ τὴν διάβασιν ἑνὸς μόνου ἀτόμου, φέρουν διὰ διαφόρων χαριτωμένων ἐλιγμῶν εἰς τὴν Κοιτικὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Κόσμος ποικίλος καὶ ἀνάμικτος κάθεται ἢ στέκεται ὀρθὸς εἰς τὰς θύρας τῶν μικρῶν σπιτιῶν, ποῦ φαίνονται ἀκόμη μικρότερα, ὡς σπῆτια νάνων ἀπὸ τὴν στε-

νότητα τῶν δρομίσκων. Ἀπὸ μικροσκοπικὰ παράθυρα κάμνουν τὴν ἐμφάνισιν τῶν πρόσωπα περίεργα καὶ φαντασιώδη καὶ ἔμπρὸς μας πηδῶνται μικρὰ παιδιὰ ὄρσενικὰ καὶ θηλυκὰ, μᾶς δείχνουν εἰς τὰ χεράκια τῶν ἢ στὰ στήθη γαλαζίους σταυροὺς κεντημένους εἰς τὸ σῶμα τῶν διὰ νὰ μᾶς πιστοποιήσουν ὅτι εἶναι χριστιανοὶ καὶ νὰ πάρον μπαχίσινα. Ὁλος αὐτὸς ὁ κόσμος, ἀποτελεῖ συνοικίαν ὀλόκληρον ἀνθρώπων συνειδησμένων, ἀπὸ συνήθειαν παλαιὰν καὶ πατροπαράδοτον, νὰ ζοῦν ἐκεῖ μέσα μυστικὰ καὶ ἀπαρατήρητα, μακρὰ ἀπὸ ἐπίβουλα μάτια, ὅπως εἰς ἄλλας ἐποχὰς διωγμῶν καὶ κατατρεγμοῦ.

Εἰσερχόμενός τις εἰς τὴν ἐκκλησίαν εὐρίσκειται πρὸ φαινομένου σπανιωτάτου ἂν ὄχι φανταστικοῦ. Κλεισμένη ἡ ἐκκλησία ἀπὸ παντοῦ καὶ χωμένη καθὼς εἶναι εἰς τὸ βάθος ἐκεῖνο, εἰς τὸ παραμικρὸν ἀνοιγμα, εἰς τὴν πρῶτην χαραμάδα ὁ ἥλιος εἰσερχεται σφριγῶν, μετὰ τὴν τὴν δύναμιν τὴν καλλωπιστικὴν καὶ τὴν παντοδύναμον, καὶ ὅ,τι φωτίζει μέσα εἰς αὐτὴν, ἀποτυπώνει ἐπάνω του εἰς στίγματα παχειὰ καὶ γλοιώδη, μετὰ χρώματα ἀνεξάλειπτα, τὰς ἰδιοτροπίας ποῦ ἐμπνέεται καὶ αἰσθάνεται εἰς στιγμὰς ὀρέξεως καὶ ὀρμῆς τῆς ἀποτόμου καὶ λαχταριστικῆς τοῦ εἰσόδου. Ἐνα χωρίσμα κηρασοῦ, χωρίζει τὴν εἴσοδον ἀπὸ τὴν πλατεῖαν τῆς ἐκκλησίας, ὅπου ἄνθρωποι πάσης ἡλικίας, ἐνδεδυμένοι μετὰ τὰ φανταχτερότερα ἀνατολικά ἐνδύματα, ἀνάμικτοι κάθονται κατάχαμα διπλοπόδι καὶ ἀφροῶνται μέσα εἰς φανάς, συνομιλίας καὶ ζωηρὰς κινήσεις, τὸν μεταξὺ τῶν ἐπίσης καθημένον ἄσπρον ἱερέα. Ἐνα δευτέρον διαμέρισμα εἶναι προωρισμένον διὰ τὰς γυναῖκας. Μετ' ὀλίγα λεπτά ὅλα αὐτὰ χάνουν τὴν πραγματικὴν τῶν ὑπόστασιν, καὶ μεταφερόμεθα ὅλοι εἰς ἄλλον κόσμον, τὸν κόσμον τῶν ὀνείρων. Ὁ θόρυβος ἐκεῖνός, ποῦ ἔρχεται ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ἱεροτελεστίας, ἀρχίζει νὰ ἀκουεταί ὡς ἕνας ψίθυρος μᾶς ἐργασίας, ποῦ τελεῖται εἰς τόπον μακρυνὸν καὶ ἀπροσπέλαστον. Ὁ ψίθυρος αὐτὸς εἶναι τὸ σύρσιμον ποῦ κάμνει ὁ μαγικὸς χρωστήρ τοῦ ἡλίου ἐπάνω εἰς τὸ χρυσομένον του πανί, διὰ νὰ συνθέσῃ εἰκόνα ὄρασαν καὶ θαμβωτικὴν. Διὰ μέσου τῶν κηρασοῶν, τὰ ποικίλα χρώματα ποῦ εἶναι ριγμένα ἐκεῖ μέσα φαίνονται ὡς κομματάρια κομματάρια χρωματισμένα γυαλιά, βαλμένα πίσω ἀπὸ ἕνα μουσιαραμπί, τὸν χαριτωμένον αὐτὸν ἐξώστην ἀραβικοῦ σπιτιοῦ. Τὸ μουσιαραμπί μυστικὰ συγκεντρώνει εἰς τὰ δίκτυά του λάμπεις, σιὰς καὶ κινήσεις

και η σχηματιζόμενη εικών αρχίζει να λαμβάνη μορφήν, να μορφώνη χαρακτήρα και να ζωντανεύη.

Η παρουσία μας εις την εκκλησίαν ανεστάτωσεν όλον εκείνον τόν κόσμον. Ο ιερεύς μās κάμνει σχήματα να διέλθωμεν δια μέσου του καθισμένου πλήθους και να μεταβώμεν προς επίσκεψιν του εσωτερικού του ναού. Υπακούομεν εις την πρόσκλησιν αλλά με λύπη και στενοχωρίαν. Το σκότος και η ύγρα γυμνότης του περιβάλλοντος μās εμποδίζει να συγκεντρώσωμεν ιδέας και να αισθανθώμεν την ιερότητα της γωνίας, όπου εκρύβη η Παρθένος κατά τόν διωγμόν του Ηρώδου, η της θέσεως, όπου ανεπαύθη ο Ιωσήφ, καθώς μās διηγείται ο οδηγός μας. Η μάγος εικών που αντικρύσαμεν πρό όλίγον επάνω, μās έλκει και μās κάμνει να σπεύδωμεν. Εις την επιστροφήν μας το μουσισαραμπί είναι πλουσιώτερον. Το πριν κενόν διαμέρισμα των γυναικών, κατά την απουσίαν μας επλημμύρησεν από μαυροφρομένους γυναίκας, δια το πένθιμον της ημέρας. Και η εικών, η οποία είχε αρχίσει κατά την είσοδόν μας, έτελειώσε. Το μαύρον χρώμα συνεπλήρωσε το βάθος, και η γλυκεία εικών είναι πλέον τελεία και ώραιότατη.

Γέλια ήχηρά ξεκαρδιστά, προερχόμενα από το μέρος των γυναικών του ζωηρού εκείνου τμήματος της εκκλησίας, συνώδευσαν την έξοδόν μας και η ήχώ των μās ακολουθεί έως έξω από την πύλην της λησιμονημένης και μυστικής πόλεως. Μετ' όλίγον έφρευγε από τόν τόπον τόν περιορισμένον και η θανμασία εικών. Την επαιρνε μαζί του ο δύναν "Ηλιος.

Φεύγομεν. Εις όλα αυτά τα μέρη δέν ήμπορεί να μείνη κανείς πολύν καιρόν. Η δύναμις που χαρίζει εις αυτά την ποιησιν και την όμορφιά, είναι ο ήλιος άφ' ένθς και μία διάθεσις που γεννάται μέσα εις την ψυχήν μας και όρμητική θέλει να χιδή και να εκφράση τους μυστικούς της πόθους και στοχασμούς. Άλλ' ο ήλιος είναι ταξιδιάρικος και όλα τα άλλα περνούν και παρέρχονται και τα πράγματα μένουν πράγματα, με την φυσικήν των ύπαρξιν και ύφήν.

Ένα βαποράκι κνανόχρον, μέσα στα νερά του Νείλου, μās παραλαμβάνει δια να μās μεταφέρει εις την απέναντι όχθην, εις την περικαλλή και καλιθέαν Ghizeh. Άλλ' ο ποταμός άγριεμένος και πεισματάρικος πρσινίζει, θέλων να μιμηθί την θάλασσαν και δια-

κώς φουσκώνει και ταράσσεται. Και ο άρατης καπετάνιος μας με τα κωμικά του κινήματα και την κωμικήν του φορεσιά, με τα χέρια στη ρόδα του τημονιού, προσπαθεί να οδηγήση και να δαμάση τόν κωμικώς όργιζόμενον και παρεκτρεπόμενον ρευστόν ύφιν. Άλλ' εκείνος αντίσταται, βογγά και δέρονται, και τραβιέται με όρμην μια πίσω και μια εμπρός, όπως η καμήλα η φρόνιμη, όταν την πιάση το πείσμα και άρνείται να προχωρήση.

Ο άερας φυσά δυνατός και άδεια ακολουθούμεν το ρεύμα του ποταμού, που έχει αυτήν την στιγμήν το σχήμα και την κακίαν του φιδιού. Πράσινος καθώς είναι, όμοιάζει άκόμη και με το δένδρον της έρήμου, τόν φθονερόν και σκληρόν φοίνικα. Φαίνεται ως ένας πελώριος φοινίξ, που έχει για λεπίδια του κορμού του τα φουσκωμένα πράσινα και κτυπητά νερά του. Και ακολουθούμεν τα ρεύματά του όσον ήμπορούμεν και με το βλέμμα αντιλαμβανόμεθα τα τρελλά καμώματα της όρμης του. Ορμητικός και γρήγορος σαν τη φωτιά τρέχει, εισέρχεται εις την δίοδον την σχηματιζόμενην μεταξύ της ξηράς και της νήσου Ραούδας και προσπαθεί να έμβη εις τα σωθικά του έχθρου του. Έξαφνα χάνεται, προφθάνει τόν έχθρόν του, με ένα άστραπιαίον έλιγμόν τόν περιπτύσσεται όλόκληρον, τόν γλύφει συρίζων συριγμόν ύφους, άπαλά άπαλά σύρεται πίσω και φεύγει εύχαριστημένος με την εκδίκησίν του. Εκδικείται τόν άμοιον τόπον, που έστάθηκε άνίκανος να διατηρήση το μεγαλείον του, εις το μέγεθος του όποίου εκείνος άκούραστος και χωρίς λογαριασμόν προσέφερε τόσα. Η μηχανή μας όμαλώς θορυβώδης, μās σέρνει κοπιαστική εμπρός από άρχοντικά παλάτια σιωπηλά, και ο κρότος της ό όμοιόμορφος μās φέρνει εις έποχήν παλαιάν και περασμένην κατά την όποιαν ζώαι θερμαι γλυκείαι και ήδονικαι, κορεσμένοι από απολαύσεις με τέχνην λεπτεπίλεπτον, διήλιθον βραδείαι και άμέριμοι. Το άεράκι χαιρέκακον φυσά άκόμη με όρμην και με προδοτικά κινήματα, που και που άνοίγει όρμητικά κανένα παράθυρον και αφήνει να ίδούμε μέσα, μίαν παλαιάν ιστορίαν μυστικήν και άπόκρυφον, να απολαύσωμεν το μεθυστικόν άρωμα που εκπέμπει και να θερμάνωμεν την ψυχήν μας με τας φλογισμένας άκτίνας, που ρίπτουν έξω θερμή ζωή έρωτος και χλιδής που διέρευσεν εκεί μέσα. Το βαποράκι τρέχει γρήγορο τόν δρόμον του, μόλις επιτρέπον να αντικρύσωμεν το ύνειρον, άλλ' η φαντασία

μας μένει πίσω, προσκολλάται με άκράτητον έπιθυμίαν εις τους έτσι άπρόοπτα άποκαλυφθέντας μαγικούς φακούς περασμένης ζωής, και περίεργη εισδύει και προσπαθεί να έξιχνιάση τα άμέτρητα και ποικιλόμορφα μυστήρια της ήδονής, βίας, πίστεως και βασιάνων που έλαβον χώραν εκεί μέσα.

Ο ποταμός πλέον άποτελεί όριον χωρίζον δύο ξηράς αντιθέτους. Με τα έλικοειδή νερά του περιτριγυρίζει το Παλαιόν Κάϊρον ρίπτων εις τας όχθας του μεταξίνον ύφασμα, και ύστερα ρίχνεται μακράν φεύγων άπέφαντος και μυστηριώδης, δια να έργασθί άλλοι και να μεγαλοουργήση, καλλιτέχνης άκάματος και μεγαλοιδεάτης. Κάτω μακράν, εις το βάθος, πέραν του ποταμού και της πόλεως, εκεί που χάνεται ο δριζών, ένα σύννεφο δειλά κρύπτεται και προσπαθεί να χαθή. Όλίγον κατ' όλίγον η σκόνη με τόν ήλιον που το καλύπτουν, άποχωρούν, και ένας όγκος εκτεταμένος και μακρός άφίνεται έλεύθερος να έκαθίη. Το βουνόν αυτό άποκαλυπτόμενον, βουνόν από χώμα σκιερόν εις την βάσιν, ξανθόν εις την μέσην και ροδόχρον εις την κορυφήν του, με έν άραχνοειδές άκόμη περι κάλυμμα, από λεπτήν κόκκιν χρυσήν, προχωρεί κατά γραμμήν εύθείαν και στρέφεται προς τα κάτω. Μία λωρίδα γής πράσινης φωτεινής το ακολουθεί. Εις τόν δρόμον του το ροδόχρον χρώμα της κορυφής του, όλίγον κατ' όλίγον, περιχύνεται εις όλον το σώμα του, και εις το τέρμα του συναντάται με ένα άλλο βουνόν που, έρχεται από αντίθετον μέρος και από μακράν σκοτεινόν αυτό και κλίνον προς την δύσιν. Τα δύο βουνά, βουνά περίεργα, χωρίς έξοχάς και σχήμα, δίχως έκφρασιν και μορφήν, γραμμαί άπλαϊ χρωματισμένα, συναντώμενα σχηματίζουν λεκάνην φοβερήν, η όποία σαν μία άγκαλιά βαθειά και άπειρη, άγκαλιάζει, περισφιγγουσα μέσα εις τους δύο στιβαρούς της βραχίονας το Παλαιόν Κάϊρον. Από το μέρος δε της σημερινής πόλεως, από ένα όγκον, τόν μόνον άληθινόν μεταλλινόν και άκανόνιστον όγκον, ο όποιος όμας χάνεται ένεκα της άποστάσεως, από το Κάστρο των Καλιφών, ως δύο λόγχοι φοβερά, ξεφεύγουν οι μναρέδες του, και σαν

βελόνες σουβλερές, εκπέμπουσαι λάμψεις άγρίας και πολεμοχαρείς, χάνονται ύψηλά εις τόν ουρανόν. Είναι οι άγρυπνοι φρουροί του δεσμευμένου Άστεως.

Ο καιρός βραδέως παρέρχεται και ένα σκότος σιγά σιγά άπλώνεται άπαλά άπαλά. Έξαφνα η άκνησία και η έρημία διακόπτονται και ένας έλαφρός θόρυβος όλονέν επιτεινόμενος σκορπίζεται παντού. Με όρμην και πάταγον κλείονται τα άνοιγμένα παράθυρα των μυστικών παλατιών και κρότοι ξηροί διαδέχονται ο ένας τόν άλλον. Η ζωή επανέρχεται, τα παλιά χρόνια άναζούν. Μορφαί και σκιαί γρήγορα από παντού ξεφεύγουν και σπεύδουν να κλειστούν έρημητικώς δια να συνεχίσουν νομίσεις ζώην γλυκείαν πρό μικρού διακοπείσαν. Άλλ' η φαινομενική αυτή εύθυμία που μίαν στιγμήν επρόβαλε, είναι και αυτή μία σκιά. Μία φρικίασις τώρα, πέρα και πέρα την διαδέχεται, και εις τας κυμάνσεις της τρέμουν και άναστενάζουν εις τας κορυφάς των τα δάση των φοινίκων. Εις το συναπάντημα των δύο βουνών άνέθαλε μία σκιά τρομακτική, άδιόρατος έως τότε, όρνένον άρπακτικού και συντρόφου του θανάτου. Είναι η σκιά της πανταχού παρούσης αϊγυπτιακής θεότητος, η σκιά της μυστηριώδους Σφιγγός, και η εμφάνισις της κατετρόμαξε τα πάντα. Οι μικροί φοινικες τεντόνουν τόν λεπτόν λαιμόν των δια να φθάσουν άλλους γηραλέους και δια να όμιλήσουν μαζί των κρυφά και να παρηγορηθούν. Άλλ' η σκιά έξηφανίσθη μόλις άνέθαλε και ένα όνομα, μία φωνή παρήγορος μετεδόθη παντού, *Έλ-Καχίρα! Έλ-Καχίρα!*

Ένα μοχθηρόν δένδρον χουρμαδιάς έσκυψε και έψαυσε χαιδευτικά το φύλλωμα του διπλανού μικρού και άτροφικού φοίνικος, και υπερέφανον του επιθύρησε σιγά σιγά το νικηφόρον όνομα. Ο άνεμος το άρπαξε και το μετέδωκε παντού.

Μέσα εις το σκότος της νυκτός που έπημιλούθησε, τα δύο δένδρα συνώμιλησαν άκόμη πολλήν ώραν. Ο άτρόμητος φοινίξ διηγείτο την γέννησιν του Κάϊρου, καθώς την ήκουσε και εκείνος από άλλους φοινίκας φρουρούς που την ιστορούν τώρα από χρόνια παλιά και αναρίθμητα.

ΚΩΝΣΤ. ΜΑΚΡΗΣ

ΠΟΙΗΜΑΤΑ

1

*Έχουνε τόσα σβόσει μέσα μου,
που νύχτωσε για πάντα στην ψυχή μου,
κι' όσο κι' αν λάμπει ο ήλιος γύρω μου,
κλαίν' θλιβερά τα πράγματα μαζί μου.*

*Κλαίν' θλιβερά... μ' απ' όλα πειότερο,
μέσ' στα πικρά, γλυκά τους μοιρολόγια,
άγάπη μου, θρηνούν και ξεχωρίζουνε,
θλιμμένα, της αγάπης μας τα λόγια.*

*Τακούω στη νύχτα κι' ανεβαίνοννε
σα μιά βαθειά πλημμύρ' αγάλι-αγάλι,
— ποιά θάλασσα τὰ σιέρνει κι' έρχονται,
ποιά θάλασσα τὰ δεχτή και πάλι;*

2

*Έκει που σαν ματάκια παίζουν και γελούν
ταστρα, ρωτώ μην πέταξε ή χαρά μου;
κι' εκείν' από κει πέρα πάλι μου μιλούν
γλυκά για την αγάπη μου εδω χάμου.*

*Άλλοίμονο! δεν ξέρω αν πέθανεν, αν ζή!
Η αγάπη μου ήταν δνειρο στο κύμα,
μου πήρε τη χαρά μου κι' έφυγαν μαζί...
άχ! νάσβυνε κι' ο πόνος μου στο μνήμα!*

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΑΣ *

ΕΡΕΥΝΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

I. Κονδυλάκης.

Κι' εγώ, φαίνεται, όταν ήρχισα να γράφω, είχα ως σημείον κατευθύνσεως την γλώσσαν του Ξενοφάντος και αν δεν έγραφα ποτε ως ο κ. Κόντος και ο κ. Μιστριώτης, τούτο πρέπει ν' αποδοθῆ μάλλον εις αδυναμίαν. Η φιλοτιμία υπήρχε και ή φιλοδοξία να θαυμάσουν οι σύγχρονοι την αρχαιομάθειάν μου και ν' αναγκασθούν να προστρέξουν εις το λεξικόν του Σακελλαρίου δια να μ' έννοήσουν. Οι διδάσκαλοι όμως, οι όποιοι μου μετέδωκαν αυτές τας ιδέας, δεν εφρόντισαν ή δεν κατώρθωσαν να μου δώσουν και επαρκή εφόδια δια να δυνηθῶ να τας πραγματοποιήσω.

Άλλά γύρω μου είχαν ήδη εμφανισθῆ ή μάλλον αναφανῆ δισταγμοί και αμφιβολία περί του δυνατού της επανόδου εις την αρχαίαν μορφήν της γλώσσης. Αι αμφιβολία δὲ αὐται, αἵτινες είχαν ὑπὲρ αὐτῶν τὴν ἐπικράτησιν τῆς δημοτικῆς γλώσσης εἰς τὸν ποιητικὸν λόγον, ἤρχισαν νὰ κλονίζον τὸ δογματικὸν κύρος τοῦ ἀναδρομικοῦ ἀττικισμοῦ καὶ νὰ ἐξασθενούν τὸ κράτος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς σκέψεως.

Η επανάστασις εκείνη ἔδωκεν εἰς τὴν αὐτοβουλίαν μου ὀλίγην ἐλευθερίαν κινήσεως καὶ εἰς τὴν σκέψιν μου τὸ θάρρος νὰ ἐξετάσῃ πῶς ἐβασίλευε τὸ ἀλάθητον, εἰς τὸ ὅποιον μ' ἐδίδαξαν νὰ ὑπακούω τυφλῶς. Ἐκαμα τότε μερικὰς σκέψεις, αἵτινες ἐνίσχυσαν τὰς αμφιβολίας μου καὶ ἀκόμη περισσότερο ἐκλόνισαν τὴν πεποίθησίν μου εἰς τὰ διδασκαλικά δόγματα.

Διατί εἰς μὲν τὴν ποίησιν ἡ γλῶσσα πρέπει νὰ διευθύνεται πρὸς τὰ ἔμπρός, εἰς δὲ τὸν πεζὸν λόγον πρὸς τὰ ὀπίσω, οὕτως ὥστε ν' ἀποβαίνῃ ἀδύνατος ἡ συνάντησις των εἰς ἓνα γλωσσικὸν τύπον; Ἀφοῦ δὲ τῆς λεγομένης καθαρουσίσης ἡ καταδίκη εἰς τὸν ποιητικὸν λόγον ἀνεγνωρίσθη γενικῶς, δὲν ἦτο λογικῶς ἐπόμενον διὰ τὴν πλάνης ἐξηκολούθει νὰ θεωρῆται κατάλληλον ὄργανον εἰς τὸν πεζὸν λό-

γον, ὅστις, ὅπως ὁ ποιητικὸς, ἔχει ἀνάγκην ζωῆς καὶ χρώματος, πράγματα τὰ ὅποια δὲν δύναται νὰ δώσῃ γλῶσσα τεχνητῆ, σχηματισμένη ἀπὸ νεκρὰ στοιχεῖα; Ἐπιμένοντες ἄρα εἰς τὴν χρῆσιν αὐτῆς, παρετεινάμεν ἀπλῶς μίαν ἀνώμαλον κατάστασιν διὰ τῆς διγλωσσίας καὶ παρεγνωρίζαμεν αὐτὸν τὸν στοιχειώδη σκοπὸν τῆς γλώσσης, ὡς ὄργανου συνεννοήσεως.

Αἱ σκέψεις αὐταί, τὰς ὁποίας συνῴδενε μίαν ἀνάγκην ἀληθείας, ἐνισχυομένη καὶ γινομένη μάλλον ἐπιτακτικῆ ὅσον περισσότερο ἀνεπίστετο τὸ γλωσσικὸν μου αἶσθημα, με ὠδήγουν πρὸς τὴν καθαρὰν καὶ αὐθύπαρκτον δημοτικὴν, πρὸς τὴν ἀληθῆ καὶ ζωντανὴν γλῶσσαν. Ἄλλὰ λόγοι διάφοροι μ' ἐκράτησαν εἰς τὸ μέσον, εἰς τὸ ὅποιον στέκομαι ἀμφιφρόπων ἀκόμη, εἰς τὴν «ἐλευθέραν μικτήν», ὅπως τὴν ὠνομάσατε.

Ἐν πρώτοις αἱ δοκιμαίαι τοῦ κ. Ψυχάρη καὶ τῶν ἄλλων οἷτινες τὸν ἠκολούθησαν εἰς τὸν πεζὸν λόγον, δὲν μ' ἐνεθάρρουναν. Ἡ γλῶσσα των μοῦ ἐφαίνετο σχεδὸν ἐξ ἴσου μετὰ τὴν ἄλλην ψεύτικη, γαλλικὴ ἢ καθαρουσίσα — τὸ ὅποιον σημαίνει πολλάκις τὸ ἴδιον — με λέξεις δημοτικὰς ἢ ἀρχαίας χυμένας εἰς τὸ καλοῦπι τῆς δημοτικῆς. Ἀπὸ τὴν ψυχὴν καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης δὲν εἶχε τίποτε ἐπομένως καὶ αὐτὴ ἦτο νεκρὰ καὶ ψεύτικη ὅσον περίπου καὶ ἡ ἄλλη, χωρὶς νὰ ἔχη τὴν ὑλικὴν ἐπάρκειαν τῆς ἄλλης. Ἵσως μάλιστα τὰ γλωσσοπλαστικά αὐτῆς τέρατα, τὰ κατασκευαζόμενα ἐξ ἀρχαίων λέξεων, στρεβλομένων κατὰ τὰς φθωρολογικὰς ἀπαιτήσεις τῆς δημοτικῆς, ἦσαν διὰ τὴν αἴσθησιν περισσότερο ἀποκρουστικά ἀπὸ τὰ ἀρχαιομορφα τέρατα, τὰ ὅποια κατασκεύασεν ἡ καθαρουσίσα ἀπὸ λέξεις τῆς δημοτικῆς, ἢ τὰ μαμουθ καὶ τὰ δεινοθήρια τὰ ὅποια ἐξέθαπεν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν μετὰ τὴν ματαιίαν ἐλπίδα νὰ τὰ ζωντανέψῃ. Πρὸς τίνα τοῦλάχιστον ἀπὸ τὰ τέρατα τῆς καθαρουσίσης ἐξοικειώθη διὰ τοῦ χρόνου, ἀν ὄχι ἡ ἀκοή μας, τοῦλάχιστον τὸ μάτι μας.

Ἄν ἡσθανόμην (ὁρίστε ἐν ἀπὸ τὰ τέρατα τῆς καθαρουσίσης) ἀν ἡσθανόμην τὴν δύναμιν

* Ἴδε σελ. 427.

να δώσω ἐγὼ εἰς τὴν γλώσσαν τὴν πνοὴν καὶ τὸ ἦθος τῆς γλώσσης ἢ ὅποια ζῆ εἰς τὸ στόμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ θὰ ἔγραφα, ἀκολουθῶν τὸ τυπικὸν τῆς δημοτικῆς δυστυχῶς ὅμως τοιαύτην πεποιδῆσιν δὲν εἶχα, οὔτε ἔχω ἀκόμη εἰς τὰς δυνάμεις μου. Καὶ προκειμένου νὰ γράφω εἰς μίαν ψεύτικη γλώσσαν, ἀτελή καὶ ἀκατάρτιστον ἀκόμη, ἐπροτίμησα νὰ ἐξακολουθῆσω μεταχειριζόμενος τὴν καθιερωμένην, ἥτις τοῦλάχιστον ἔχει πληρέστερα τὰ ὕλικά μέσα καὶ προχειρότερα. Φροντίζω μόνον νὰ τὴν πλησιάζω καὶ νὰ τὴν προσαρμόζω ὅσον εἶνε δυνατόν εἰς τὸν προφορικὸν καὶ ζωντανὸν λόγον.

Ἄλλ' εἶχα πάντοτε καὶ ἓνα φόβον διὰ τὴν ἀνατροπὴν καὶ τὴν ἀναστάτωσην, τὴν ὁποίαν δύναται νὰ φέρῃ εἰς τὸ Ἔθνος ἢ ἀπότομος μεταβολὴ τῆς καλῶς ἢ κακῶς καθιερωθείσης ὡς κοινῆς ἑθνικῆς γλώσσης. Καὶ ὁ λόγος οὗτος, ὁ ὁποῖος εἶνε βέβαια μᾶλλον πολιτικός, ἐνίσχισεν οὐδὲν ἥττον τοὺς διαταγμοὺς οἵτινες μ' ἐσταμάτησαν εἰς τὸ μέσον. Δὲν ἤμπορῶσα παρὰ νὰ σκεφθῶ ὀλίγον καὶ ὡς δημοσιογράφος, ἀφοῦ εἶμαι δημοσιογράφος. Ἄλλὰ δὲν ἀμφιβάλω ὅτι καὶ τὸ συμφέρον τῆς ἑποθέσεως, δηλαδή τοῦ ἀγῶνος πρὸς ἐπαναφορὰν τῆς γλώσσης εἰς τὸν φυσικὸν τῆς δρόμον, εἶνε νὰ εἰσέλθῃ πρῶτα εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ Ἐθνικοῦ ἢ ἀνάγκη τῆς μεταβολῆς. Καὶ πρὸς τοῦτο, ἐργασίαι ὡς ἡ μετάφρασις τοῦ Ἐυαγγελίου ὑπὸ τοῦ κ. Πάλλη, βλάπτουν, κατὰ τὴν ταπεινήν μου κρίσιν, ἀντὶ νὰ ὠφελοῦν.

Ἐννοεῖται ὅτι δὲν εἶμαι εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν γλώσσαν τὴν ὁποίαν γράφω. Ἴσως δὲ τοῦτο συντελεῖ ἐν μέρει ὥστε νὰ μὴ μένω ποτὲ εὐχαριστημένος ἀπὸ ὅ,τι γράφω καὶ δημοσιεύω. Σὰς ὁμολογῶ δὲ ὅτι ζηλεύω λιγὰν τὸν κ. Ψυχάρην καὶ τοὺς ὁπαδοὺς του, οἵτινες φαίνονται ἐνθουσιασμένοι μὲ ὅ,τι γράφουν, ἐνῶ εἶνε βέβαιον ὅτι δὲν γράφουν πάντοτε ἀριστουργήματα.

Λυποῦμαι ποῦ δὲν κατάρθωσα ν' ἀκολουθῆσω τὴν σειρὰν καὶ τὰ θέματα τῶν ἐρωτήσεων σας· ἀλλὰ νομίζω ὅτι μὲ τ' ἀνωτέρω ἀπαντῶ εἰς τὰ κύρια σημεῖα· καὶ πάλιν ἔγραφα πάρα πολλά.

I. ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ

Κωστής Παλαμᾶς.

Τὰ «Παναθήναια» μὲ ρώτησαν ἀποκρίνομαι.

1) Ἀπὸ χρόνια τώρα προσπαθῶ νὰ εἶχον στὸ χαρτὶ στίχους καὶ πεζά, κάθε τι ποῦ μοῦ

γίνεται ἀπὸ μιὰ συγκινημένη σκέψη, — σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους ποῦ ζῆ τὴν πιὸ βαθειά, τὴν πιὸ ἀληθινὴν ζωὴν τῆς ἢ ἑλληνικῆς γλώσσης, ἢ γλώσσης μας. Τοὺς νόμους αὐτοὺς ἢ παιδεία ποῦ παίρνομε μέσα στὸ σχολεῖο ἢ μᾶς τοὺς κρύβει δλότελα ἢ μᾶς τοὺς ψευτίζει. Τοὺς νόμους αὐτοὺς, καθὼς ἀνοίγονταν τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου ἀγάλια καὶ μὲ τὸν καιρὸ, ἔμαθα νὰ τοὺς ἀναγνωρίζω, νὰ τοὺς σέβουμαι, καὶ νὰ τοὺς εἶμαι ὑποταχτικός, καθὼς δὲν εἶμαι τίποτε ἄλλο παρὰ μιὰς γλώσσης λειτουργός, ἀφοῦ εἶμαι πεζογράφος ἢ ποιητής, κ' ἄς εἶμαι ὁ πλέον ἀσήμαντος. Ἄγραφοι, τοὺς νόμους αὐτοὺς ἀπὸ παιδάκι τοὺς θυμοῦμαι κυβερνήτες τῆς γλώσσης ποῦ μιλούσαμε μέσα στὸ σπίτι, (νοικοκυρέων καὶ γραμματισμένων ὡς τόσο σπίτι) καὶ σ' ὅλη γύρω μου τῆς χώρας τῆς ζωῆς· καὶ ἀκόμα καὶ πάντα τοὺς νόμους αὐτοὺς μέσα στὴν καρδιά μου τοὺς νοιώθω καὶ τοὺς ἀκούω κάθε τόσο ἐκεῖ ποῦ ἀνεβαίνουνε στὰ χεῖλη μαζί σπουδασμένων καὶ ἀγράμματων. Γραμμένους, τοὺς ἀγάπησα μέσα στὰ πλούσια, μὰ λιγοστὰ θησαυρισμέν' ἀκόμα «δημοτικὰ μνημεῖα μας» καὶ μαζί μ' αὐτὰ, μέσα στὰραϊά καὶ πρόσφατ ἀκόμα, ὅμως πολὺτιμα πάντα, ἔργα ποῦ μέσα τους ἢ ζωντανή μας γλώσσα ἀρχίζει καὶ δείχνεται λογοτεχνικὰ δουλεμένη, ἀρχίζει καὶ παίρνει τελειωτικὴν πιά τὴ συνείδηση τοῦ φυσικοῦ τῆς, ἀρχίζει καὶ ξανοίγεται σημαντικὰ μὲ νέα φραστικὴ δύναμη καὶ τῶν ἔργων τούτων οἱ πιὸ ξεχωριστὲς ὡς τὴν ὥρα κορφῆς νομίζω πῶς φανερώνονται, μαζί θεωρητικὰ καὶ νομοτελεστικὰ, στὰ γραμμένα τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ Ψυχάρη· καὶ οἱ δύο, οἰκοδόμοι μαζί μὲ τὸν κριτικὸν καὶ τὸ δημιουργικὸν τὸ νοῦ.

Γράφω μαζί καὶ «ἀπὸ ἀνάγκην αἰσθητικὴν, καθὼς τὸ λέτε, καὶ ἐκ λόγων θεωρητικῶν». Καὶ ἄλλοτε τὸ εἶπα νομίζω πῶς τὸ ἓνα δὲ διώχνει τὸ ἄλλο. Ἐξ ἐναντίας ἢ φιλοσοφικὴ θεωρία μᾶς ἰδέας φωτίζει καὶ τονώνει τὴν αἰσθητικὴν ἀγάπην τῆς ἰδέας αὐτῆς καθὼς καὶ τὸ αἰσθητικὸν, σιγὰ σιγὰ, ἰδέα γίνεται. Τὰ δύο στοιχεῖα μέσα στὸ ἴδιο χωνευτήρι μετουσιώνονται σὲ κάτι πιὸ γιομάτο. Μόνον ποῦ θὰ πρεπε νὰ σημειώσω ἐδῶ πῶς κ' ὅταν ὁ νοῦς δὲ βλέπῃ καὶ δὲ θέλῃ κάτι, φτάνει νὰ τὸ βλέπῃ καὶ νὰ τὸ θέλ' ἢ καρδιά, γιὰ νὰ τὰναγνωρίσω στὴν ὁποία μου ἐργασία τῆς γλωσσοτεχνικῆς· ἐξ ἐναντίας δὲν εἶναι ἀρκετὸς ὁ δεσπότης, προτοῦ βάλῃ τὴ χουρή τῆς βούλλα καὶ ἢ δέσποινά.

2) Ὅχι· δὲν ἔγραφα πάντα ἔτσι. Καθὼς

καὶ παραπάνου τὸ σημείωσα, ἀγάλια ἀγάλια καὶ μὲ τὸν καιρὸ ποῦ φωτίστηκεν, ἔτσι, ἢ συνείδηση. Πέρασα καὶ ἀπὸ τοὺς τρεῖς γλωσσικούς τρόπους, καθὼς τοὺς ξεχώρισαν τὰ «Παναθήναια». Κάθε τόσον ἔμπαινα καὶ σὲ μιὰ καινούργια γλωσσικὴ κρίσιν, ποῦ χτυποῦσε τοῦτ' ἢ ἐκεῖν' ἢ ἐντύπωση, μ' ἔδενε τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ δασκάλημα. Ὅσο εἶμωνα μέσα στὸ σχολεῖο καὶ ὅσο πιὸ σιμά του στεκόμουν, τόσο πιὸ τρανὸ τὸ σέβας μου πρὸς τὴ σχολικὴ παιδεία. Μαθητῆς τοῦ γυμνασίου, λύγισα τὰ παιδικὰ μου γόνατα στὸ προσκύνημα τῶν «Γλωσσικῶν Παρατηρήσεων» τοῦ κ. Κόντου καὶ φρόντιζα ὄχι μόνον στὰ πρῶτα μου τὰ θεματογραφήματα, μὰ καὶ σὲ γράμματα πρὸς τοὺς συνομηλικούς μου νὰ διορθῶνω τὰ λόγια μου, σύμφωνα μὲ τὰ λεγόμενα τῶν «Παρατηρήσεων» ἐκείνων. Κι ἀργότερ' ἀκόμα, καὶ προτοῦ γνωρίσω τ' «Ἄλγη» τοῦ ποιητῆ Ραγκαβῆ, ἀγωνιζόμουν — ἀττικιστικὰ ἢ κορακιστικὰ ἢ φραγκάτικα — νὰρχαίξω, ὅσο βολετὸ ποῦ εἶτανε. Ἐδῶ καὶ δεκαπρὶτὰ χρόνια δὲν τὴν εἶχ' ἀκόμα δλότελα κομμένη τὴν κλωστή ποῦ κρατοῦσε τὸ στίχο μου ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα. Γιὰ τὸν πεζὸν λόγο δὲ μιῶν ἀνιάρτες καὶ ἂν εἶμαστε, μερικοὶ λόγοι μᾶς βαστᾶνε σὲ κάποιους κύκλους ὑπάκουους ὅπως ὁποῦ τῆς ἀσκήμα θρονιασμένης βασιλίσσης.

Ὅμως ὅσο μεγάλωνα, ὅσο πιὸ καινούριοι ὄριζόντες πιὸ βαθιὰ ξανοίγονταν στὰ περπατήματά μου, τόσο ξεμάκρυν' ἀπὸ τὰ καθιερωμένα σχολικὰ μαθήματα, μὰ πάντ' ἀνήσυχος καὶ ἀναποφάσιτος. Θαυμαστή καὶ τοῦ Πολυλά καὶ τοῦ Ψυχάρη, πότε πιὸ πολὺ μὲ τραβοῦσεν ὁ λεπτὰ στοιχαστικὸς τρόπος τοῦ πρώτου, πότε πιὸ πολὺ τοῦ δευτέρου τὸ διπλοθεμελιωμένο σύστημα, καθὼς, καὶ μὲ τὴν ἀράδα, οἱ ποιητικὲς ποῦ μπορεῖ νὰ φντροῦσουν ἀπὸ τὴν ἴδια γλωσσικὴν ἀρχή, ὅσο κανεῖς, κανονικὰ ἢ ἀκανόνιστα, μισὰ ἢ ἀκέρια, ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἀρχή. Ἐδῶ ἀναφέρωμαι στὸ γράμμα μου ποῦ τυπώθηκε στὰ «Παναθήναια» τὴς 15 τοῦ περασμένου Φλεβάρη.

Μ' ἔσπερξεν ἔτσι νὰ γίνω τῆς γλωσσικῆς ἰδέας στρατιώτης ἢ ἀντιπάθεια πρὸς τὴ διγλωσσία· ὄχι τὴ φυσικὴ, ἄς τὴν ποῦμε, καὶ τὴ λογικὴ διγλωσσία ἐκείνη ποῦ βρίσκεται παντοῦ, καὶ δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ βρίσκεται ὅπου ὑπάρχει γλώσσα ποῦ γράφεται, δηλαδή γλώσσα ποῦ ζητάει νὰ ριζώσῃ καὶ νὰ στερεωθῇ, καὶ γλώσσα ποῦ μιλιέται, δηλαδή γλώσσα ποῦ τρέχει καὶ ποῦ κυλάει καὶ ποῦ θέλει ν' ἀλ-

λάξῃ· διγλωσσία ποῦ δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ὅπου εἶναι πολιτεῖες καὶ χωριά, γραμματισμένοι καὶ ἀγράμματοι, καλλιτέχνες καὶ ξυλοσκίστες. Ἀντιπαθῶ τὴ διγλωσσία τὴ δική μας τὴ σχολαστικὴ ποῦ ἔμπασε, καθὼς λέει ὁ Krumbacher κάπου μέσα στὴν κλασσικὴ του «Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς λογοτεχνίας», ἀπὸ τὸ 12ον αἰῶνα «εἰς ἀπασαν τὴν Ἑθνικὴν τῶν Ἑλλήνων παιδείαν ἐπικίνδυνον στοιχεῖον ἀναληθείας». Ἡ καὶ ἀνίσως νομίζετε μὲ τοῦτο πῶς πιὸ πολὺ θεωρητικοὶ λόγοι παρὰ μιὰ «ἑσωτερικὴ ἀνάγκη», καθὼς λέτε, ποῦ τὴ γέννησαν αὐτὴ τὴν ἀντιπάθεια, δὲ βλέπω καὶ ἄλλην ἀφορμὴν, γεννήτρα πιὸ ἑσωτερικὴ τῆς τέτοιας ἰδέας μου, ἀπὸ τὸν πόθο τοῦ ποιητῆ ποῦ ποιητῆς μένει καὶ σὲ στίχους καὶ σὲ πεζά, καὶ ποῦ δὲ βλέπει γιὰτὶ νάλλᾶξῃ, κάθε φορὰ ποῦ γράφει, τὴν ὄψη τῆς γνωριμώτατης τῆς γλώσσης του, ἐκεῖ ποῦ ἢ ζωντανὴ καὶ ἢ πιὸ βαθειὰ ζωὴ τριγύρω του, καὶ τῆς ζωῆς αὐτῆς τὸ εὐγενικώτατο τάνθισμα, ἢ Ποιητικὴ, τοῦ δασκαλεύουσε μιὰ πάντα σὲ ὅλα ταιριασμένη καὶ ἀστράβωτη γλώσσα νὰ μεταχειρίζεται. Ποιὰν ἀφορμὴν, πιὸ ἑσωτερικὴ ἀπὸ τὸ γλωσσικὸν τὸ αἰσθητικὸν τοῦ ποιητῆ, τὸ ζωηρότερον καὶ φωτεινότερον ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων; Τί ἄλλο ἀπὸ τὴ συνείδηση τοῦ ποιητῆ ποῦ τοῦ γνωρίζει κ' ἢ Ἱστορία πῶς καὶ ὁ λόγος ὁ πεζὸς πάντα ἔξυλιγεται ἀπὸ τὸ δούλημα τοῦ ποιητικοῦ λόγου, καὶ πῶς τέτοιος τῶν δυὸ λόγων χωρισμὸς εἶναι σημάδι, αὐτὸ καὶ μόνον, μιᾶς ἀκινήσιας βάρβαρης; Καὶ ποιὴν ἄλλη τάχ' ἀφορμὴ ἀπὸ τὴ χαρὰ τοῦ ποιητῆ μπροστὰ στὸ ξάπλωμα τὸ πιὸ πλατὺ τῆς δικῆς του γλώσσης, καὶ σὺν ὄνειρο ποῦ ἀρχίζει καὶ ἀληθεύει, ὄνειρο ποῦ ἀποκατασταίνει, ἀκέρια, τὴ μεγάλη γλωσσικὴ ὁμοφυλία, τὴν κομματιασμένην; Τί ἀφορμὴ ἄλλη παρὰ ἢ πίστη πρὸς τὸ γλωσσικὸν μονισμό, ποῦ καὶ νὰ παραλλάξουνε μεταξὺ τους — καὶ πολὺ, βέβαια, παραλλάξουν — ὁ λόγος ὁ ποιητικὸς καὶ ὁ πεζὸς λόγος, ὅμως ποτὲ δὲ στέκονται τόσο πολὺ μακριὰ ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο, μὰ κυβερνημένοι ζοῦνε ἀπὸ τοὺς ἴδιους κυβερνήτες, ὅπως δὲ στέκοντ' ἔστι χωριστά, μὰ τοὺς ἴδιους νόμους ἀκοῦνε, καὶ τόσο ἀντίθετα καὶ ἀφιλιώτα δὲν εἶναι, γιὰ τοὺς πιστοὺς τοῦ ἐπιστημονικοῦ μονισμοῦ, ἢ ψυχῆ καὶ ἢ σάρκα;

3) Τὸ ὕλικὸν ποῦ μεταχειρίζεται κανεῖς γιὰ νὰ πλάσῃ τὸ ἔργο του μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἀπὸ μιὰ, μπορεῖ καὶ ἀπὸ κάθε λογῆς οὐσία. Χτίζει κανεῖς τὰ παλάτια του, ζωγραφίζει κανεῖς τίς

εἰκόνες του ἀπὸ κάθε λογῆς μάρμαρα καὶ μέταλλα, ἀπὸ κάθε λογῆς χρώματα. Φτάνει μονάχ' ἀπὸ τὰ διάφορα στοιχεῖα τῆς ὕλης νὰ βγαίνει τὸ εἶδος, τὸ πλάσμα δηλονότι τὸργανικό, τὸ σύμμετρο ἀκόμα καὶ στήν ἀσύμμετρία του, τὸ ρυθμικὸ καὶ ἁρμονικόν, τὸ βασισμένον σὲ μιὰ γραμματικὴ — πλατύτερη ἢ στενότερη — ἀπάνω μ' ἓνα λόγον ἢ Τέχνη. Καὶ τοῦ Λόγου ἢ Τέχνης στὸν ἴδιο νόμο ἀκούει. Ἐν ἀπὸ τὰ ὕλικά ποῦ μεταχειρίζομαι κάθε φορά ποῦ στοχαζομαι καὶ κάθε φορά ποῦ ἀταχα ρίχνω στὸ χαρτὶ τοὺς στοχασμούς μου, μὲ τὸν πόθο νὰ τοὺς δούλεψω ὕστερα μὲ κάποια τάξη, κ' ἔτσι νὰ γίνουν ἔργο, εἶναι καὶ τὸ ὕλικὸ τῆς καθαρῆς οὐσίας. Καὶ δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι καὶ τοῦτο· γιατί γύρω μας ὑπάρχει καὶ ἡ καθαρῆς οὐσίας, ὅσο καὶ ἂν εἶναι ἡ ζωὴ τῆς ἐξωτερικῆς καὶ βαλμένη καὶ φκιασμένη, μπροστὰ στήν ἐσωτερικὴ καὶ τὴν αὐτόβλαστη καὶ τὴν οργανικὴ ζωὴ τῆς δημοτικῆς μας. Τὸ σχολεῖο πρῶτα πρῶτα, κ' ὕστερα ὅλ' οἱ κύκλοι τοῦ νοῦ μας, τοῦ θρημμένου, κακὰ ψυχρά, μὲ τὸ σχολεῖο τὸ βιβλίον, ἡ ἐφημερίδα ποῦ σ' ὅλ' ἀνακατάνεται, τὰ τυπικὰ καὶ τὰ κοινωνικὰ καὶ τὰ ἐπιήμια, τὰ δημόσια γραφεῖα, ἡ ἀνατροπὴ, ἡ συμπεριφορὰ, τὸ Κράτος, ἡ Βουλὴ, ἡ ἀνάγκη, ἡ πρόληψη, ἡ συνήθεια, χίλιες γνώμες κ' ἐπαγγέλματα, καὶ σοφίες καὶ μορίες, ἔτοιμα, μὲ τὴν καθαρῆς οὐσίας, ἀγγάντια μας καὶ μέσα μας, στὴ δούλεψή μας ὅλ' αὐτὰ, ἢ γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσουμε, εὐκολώτατο πρᾶμα, ἢ γιὰ νὰ τὰ πολεμήσουμε, πρᾶμα πολὺ δύσκολο. Καὶ δὲ μᾶς εἶναι βολετὸ ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς νὰ πετάξουμε ὀλότελα τὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα ποῦ εἰν' ἀταίριαστα μὲ τὴν ἰδέα μας γιατί καθὼς καὶ τὰ δυὸ συζοῦνε στὸ ἴδιο σπῆτι, ὅσο κι ἂν εἶναι παράνομ' ἢ ἔνωσή τους, πολλές φορές χρειάζεται, ἀκόμα καὶ γιατί τὰ πολεμοῦμε, νὰ τὰ γυρίζουμε, θέλοντας μὴ θέλοντας, καὶ νὰ τὰ φωνάζουμε μὲ τὰ ἴδια τους τὰ ὀνόματα. Ἐπειτὰ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα ὅσο εἶναι πῶς ἀγνὰ καὶ πῶς στοχαστικὰ δουλεμένη, ὅσο ἀναβρῖζει ἀπὸ τὴν πηγὴν, τόσο εὐκολώτερα κιντυνεύει νὰ ξαφνίσῃ τὴν ἀφιλοσόφητη συνήθεια καὶ θυμὸς νάνάψῃ καὶ κατάντησε ἡ ἔθνη καὶ γλῶσσα νὰ φαίνεται παραξενη, καὶ δυσκολοχώνευτη νὰ γίνεται τόσο πῶς πολὺ, ὅσο πῶς πολὺ κοιτάζει νὰ ἐξευγενίσῃ (καὶ πολὺ σωστὰ κάνει), γράφοντάς τα, λόγια καὶ τύπους, ποῦ τάχα πρόστυχοι μοιάζουν καὶ ἄσημοι, γιατί δὲ γράφονταν ὡς τώρα, κὶ ὡς τώρα στήν κουβέντα μόνο τοὺς μεταχειρίζονταν, πῶς πολὺ οἱ ἀγράμματοι (ποῦ καὶ

ὀρθότερα μιλάνε), μὰ πάντα καὶ ὅλοι μας λόγια καὶ τύποι, δεμένον, ὡς τώρα, μὲ ἀπλὰ μονάχα καὶ μὲ ταπεινὰ νοήματα, ποῦ πρῶτη φορὰ παρουσιάζονται σὰν πῶς μεστοὶ ἀπὸ νόημα καὶ πῶς σπουδαίων ἰδεῶν ὑπηρετές. Καὶ μάλιστα, ἐπειδὴ τῆς γλωσσικῆς ἰδέας οἱ πιστοὶ ἀγωνίζομαστε καὶ νὰ πλάσουμε, μᾶζι νὰ πρωτοβροῦμε καὶ νὰ πρωτοποῦμε πολλῶν ψυχῶν — νοημάτων τὰ ταιριασμένα κορμὰ — ὀνόματα, δουλειὰ ποῦ δὲν εἶναι τοῦ ἑνός, μήτε τῆς στιγμῆς, ἐκεῖ ποῦ ἡ καθαρῆς οὐσίας γιομάτες ἔχει τις ἀποθήκες τῆς γιὰ ὄρα χρεῖα μὲ σωροὺς ἔτοιμα φορέματα γιὰ νὰ τὰ ντυνόμαστε, ὅσο κι ἂν εἶναι φανταχτερὰ ἢ κακοκορμμένα τὰ πῶς πολλά, — μπορῶ νὰ πῶ πῶς κάθε φορά ποῦ γυρεύω νὰ γράψω κάτι σὲ κύκλο ἰδεῶν ἀποκλειστικῶς ὡς τὴν ὄρα μεταχειρισμένων ἀπὸ τὴν ἐπισημοποιημένη πεζογραφία μας, πρῶτα πρῶτα τοῦ ἔρχονται στῆς πέννας μου τὴν ἄκρη τὰ λόγια καὶ οἱ τύποι τῆς ρουτίνας τῆς πεζογραφικῆς αὐτῆς. Μὰ καὶ τὶ μὲ τοῦτο; Τὰ τέτοια λόγια καὶ τοὺς τύπους ἢ τὰ μεταμορφῶνα φέροντάς τα ἐκεῖ ποῦ πρέπει, ἢ τὰ διώχνω ὀλότελα. Ἐτσι τὸ νερὸ τῆς βρύσης τοῦ σπιτιοῦ μου, τὸ πρῶτο ποῦ θὰ τρέξῃ, πολλές φορές, θοδὸ εἶναι τὰ φῆμα νὰ τρέξῃ ὕστερα ἔρχεται τὸ καθαρὸ τὸ περιμαζεύω.

4 καὶ 5. Νομίζω πῶς μὲ ὅσα εἶπα παραπάνω ἀποκριθῆκα καὶ στὸ 4 τὸ ρῶτήμά σας καὶ στὸ 5 ἀκόμα. Πῶς μιλῶ; Πολὺ δυσκολέομαι νὰ μιλήσω. Δυσκολώτατα στήν κουβέντα μου κατορθῶ νὰ πῶ ὅτι θέλω κὶ ὅπως θέλω. Κ' ἐκεῖ ποῦ παίρνω νὰ μιλήσω πολλές φορές τυχαίνει νὰ συλλογισθῶ πῶς τὸ ἀνακάτωμα ποῦ κάνω δυὸ τρόπων ἀταίριαστων εἶναι καὶ κομικὸν ἀρκετὰ, καὶ φτάνει γιὰ νὰ κομματιάσῃ καὶ γιὰ νὰ θολώσῃ κάθε ἀκέραιο καὶ καθαρὸ φανέρωμα τῆς σκέψης. Καὶ μοῦ κόβεται ἡ ὄρεξη νὰ τραβήξω μπροστὰ. Τὸ φυσικὸ μου, βέβαια, δὲν εἶναι νὰ τὰ βγάλω πέρα στὴ συζήτηση, ἀκόμα καὶ στὸ μίλημα καὶ κανενὸς εἶδους ῥητορικὴ δὲ μπορῶ νὰ καταφέρω ἔξω ἀπὸ τὸ χαρτὶ δυστύχημα· τί νὰ γίνῃ; Μὰ φανερὸ πῶς ἡ δικέφαλη γλῶσσα μας εἶναι ἡ ἀφορμὴ ποῦ δυσκολεύει, νὰ γίνῃ μιλάνε ἀκόμα κὶ ἁρμονικὰ, ὅλους τοὺς ῥωμιούς ἐμᾶς. Ἐπειτὰ κατὰ τὸν τόπο ποῦ βρίσκομαι, τὴ δουλειὰ ποῦ κάνω, τοὺς ἀνθρώπους ποῦ μιλῶ, μεταχειρίζομαι τὸν κροφορικὸ μου λόγο, αὐτόματα ἢ συνθηματικά, ζωντανὰ ἢ μηχανικά, πῶς σωστὰ ἢ πῶς στραβά.

6) Δὲν εἶμαι ἱκανοποιημένος «ἀπὸ τὸν γλωσσ-

οικὸν τρόπον ἐν γένει τοῦ γραπτοῦ μου λόγου», γιατί εἶμαι, ἀπλοῦστατα, ἐρωτευμένος μὲ τὸν τρόπον αὐτόν. Καὶ γιατί τὸν ἐρωτεύομαι, ἔχω πλάσει τοῦ λόγου αὐτοῦ ἓνα τύπον δημοφιλῆς ἀψευδάδιαστο· μὰ τὸ ἰδνικὸ μου δὲ μπορεῖ νὰ τὰ ταιριάσῃ μὲ τὰ πραγματικά.

7 καὶ 8). Πηδῶ τὸ 7 ρῶτήμα, καὶ σύντομα, γιατί τὸ παρατένωσα, σὰς ἀποκρίνομαι στὸ 8. — Ἀκόμα δὲν τόλμησα συστηματικά καὶ νὰ γράψω, καθὼς προφέρω ἀκολουθῶ στὰ πῶς πολλά τὴν πατροπαράδοτη γραφὴ. Ἀρχίζω νὰ βρίσκω πῶς ἡ γραφὴ αὐτὴ δὲν ἔχει σὲ ὅλα νόημα, γιὰ τὸ σύστημα τοῦ λόγου ποῦ γράφω. Μὰ μὲ τρομάζει πολὺ ἀκόμα τοῦ ματιοῦ ἢ ἐπιρροὴ στὴ λέξη; ἀκούμε, σὰ γνωριμώτατα, λόγια ποῦ μᾶς ξαφνίζοντε σὰν τὰ βλέπουμε στὸ χαρτὶ. Ἐτσι τὴν αὔρα γράφτε τὴν αὔρα μᾶς φαίνεται πῶς χάθηκεν ἡ αὔρα. Γιατί; φρεναπάτῃ ἀφοῦ μιὰν ἄλλη λέξη συγγενικὴ τῆς κάπως στὸ νόημα, τὴ λέξη ἀβρός μὲ β τὴ γράφουμε, χωρὶς νὰ χάσῃ τίποτε ἀπὸ τὴν ἀβρότητα τῆς. Ἡ γλῶσσα κιντυνεύει, ἔτσι, νὰ μὲν σὲ πολλά παιγνίδι τοῦ ματιοῦ, ἀντὶ νὰ εἶναι σὲ ὅλα δούλεμα τοῦ λόγου. Καὶ τί παράξενο! Καταφρονῶ τὴ γνώμη τοῦ ἄλλου, καὶ τρέμω ἀκόμα τὴ ματιὰ του μόνο!

Μιὰ φορά καὶ γνωριστῆς μ' ἐκεῖνο ποῦ σοῦ φαίνεται ἡ ἀλήθεια, μιὰ φορά καὶ σοῦ εἶπεν ἡ καρδιά σου πῶς ἦρθεν ὁ καιρὸς γιὰ νὰ διαλαληθῇ ἡ ἀλήθεια, μιὰ φορά, καὶ, — ἦρθε ἢ δὲν ἦρθεν ὁ καιρὸς, — ποῦ ἔγινες ὁ ἴδιος ἐσὺ ἢ φωτισμένη συνείδηση τῆς ἀλήθειας αὐτῆς, πρέπει μὲ κάθε τρόπο τὴν ὅποιαν ἀλήθεια νὰ τὴν πάρῃς καὶ νὰ τὴν κηρύξῃς καὶ νὰ τὴ βάλης στὸν τόπο τῆς. Σύμφωνα μὲ τὸ φυσικὸ σου μὲ τὸ χαμόγελο, ἢ μὲ τὴ γροθιά τὸ ἴδιο κάνεις.

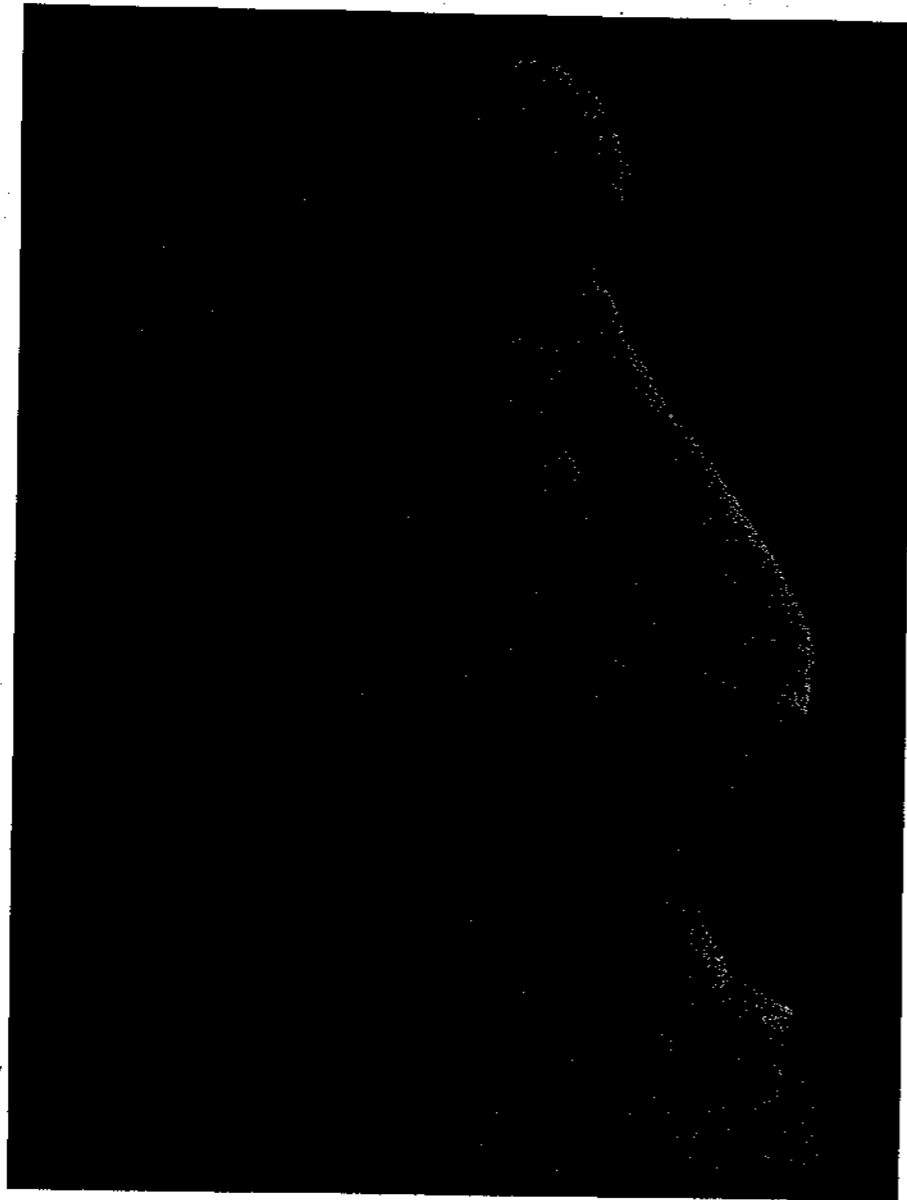
Καὶ τώρα θὰ μοῦ συγχωρήσουν τὰ «Παναθηναία» μιὰ μικρὴν ἀπορία μου: Καλὰ καλὰ

δὲν καταλαβαίνω γιατί τὴν εἶπατε *δογματικὴ* δημοτικὴ τὴ γλῶσσα μας· ἔξω ἀν, κάθε τι ποῦ παίρνει ἀπὸ τὰντικεῖμενα γνώση τοῦ τί εἶναι καὶ γίνετ' ἐπιστήμη, καὶ μιὰν ἀρχὴ παίρνει ἀπὸ πίσω, πρέπει νὰ τὸ λέμε δόγμα. Καὶ μόνο τὸ γνώρισμα τοῦτο ποῦ, θαρρῶ, δὲ βρίσκειται στὸ γ'. γλωσσικὸ τρόπο, σὰς δικαιώνει ποῦ τὸν ὀνομάζετε «ἐλεύθερον», καὶ ὄχι δογματικὸ κ' ἐκεῖνο.

Καὶ τέλος θὰ μοῦ συγχωρήσουν τὰ «Παναθηναία» μὲ τὸ θάρρος πάντα τοῦ φίλου καὶ τοῦ σύντροφου ποῦ τὰ προσέχει καὶ τὰ τιμᾷ, νὰ παρατηρήσω πῶς τὸ ἔργο τοῦ γλωσσολόγου δὲν εἶται τόσο ἄλλο τόσο χωρισμένο ἀπὸ «τοῦ ζητήματος τὴν ὄψιν τὴν αἰσθητικὴν καὶ ψυχολογικὴν», ὅπως φαίνεται πῶς πιστεύει. Ἄνισως δὲν ἔχω λάθος, καὶ ἡ ψυχολογικὴ ἐπιστήμη εἶναι, σὰν τὴ φυσιολογία, σὰν τὴν ἱστορία, σὰν τὴ φιλολογία, μιὰ ἀπὸ τις ἀχώριστες συντρόφισσες τῆς γλωσσολογίας, ποῦ βῆμα δὲ μπορεῖ νὰ κάμῃ χωρὶς τὴ δούλεψή τῆς. Ἀκόμα καὶ ἡ αἰσθητικὴ δὲν τῆς εἶναι ὅπως διόλου ξένη («Ἐξαφνα ὁ Darmesteter μὲ σίχους τοῦ Οὐγκῶ γυρεύει νὰ ἐξηγήσῃ τὸ γλωσσικὸ σχῆμα τῆς μεταφορᾶς). Πολλές φορές ὁ γλωσσολόγος παραδειγματίζεται ἀπὸ τὸν ποιητὴ, ὅπως ὁ ποιητῆς εἶναι ὁ καθηγμένον τοῦ γλωσσολόγου. Στὴν ἱστορία δὲ τῆς λογοτεχνίας μας, ἀπὸ τὸ Βηλαρῶ ὡς τὸν Ψυχάρη, κάθε φορά ποῦ γλυκοχαράζει κάτι σὰν ἀναγέννηση, τὸ ποιητικὸ γλυκοχάραμα μὲ τὴ βοήθεια ἀπλόνεται κάποιου δυνατοῦ χεριοῦ ποῦ διώχνει κάποια σκοτάδια καὶ τὸ χέρι αὐτὸ εἶναι τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης τὸ χέρι. Καὶ μιὰ καλὴ Μοῖρα μᾶς μοίρανεν ἔδῳ μὲ δασκάλους τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης ποῦ εἶναι μᾶζι τοῦ ποιητικοῦ λόγου ἱεροφάντες· ἐκεῖ ποῦ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ταπεινοὺς τραγουδιστάδες μας θὰ μπορούσαν νὰ δώσουνε γλωσσικῆς μαθήματα σὲ τιτλοῦχος ἐπιστήμονες.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

ΕΡΩΣ ΤΟΣΘΡΑΥΣΤΗΣ

ΕΡΓΟΝ Γ. ΒΡΟΥΤΟΥ

ΑΪΝΕ

ΤΟ ΝΗΣΙ ΤΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΩΝ

*Σὲ μὰ βαρκοῦλα ἀνάλαφρη, πιστὰ παραδομένοι,
Καθόμαστε ἓνα ἀπόβραδον οἱ δύο, πλευρὸ πλευρό,
Τὸ ἀγέρι ἦταν ἀτάραχο, κ' ἐμεῖς, ἀγαπημένη,
Τὸ δρόμο ἀκολουθοῦσαμε στὸ διάπλατο νερό.*

*Μὲ τὴν δμήγλη σκεπαστὸ τὸ ὠραῖο πνευματονήσι,
Μαντεύονταν στοῦ φεγγαριοῦ τὴ λάμψη τὴ λευκή,
Κ' ἡ πάγνη ποῦ κυμάτιζε δὲν ἔφτανε νὰ σβύσῃ
Κάποια τραγούδια ἀγαπητὰ ποῦ βγαῖναν ἀπὸ κεῖ.*

*Καὶ τὰ τραγούδια πλήθαιναν ὄλο κι' ἀγαπημένα,
Μὰ πλήθαινε κ' ἡ καταχνιά ποῦ χόρευε βαρειά,
Κ' ἐμεῖς κοντὰ περάσαμε, καὶ μπήκαμεν ὠμένα!
Μέσ' στὴ μεγάλη θάλασσα χωρὶς παρηγοριά.*

Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΑΚΙΑΒΕΛΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΓΑ ΑΥΤΟΥ*

Γ'.

Οἱ Λόγοι ἐπὶ τῆς πρώτης Δεκάδος τοῦ Τίτου Λιβίου (Discorsi sulla prima Decade de Tito Livio) ἐγράφησαν ὀλίγον μετὰ τὸν Ἡγεμόνα καὶ εἶνε μᾶλλον συμπλήρωμα αὐτοῦ. Εἰς ἀμφοτέρα τὰ συγγράμματα ταῦτα ὁ Μακιαβέλης ἀνέπτυξε μετὰ πολλῆς ἐμβριθείας τὰς περὶ πολιτικῆς καὶ περὶ θρησκείας θεωρίας του, ἰδίως δὲ ἐν τοῖς Λόγοις θεωρεῖ τὴν Ρωμαϊκὴν Δημοκρατίαν ὡς τὸν ἰδεώδη τύπον τελείας πολιτείας, καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ πολιτεία ἐκείνη ὑπῆρξεν ἡ μόνη ὀργανωμένη καταλλήλως πρὸς μακρὸν βίον καὶ αὔξησιν μεγαλείου καὶ ἰσχύος, φέρει πλείστα παραδείγματα, τὰ ὁποῖα ἀντλεῖ ἐκ τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας. Ἐνῶ δὲ ἐξάγει τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ πολιτεῖαι ὀφείλουσι νὰ μιμηθῶσι τὰς ἀρετὰς τῶν ἀρχαίων

πρὸς συντήρησιν καὶ αὔξησίν των, μέμφεται τοὺς νομιζοντας ὅτι ἡ μίμησις τῆς ἀρχαίας ἀρετῆς εἶνε ἀδύνατος τῇ σήμερον, ὡς ἂν ὁ οὐρανός, ὁ ἥλιος, τὰ στοιχεῖα, οἱ ἄνθρωποι νὰ μετέβαλον κίνησιν, τάξιν καὶ δύναμιν ὡς εἶχον αὐτὰς παλαιότερον. Πιστεύει δὲ ὅτι ἀφοῦ εἰς ἀπάσας τὰς πόλεις καὶ εἰς ἅπαντας τοὺς λαοὺς αἱ αὐταὶ ἐπιθυμίαι καὶ αἱ αὐταὶ ψυχικαὶ διαθέσεις ὑπάρχουσι, ἄρα εἶνε εὐκόλον ἐκ τῶν γενομένων ἐν τῷ παρελθόντι νὰ προῖδωμεν τὸ μέλλον, καὶ νὰ ἐφαρμόσωμεν εἰς αὐτὰ τὴν αὐτὴν τῶν ἀρχαίων θεραπείαν, εἰάν δὲ μὴ εὐρίσκωμεν τοιαύτην παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, γ' ἀνεύρωμεν νέας ἐξ ἀναλογίας ἐκείνων.

Ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς ἐρευνῶν τὰ αἷτια διὰ τὰ ὁποῖα ἡ ῥωμαϊκὴ δημοκρατία ἐτελειοποιήθη βαθμηδόν, ἀποφαίνεται ὅτι αἷτιον τοῦτου ὑπῆρξε κυρίως ἡ μεταξὺ λαοῦ καὶ γερον-

* Ἴδε σελ. 456.

σίας ἐπὶ πολὺ διαρκέσασα καὶ συνεχῶς ἀνανεομένη πάλῃ. Ἐν Ρώμῃ, εἰ καὶ ἡ ἐξουσία ἀπὸ τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς καὶ ἀπὸ τῆς τῶν εὐγενῶν περιέλιπτεν ἀλληλοδιαδόχως εἰς τὴν τοῦ λαοῦ, οὐδέποτε ὁμῶς ἀφῆρη ὁλόκληρος ἡ ἐξουσία τῶν βασιλέων ὅπως δοθῆ εἰς τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν, οὔτε ποτὲ ἡ ἐξουσία τῶν εὐγενῶν ἐμειώθη ὅπως δοθῆ ὁλόκληρος εἰς τὴν τάξιν τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ διετέλεσεν αὕτη αἰετοποτε μικτή.

Ὁ Μακιαβέλης παρατηρεῖ προσέτι ὅτι ἐν πάσῃ δημοκρατίᾳ ὑπάρχουσι δύο διαθέσεις ἀντικείμεναι πρὸς ἀλλήλας, αἱ τοῦ λαοῦ καὶ αἱ τῶν εὐγενῶν, ἐκ τῆς τοιαύτης δὲ τῶν δύο τούτων μερίδων διαφωνίας ἐγεννήθησαν ἐν Ρώμῃ οἱ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας νόμοι. Οὔτε δύναται νὰ δνομασθῆ κακῶς ὠργανωμένη ἡ δημοκρατία ἐκείνη, ἐν ἣ ἀνεφάνησαν τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα ἀρετῆς παραδείγματα. Τὰ καλὰ, προσεπiléγει, παραδείγματα γεννῶνται ἐκ τῆς καλῆς ἀγωγῆς, ἡ καλὴ ἀγωγή ἐκ τῶν καλῶν νόμων, οἱ δὲ καλοὶ νόμοι ἔχουσι πηγὴν τὰς πολιτικὰς ταραχάς, ὅς κακῶς θεωροῦσι τινὲς ἐπιζημίους εἰς τὴν πολιτείαν. Τὰ λεγόμενα ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Μακιαβέλη παραδέχονται ὡς ὀρθὰ οἱ ἴδουται τῶν συνταγματικῶν πολιτευμάτων, ἐνθα ἡ συμπολίτευσις παλαίει ἀενάως πρὸς τὴν ἀντιπολίτευσιν, καὶ ἐκ τῆς πάλης ταύτης τῶν δύο τούτων μερίδων ἐξέρχονται εἰς τὸ φῶς ἀγαθοὶ νόμοι, ὡς ἀπὸ τῆς τριβῆς τῶν σωματίων ἐξέρχεται ὁ σπινθήρ. Ἡ πάλῃ αὕτη ἐν Ἀγγλίᾳ ἰδίως ἔφερε κάλλιστα ἀποτελέσματα.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν δύναμιν καὶ τὸ μεγαλεῖον εἰς τὴν ἀρχαίαν ἢ ἀρχαία Ρώμῃ, ὁ Μακιαβέλης ἀποδίδει τοῦτο εἰς τὴν πολιτικὴν ἢ ἐξήσκησε κατὰ τοὺς πολέμους εἰς οὐδ' ἀπεδύθη κατὰ τῶν ὁμόρων λαῶν. Καὶ πρῶτον μετεχειρίσθη εἰς τοὺς πολέμους τὸν λαὸν δόσασα εἰς αὐτὸν τὰ ὄπλα, καὶ προσέτι ἤνοιξε, συνετῶς φερομένη, τὰς πύλας τῆς πόλεως εἰς πάντας τοὺς ἔξωθεν προσερχομένους χορηγοῦσα αὐτοῖς τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου, ὅπερ οὔτε ἡ Σπάρτη οὔτε αἱ Ἀθῆναι ἔπραξαν.

Ὁ Μακιαβέλης θεωρεῖ ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους φύσει κακοὺς, ἢ τοῦλάχιστον τοιοῦτους ὀφείλει νὰ θεωρήσῃ ὁ θέλων νὰ συντάξῃ τὴν πολιτείαν, ἐτοιμοὺς πάντοτε, διδομένης εὐκαιρίας, νὰ ἐπιδείξωσι τὴν κακίαν των, ἐάν που ὑπάρχῃ πλημμέλημά τι ἐν τοῖς νόμοις, ὅπερ ἀποκαλύπτεται ἐν τῷ μέλλοντι.

Σατήριον νόμον θεωρεῖ διὰ πᾶσαν δημοκρατίαν ἐκεῖνον δι' οὗ δίδεται τὸ δικαίωμα εἰς ἕκα-

στον πολίτην νὰ κατηγορῆ δημοσίᾳ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ ἢ ἐνώπιον οἰαςδήποτε ἄλλης ἀρχῆς τοὺς ἁμαρτάνοντας κυβερνήτας κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ κράτους. Τοῦτο εἶνε διττῶς ὀφείμιον εἰς τὴν πολιτείαν, διότι οἱ κυβερνῶντες ἢ καὶ ἄλλοι πολῖται φοβούμενοι τὴν κατηγορίαν, δὲν τολμῶσι νὰ ἐπιχειρήσωσι τι κατὰ τοῦ κράτους, ἢ, ἀποπειρώμενοι τοῦτο, παρασκήμα καταβάλλονται. Πλὴν τούτου δίδεται διὰ τῆς κατηγορίας διέξοδος εἰς τὰς γεννωμένας ἐχθροπραθείας κατὰ οἰουδήποτε πολίτου, τῶν ὁποίων μὴ κατευναζομένων, ἐνδέχεται νὰ ἐπιδιωχθῆ ἡ διέξοδος αὕτη δι' ἐκτάκτων μέσων δυναμένων νὰ φέρωσι τὸν ὄλεθρον τῆς δημοκρατίας. Οὐδὲν ἦττον καταδικάζει σφοδρῶς τὸ κακῆθες τῶν συκοφαντιῶν ἐν ἐλευθέραις πολιτείαις ἔγκλημα, πρὸς κατασίγησιν τοῦ ὁποῦ κάλλιστον μέσον θεωρεῖ τὴν διενκόλυσιν τῶν δημοσίων γινόμενων κατηγοριῶν. Ὅθεν ὁ σοφὸς νομοθέτης ὀφείλει νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς πάντα πολίτην ἀφύβως καὶ ἀνυπόπτως νὰ ἐγείρῃ κατηγορίαν κατὰ παντὸς πολίτου, τούτου δὲ καλῶς νομοθετημένου, δέον νὰ τιμωρῶνται ἀστυχεῶς οἱ συκοφάνται.

Τὰ ἐκ τῆς ἱστορίας γνωστὰ περὶ τοῦ πρώτου τῆς Ρώμης ὄργανου τοῦ Ρωμύλου, τοῦ φωνεύσαντος τὸν ἀδελφὸν Ρῶμον καὶ ἐνδόσαντος εἶτα εἰς τὸν θάνατον τοῦ Τίτου Τασσίου Σαβίνου, τοῦ ἐνλεχθέντος συμβασιλέως αὐτοῦ, θεωρεῖ καλῶς καὶ πολιτικῶς διαπραχθέντα. Τοὺς φόνους τούτους, λέγει, διέπραξεν ὁ Ρωμύλος κατὰ καθήκον πολιτικόν, διότι κατὰ γενικὸν κανόνα οὐδέποτε ἢ σπανίως συμβαίνει νὰ ὀργανωθῆ ἐν κράτος καλῶς ἐν ἀρχῇ, ἐάν μὴ συνταχθῆ ὑπὸ ἐνὸς καὶ μόνου ἀνδρός. Συνετός, λέγει, νομοθέτης δημοκρατίας οἰοσδήποτε διανοούμενος νὰ φανῆ ὀφείμιος οὐχὶ εἰς ἑαυτὸν ἀλλ' εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον, οὐχὶ εἰς τὴν ἰδίαν διαδοχὴν ἀλλ' εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα ἀφορῶν, ὀφείλει νὰ ἐπιτενασθῆ ὅπως περιέλιθῃ εἰς αὐτὸν καὶ μόνον ἡ ἐξουσία, οὐδεὶς δὲ ἀληθῶς σοφὸς θὰ ἐλέγξῃ αὐτὸν δικαίως δι' ἐκτακτὸν τινα πρᾶξιν, ἢν θὰ ἐνήργει ὅπως συντάξῃ καὶ τακτοποιήσῃ βασιλείαν τινὰ ἢ δημοκρατίαν. Λέγων ταῦτα ὁ Μακιαβέλης ἐμπνέεται ἐκ τοῦ θεμελιώδους ἀξιώματος ὃ διεῖπε τὴν τῶν ἀρχαίων Ρωμαίων καὶ Σπαρτιατῶν πολιτικὴν, ἢν καὶ οὗτος παραδέχεται, καὶ καθ' ἣν τὸ κράτος τίθεται ὑπεράνω τοῦ ἀτόμου, καὶ δύναται νὰ διαθέτῃ τὰ πάντα κατὰ βούλησιν οὐδέποτε τὸ συμφέρον τοῦ κράτους ἤθελεν ἀπαιτήσῃ τοῦτο.

Ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς ὀρμώμενος ὁ Φλωρεντινὸς γραμματεὺς συνηγορεῖ ἐνθουσιωδῶς ὑπὲρ τῆς θρησκείας τῶν ἐθνικῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς θρησκείας τῶν Ρωμαίων, ἥτις κατὰ πολὺ συνετέλεσε εἰς τὸ νὰ μεγαλύνῃ καὶ τηρήσῃ ἀνίκητον τὴν ἀρχαίαν Ρώμῃν. Κατὰ τὸν ἡμέτερον συγγραφέα ἡ θρησκεία εἶνε ἀναγκαία διὰ πᾶσαν πολιτείαν, ἑδιάφορον δὲ εἶνε δι' αὐτὸν ἐάν εἶνε ἀληθῆς ἢ ψευδῆς. Οἱ προϊστάμενοι τῆς πολιτείας ὀφείλουσι μάλιστα καὶ αὐτὰ τὰ θαύματα, πολλὰ τῶν ὁποίων ὑπάρχουσιν εἰς ἀπάσας τὰς θρησκείας, νὰ περιποιῶνται καὶ νὰ τὰ διδίδωσιν εἰ καὶ δὲν τὰ πιστεύουσιν ὡς ἀληθῆ. Συγκρίνων δὲ τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν τῶν ἐθνικῶν πρὸς τὴν χριστιανικὴν, εὐρίσκει ἐκείνην συμφερωτέραν εἰς τὸ κράτος, καθὸ παρασκευάζουσιν πολίτας ἱκανοὺς εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ πατρίου ἐδάφους καὶ εἰς προστασίαν τῆς ἰδίας αὐτῶν ἐλευθερίας. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς θρησκείας ἐκείνης ἐτίμων ἐξῆχος τὰ τοῦ κόσμου καὶ εἰς τοῦ κόσμου τούτου τὰς ἀπολαύσεις τιθέμενοι τὸ ὑπέριστατον ἀγαθόν, ἦσαν ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτῶν ἰσχυρότεροι καὶ ἀνδρειότεροι ἡμῶν. Ἄλλ' ἡ ἡμέτερα θρησκεία, δείξασα ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εὐθείαν ὁδόν, κατέστησεν ἡμᾶς περιφρονητὰς τῶν τιμῶν τοῦ κόσμου τούτου. Ἡ τῶν ἐθνικῶν θρησκεία οὔτε προῆγεν, οὔτε ἐτίμα ἢ μόνους τοὺς πεπληρωμένους κοσμητικῆς δόξης ἀνδρας, οἱοὶ ἦσαν οἱ μεγάλοι στρατηγοὶ καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς δημοκρατίας, ἐνῶ ἡ ἡμέτερα τιμᾷ καὶ γερραίνει τοὺς ταπεινοὺς καὶ τοὺς θεωρητικὸς μᾶλλον ἢ τοὺς δραστηρίως ἐργαζομένους. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἔθετο τὸ ὑπέριστατον ἀγαθόν ἐν τῇ ταπεινωσύνῃ καὶ τῇ περιφρονήσει τῶν ἐπιγείων, ἢ τῶν ἐθνικῶν ἐν τῷ μεγαλείῳ τῆς ψυχῆς, ἐν τῇ σωματικῇ ἰσχύϊ, καὶ ἐν παντὶ τῷ δυναμένῳ νὰ σχηματίσῃ ἰσχυρὸν καὶ ἀνδρείον τὸν πολίτην. Ἐάν ἡ ἡμέτερα θρησκεία ἀπαιτεῖ παρὰ τοῖς ὀπαδοῖς αὐτῆς μέρος τι ἰσχύος, θέλει τοῦτο οὐχὶ ὅπως πράξωσι μέγα τι ἀλλ' ὅπως ὑποφέρωσι τὴν δυστυχίαν καὶ τὰς βασάνους ἀγογγύστως. Τοιοῦτος δὲ τοῦ ζῆν τρόπος παρέδωκε τὸν ἄνθρωπον ἔρμαιον τοῖς παρανόμοις, οἵτινες δύναται νῦν νὰ ἐκμεταλλεύονται ἀσφαλῶς αὐτόν, κατανοοῦντες ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἀποβλέποντες πρὸς τὸν Παράδεισον, εἶνε διατεθειμένοι νὰ ὑποφέρωσι μᾶλλον τὰς κατ' αὐτῶν φερόμενας πληγὰς ἢ νὰ τὰς ἐκδικήσωσι. Νομίζομεν

ὁμῶς ὅτι ὁ Μακιαβέλης ἔχων ὑπ' ὄψει τοῦ τὰ κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτοῦ συμβαίνοντα ἐν Ἰταλίᾳ, παρεσύρθη ὑπὸ τῆς ψυχρᾶς λογικῆς του εἰς οὐχὶ πάντη ὀρθὰ συμπεράσματα. Ἄλλως θὰ ἐσκέπτετο ἐάν ἔζη σήμερον διότι θὰ ἔβλεπεν ὅτι κατὰ τὰς δύο τελευταίας ἑκατονταετηρίδας διεδραματίσθησαν ἐν τῇ χριστιανικῇ Εὐρώπῃ τὰ μέγιστα πολιτικὰ γεγονότα, καὶ οἱ μέγιστοι ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἐλευθερίας ἀγῶνες, ὥστε ἡ χριστιανικὴ θρησκεία κατ' οὐδὲν διεκώλυνε νὰ ἐμφανισθῶσιν ἐν τῷ κόσμῳ τὰ γεγονότα ἐκεῖνα. εἰ καὶ τινα ἐγένοντο ἀληθῶς κατὰ παράβασιν τοῦ πνεύματος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας.

Δὲν δυνάμεθα ἐν τῇ παρουσίᾳ πραγματεῖα νὰ μηκύνωμεν ἐπὶ πλέον τὸν λόγον ἐπὶ τοῦ συγγράμματος τούτου τοῦ Μακιαβέλη, ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ὁποῦ χρονολογεῖται ἡ νεωτέρα ἰδέα περὶ πολιτικῆς ἐπιστήμης, ἥτις ἐνῶ πρὶν ἐθεωρεῖτο ὡς ἐπιστήμη βασιζομένη ἐπὶ ἀφρημένων ἰδεῶν, ἐγένετο μετὰ ταῦτα θετικὴ ἐπιστήμη ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς μελέτης τῶν γεγονότων καὶ τῆς ἱστορίας. Ὁφείλομεν ὁμῶς νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἐν τῷ συγγράμματι δεῖ Discorsi ὁ Μακιαβέλης δεικνύεται μᾶλλον φίλος τῆς ὀρθῆς καὶ ἐναρέτου πολιτικῆς καὶ κλειότερον ἐχθρὸς τῆς τυραννίας. Πολλαχοῦ τοῦ ἔργου του ἐπαινεῖ τοὺς ἀγαθοὺς ἡγεμόνας τοὺς συντάξαντας τὴν πολιτείαν ἐν εὐνομίᾳ, τοὺς σεβασθέντας τὴν θρησκείαν καὶ τοὺς μεγαλύναντας καὶ δοξάσαντας τὴν ἑαυτῶν πατρίδα, μέμφεται δὲ καὶ θεωρεῖ ἀξιομισήτους τοὺς ἐναγείς καὶ ἀτίμους, τοὺς καταστροφεῖς τῆς θρησκείας, τοὺς σπαταλῶντας τὸν δημόσιον πλοῦτον, τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀρετῆς, τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν καὶ παντὸς τοῦ παρέχοντος τιμὴν καὶ ὀφέλειαν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Ὅτω διὰ τοῦ συγγράμματος τούτου ὁ Μακιαβέλης ἐξιλεώνει ἐν μέρει τὸν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἡγεμόνος ἐκπονηθέντα ἀναγνώστην.

Τὴν ἱστορίαν τῆς Φλωρεντίας (Storie Fiorentine) ἔγραψεν ὁ Μακιαβέλης κατ' ἐντολήν τοῦ Καρδινάλιου τοῦ ἐκ Μεδίκων ἐπὶ ἐπιστοφμισθῶ ἑκατὸν φλωρινίων. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐκείνῃ εὐρίσκει λεπτομερῶς ἐκτεθειμένους ὁ ἀναγνώστης τὰς ἐν τῇ φλωρεντινῇ δημοκρατίᾳ μακρὰς αἱματηρὰς διαπάλας μεταξὺ Γουέλφων καὶ Γεβελίνων, μεταξὺ Λευκῶν καὶ Μαύρων, καὶ τὰς ἀλληλοδιαδόχους στάσεις, καθ' ὅσας ἐγένοντο το-

² Ἴδε καὶ Grande Encyclopedie ἐν λέξει Machiavel.

³ Βιβ. Α'. Κεφ. Ι'. Dei Discorsi.

¹ Dei Discorsi, Βιβλ. Β'. Κεφ. Β'.

σαῦται αἱματοχυσαίαι καὶ θανατικαὶ καταδικαὶ καὶ τοσοῦτοι ἔξοστρακισμοί, ὥστε ἀναπολεῖ τις καὶ ἄκων τὰ ἐπὶ τῶν τριάκοντα τυράννων γενόμενα ἐν Ἀθήναις κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους.

Αἴτιον ὄλων τῶν κακῶν τῶν γινομένων εἰς τὰ κράτη παρατηρεῖ ὁ Μακιαβέλης ὅτι εἶνε αἱ ἀναφύμεναι ἔριδες μεταξὺ εὐγενῶν καὶ ἀστῶν, τῶν μὲν θελώντων νὰ κυβερνώσι, τῶν δὲ μὴ θελώντων νὰ ὑπακούωσι. Συγκρίνων δὲ τὰ ἐν Ρώμῃ πρὸς τὰ ἐν Φλωρεντίᾳ γενόμενα, (ἐάν, λέγει, ἐπιτρέπεται ἡ σύγκρισις τῶν μεγάλων πρὸς τὰ μικρὰ) ἐπιφέρει ὅτι τοιαῦται ἔριδες ἔφερον ἐν Ρώμῃ διάφορα ἀποτελέσματα ἢ ἐν Φλωρεντίᾳ. Ἐκεῖ αἱ ἀναμέσον τοῦ λαοῦ καὶ τῶν εὐγενῶν ἐχθρότητες ἐλύοντο ἐν ἀρχῇ διὰ τῶν συζητήσεων, ἐν Φλωρεντίᾳ ἐλύοντο διὰ τῶν δῶλων· αἱ τῆς Ρώμης κατέληγον εἰς παραδοχὴν νόμου τινός, αἱ τῆς Φλωρεντίας κατέληγον εἰς ἔξορίας καὶ εἰς πολλῶν πολιτῶν τὸν θάνατον. Αἱ ἐν Ρώμῃ ἐχθρότητες ἐνίσχουν καὶ ἐπιῦξαν τὴν στρατιωτικὴν ἀρετὴν, ἐν Φλωρεντίᾳ παρέλυον καὶ κατέστρεφον αὐτήν. Ἐν Ρώμῃ ἀπὸ τῆς ἰσότητος τῶν πολιτῶν ἔφερον εἰς μεγίστην ἀνισότητα, τοῦναντίον ἐν Φλωρεντίᾳ ἀπὸ τῆς ἀνισότητος κατέληγον εἰς ἄκραν ἰσότητα. Ἡ τῶν ἀποτελεσμάτων διαφορὰ προήρχετο ἐκ τοῦ ὅτι ὁ λαὸς τῆς Ρώμης ἠῦχετο καὶ ἤρκειτο νὰ συμμερίζεται μετὰ τῶν εὐγενῶν τὰς ἀνωτάτας τιμὰς καὶ ἀρχάς· ὁ λαὸς τῆς Φλωρεντίας ἐμάχετο ὅπως μόνος αὐτὸς κατέχη τὴν ἀρχὴν ἀνευ συμμετοχῆς τῶν εὐγενῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπιθυμία τοῦ ῥωμαϊκοῦ λαοῦ ἦτο καὶ ἡ λογικώτερα, αἱ κατὰ τῶν εὐγενῶν ἐπιθέσεις ἦσαν ἡπιώτερες, οὗτοι δὲ ἐνέδιδον εὐχερῶς μὴ προστρέχοντες εἰς τὰ ὄπλα, καὶ οὕτω μετὰ τινος διαφωνίας συνεβιβάζοντο παραδεχόμενοι νόμον δι' οὗ ὁ μὲν λαὸς ἱκανοποιεῖτο, οἱ δὲ εὐγενεῖς ἐτήρουν τὰ ἑαυτῶν ἀξιώματα¹.

Ἐν τῇ ἱστορίᾳ ταύτῃ ὁ Μακιαβέλης διὰ μακρῶν ἔξιστορεῖ τίνι τρόπῳ οἱ πάπαι ἐγένοντο φοβεροὶ καὶ σεβαστοὶ διὰ τῶν ἐπιτιμήσεων (censure) κατὰ πρῶτον, εἶτα διὰ τῶν δῶλων καὶ τῶν συγχωρητικῶν (indulgence), καὶ πῶς καταχρασθέντες πάντα ταῦτα, ἀπώλεσαν ἀμφοτέρω, καὶ οὔτε σεβαστοὶ εἶνε οὔτε φοβεροὶ.

Κατὰ μίμησιν τοῦ Θουκυδίδου καὶ ἄλλων ἱστορικῶν παρενίρει καὶ ὁ Μακιαβέλης ἐν τῇ

ἱστορίᾳ αὐτοῦ καταλλήλους δημηγορίας τινὰς αἰτινας, πλὴν τοῦ ὅτι δίδουσι χάριν καὶ ποιικιλίαν εἰς τὴν ξηρὰν ἀφήγησιν τῶν γεγονότων, δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ὑπόδειγμα πολιτικῆς μετριοπαθείας, συνέσεως καὶ ῥητορικῆς εὐφραδείας. Κρίνεται δὲ ὅτι καίτοι ὢν ἀνακριβής ἐν τῇ ἀφηγήσει τῶν γεγονότων, — καθὼ ἀκολουθῶν ἀνεξετάστως τοὺς πρὸ αὐτοῦ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν — εἶνε ὁμοῦς ἔξοχος ὁσάκις πρόκειται νὰ ἀνεύρη τὴν ἀλληλουχίαν αὐτῶν, καὶ νὰ καταδείξη τὴν ἐπενέργειαν τῶν μεγάλων ἀνδρῶν ἐπὶ τῆς πορείας καὶ τῶν τυχῶν τῶν διαφορῶν ἐθνῶν².

Τὸ περὶ στρατιωτικῆς τέχνης (dell' arte de la guerra) σύγγραμμα τοῦ Μακιαβέλη περὶ οὗ ἀναφέρομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, εἶνε γεγραμμένον εἰς διαλόγους μεταξὺ δύο φίλων τοῦ συγγραφέως, τοῦ Κοσμᾶ Rucellai καὶ τοῦ Φαβρικούου Κολλῶνα, καὶ ἄλλου τινός εἰσαγομένου μετὰ ταῦτα, ἔξ ὧν ὁ Κολλῶνας, στρατιωτικὸς ὢν, ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἐρωτήσεις καὶ λύει τὰς περὶ πολέμων ἀπορίας τῶν. Οὕτω διεξάγεται μέχρι τέλους ὁ μακρὸς οὗτος διάλογος δι' οὗ ἐκτίθενται ἅπαντα τὰ εἰς τὴν στρατιωτικὴν τέχνην ἀναγόμενα ζητήματα καὶ αἱ περὶ αὐτῶν ἰδέαι τοῦ συγγραφέως. Τοῦ διαλόγου, ὡς γνωστόν, ὁ Πλάτων ἐποίησατο χρῆσιν ἐν ἅπασιν σχεδὸν τοῖς ἑαυτοῦ συγγράμμασι, καὶ διαλογικῶς ἐπραγματεύθη τὰ ὑψηλότερα ζητήματα τὰ εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν πολιτικὴν ἐπιστήμην ἀναγόμενα. Ἄλλ' ἐν τοῖς διαλόγοις τοῦ Πλάτωνος ὁ ἀναγνώστης τέρεται ἐκ τῆς ἀναγνώσεώς των διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς ἐπανθούσαν χάριν καὶ διὰ τὸ δραματικὸν αὐτῶν, πλεονεκτήματα ὧν στεροῦνται οἱ τοῦ Μακιαβέλη διάλογοι. Ὁ ἐραστής ὅμως τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων ἱκανοποιεῖται ἄλλως, διότι δύναται νὰ διδαχθῇ καὶ μάθη ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν διαλόγων τούτων πλεῖστα ὅσα περὶ τῆς ἐξόχου ταύτης ἐπιστήμης, τὰ ὅποια μετὰ βαθείας γνώσεως τῆς τῶν ἀρχαίων πολεμικῆς τέχνης λεπτομερῶς ἀναπτύσσει καὶ ἀναλύει ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς.

Ἐν τέλει τοῦ συγγράματός τούτου παραπονεῖται ὁ Μακιαβέλης κατὰ τῆς φύσεως, ἥτις ὄφειλε ἢ νὰ μὴ κάμῃ αὐτὸν γνώστην τῆς τέχνης τῶν ἀρχαίων στρατηγῶν, ἢ νὰ τῷ χορηγήσῃ τὴν εὐκαιρίαν ὅπως δυναθῇ νὰ τὴν ἐφαρμόσῃ. «Ἀληθῶς, λέγει, ἐάν ἡ τύχη μοῦ εἶχε παραχωρήσῃ, ἐν τῷ πρόσθεν χρόνῳ, ἐν

τι κράτος ὅσον ἦρκει εἰς τοιαύτην ἐπιχείρησιν, νομίζω ὅτι ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ θὰ ἤδυναμην ν' ἀποδείξω ὅποιαν ἀξίαν ἔχουσιν οἱ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐφαρμοσθέντες κανόνες ἐν τοῖς πολέμοις, ὅτε ἀναμφιβόλως ἢ ἤθελον μεγαλύνῃ τὸ κράτος μου μετὰ δόξης, ἢ ἤθελον τὸ ἀπολέσῃ ἀνευ αἰσχύνης.»

Ὁ Μακιαβέλης πλὴν τῶν σπουδαίων πολιτικῶν καὶ ἱστορικῶν συγγραμμάτων του, ἔγραψε καὶ ἄλλα τερπνά καὶ μάλιστα κωμωδίας καὶ πλείστας ποιήσεις. Ἡ κωμωδία αὐτοῦ La Mandragola εἶνε κατὰ τὸν Βολταῖρον ὑπερτέρα ὄλων τῶν κωμωδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνους, ἀλλ' ὁ Βολταῖρος, ἐκφέρον τοιαύτην ὑπερβολικὴν κρίσιν δὲν ἀνέγνω βεβαίως τὸν Ἀριστοφάνη, τοῦ ὁποῦ ἢ γοητεία καὶ ἡ δίκην κωμῶν ἔχεισμένη φαντασία καὶ ποιήσεις ἐκθαμβοὶ καὶ συναρπάζει ἔτι καὶ σήμερον ἡμᾶς μετὰ πάροδον τοσοῦτων ἑκατόνταετηρίδων, ὅτε τὰ πάντα μετεβλήθησαν καὶ θρησκεία καὶ ἤθη καὶ ὁ βίος καὶ αὐταὶ αἱ περὶ καλοῦ ἰδέαι ἡμῶν. Ὅπως ὅποτε αἱ κωμωδίαί τοῦ Μακιαβέλη, ἔχοντος ὡς πρότυπον τὸν Λατίνον κωμικὸν Πλαῦτον, εἰ καὶ αἱ ὑποθέσεις του εἶνε ἀκόλαστοι ὁπωσοῦν, εὐηρέστησαν εἰς τοὺς τότε, καὶ τοσοῦτον ἤγειρε θόρυβον ἐν Φλωρεντίᾳ ἢ Mandragola ὥστε ὁ πάπας Λέων Ι' διέταξε νὰ διδαχθῇ ἐκ νέου καὶ ἐν Ρώμῃ. Εἰς τὸν ἔμμετρον Πρόλογον τῆς κωμωδίας του ταύτης, τὴν παράβασιν τῶν Ἑλλήνων κωμικῶν, ὁ Μακιαβέλης ἀπολογούμενος πρὸς τὸ κοινὸν λέγει ὅτι αὐτὸς ὁ θέλων νὰ φαίνεται σπουδαῖος καὶ σοβαρὸς καταγίνεται εἰς τοιαῦτα ἀθύσματα, ἀλλὰ τοῦτο πράττει ὅπως ὑπογλυκάνῃ τὸ ἀνιαρὸν τοῦ χρόνου μὴ ἔχων ποῦ νὰ στραφῇ ἀφότου τῷ ἀπηγορευθῆ νὰ δεῖξῃ τὴν ἱκανότητά του εἰς σπουδαιότερας ἐπιχειρήσεις.

Ἐμμέτρως ἔγραψε προσέτι τὸν Χρυσοῦν Ὀνον, ἀπομίμησιν ἐκείνου τοῦ Λουκιανοῦ καὶ τοῦ Ἀπουλήτιου, καὶ εἰς πεζὸν λόγον τὴν περιγραφὴν τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ ἐσοκηφάσης πανώ-

λους, ἥτις διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ 1522 ἔτους μέχρι 1527, κατερημώσασα τὴν πόλιν καὶ τὰ πέξια τῆς Φλωρεντίας. Ὁ Μακιαβέλης, ὄλων ἀκατάλληλως διὰ τὸ θέμα του, εἰσήγαγεν ἐν τῇ περιγραφῇ ταύτῃ ἐρωτικὸν τι ἐπεισόδιον ἐν τῷ ὁποίῳ διαγράφει τὴν γυναικείαν καλλονὴν μετὰ τοσοῦτων καὶ τοιοῦτων περὶ τὰ καθέκαστα λεπτομερειῶν, ὥστε καταντᾷ σκανδαλώδες τὸ ἀκόλαστον τῆς φράσεως. Ἐφάμιλλον τούτου εἶνε καὶ ὁ ἄνω μνημονευθεὶς Χρυσοῦς Ὀνος, ἔμμετρον τοῦτο ποίημα, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ ἢ ἄκρᾳ τοῦ ποιητοῦ ἐλευθερία καταπλήσσει τὸν ἀναγνώστην, τὸ μόνον δὲ τὸ δικαιολογῶν ὁπωσοῦν τὸν Μακιαβέλην διὰ τὸ ἐλευθεριάζον τοῦ ὕφους, εἶνε ὅτι ἠκολούθησε καὶ οὗτος τὸν τρόπον τοῦ γράφειν τῆς ἐποχῆς του, ὅτε τὰ τοιαῦτα ἔτερον τὸ κοινὸν καὶ οὐδόπως προσέκρουον εἰς τὰ ἤθη τῶν χρόνων ἐκείνων. Μεταξὺ τῶν κανονικῶν βιβλίων τῆς Γραφῆς ὑπάρχει τὸ Ἄσμα τῶν Ἀσμάτων, ὁμοιον τῶν ἀνωτέρω κατὰ τὸ ἐλευθεριάζον τῆς φράσεως καὶ τὸ φιλήδονον τῶν αἰσθημάτων. Ἡ βιογραφία τοῦ ἡγεμόνος τῆς Λούκκας Καστρονησίου ἔργον καὶ τοῦτο τοῦ Μακιαβέλη, εἶνε μυθιστόρημα βασιζόμενον ἐπὶ ἱστορικῶν γεγονότων, γραφὴν κατὰ μίμησιν τῆς τοῦ Ξενοφώντος Κύρου Παιδείας, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ ἔσχε τὸ ἀτύχημα ὁ Μακιαβέλης νὰ συστήσῃ τὸν πολύτροπον καὶ δραστήριον τοῦτον ἡγεμόνα ἀλλὰ καὶ ἀληθῆ δολοφόνον, ὡς ὑπόδειγμα ἀξίον μίμης εἰς πάντα ἡγεμόνα καὶ πολιτικὸν ἄνδρα.

Ὡς καὶ προηγουμένως ἀνέφερον, ὁ Μακιαβέλης ἐτάφη ἐν τῇ ἐν Φλωρεντίᾳ ἐκκλησίᾳ τοῦ Σταυροῦ, ἀλλ' οὐδεμία πλάξ, οὐδεμία ἐπιγραφή ἐδείκνυε τὸν τάφον του. Μόνον μετὰ πάροδον δύο περίπου ἑκατονταετηρίδων τῷ ἀνηγέρθῃ μνημεῖον δεκανύον ποῦ καλύπτονται τὰ ὀστά καὶ ἡ κόνις τοῦ μεγάλου συγγραφέως τῆς Ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων Νικολάου Μακιαβέλη.

Γ. Ε. ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

¹ Storia Fiorentina Βιβλίον Γ'.

² Grande Encyclopédie ἐν λέξει Machiavel.

Η ΦΟΝΙΣΣΑ*

Η νεαρά γυνή είχε λαγοκοιμηθῆ πάλιν, και δὲν εἶχε ἀντιληφθῆ καλῶς τὴν ἀπουσίαν τῆς μητρὸς τῆς. Μετ' ὀλίγας στιγμὰς ἐξύπνησε και εἶπε:

— Ποῦ πάει ἡ μάνα, θὰ 'πῶ;

Ἡ Φραγκογιαννοῦ, φρονοῦσα ὅτι τὸ καλύτερον ἦτον ἡ λεχώνα νὰ κοιμᾶται διὰ νὰ ἡσυχάζῃ, και γνωρίζουσα ὅτι ἡ ἀπόκρισις ἡ διδομένη εἰς τοὺς πυρέσσοντας και εἰς τοὺς ὡς ἐν ὑπνοβασίᾳ παραμιλοῦντας βλάπτει μᾶλλον ἢ ὠφελεῖ, δὲν ἀπήντησε τίποτε. Ἡ λεχώ εὐθὺς και πάλιν ἀπεκοιμήθη.

Τὸ θυγάτριον ἐκ νέου ἄρχισε νὰ κλαυθμυρίζῃ πολὺ τραφερὰ και παραπονετικὰ, μέχρις ὀχληρότητος. Ἡ Φραγκογιαννοῦ, ἥτις εἶχε λησμονήσει ὅλας τὰς τύψεις, τὰς ὁποίας εἶχε ἀσθανθῆ ἀλγεινῶς ὑπὸ τὰς μελανὰς πτέρυγας τῶν ὄνειρων τῆς, και ἐσπαράσσετο και πάλιν ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τῆς πραγματικότητος, ἄρχισε νὰ σκέπτεται μέσα τῆς.

— Ἀχ! δὴ ποῦ ἔχει, ὁ καυμένος, ὁ Λυρίγκος... «Ὁλο κοριτσούδια, τὸ ἔρμο, ὅλο κοριτσούδια!»... Καὶ τί ξαλάφρωμα θὰ ἦτον τώρα γι' αὐτόν, γιὰ τὴν ἀμοιρῆ τῆς γυναῖκά του, νὰ τοῦ τῶπαιρνε τώρα, ὁ Μεγαλοδύναμος!... αὐτὸ κἂν ποῦνε μικρό, και δὲν ἔχει ν' ἀφήσῃ μεγάλο καυμὸ 'πίσω του!

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην τῆς ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν μία μικρὰ ἀπορία ποῦ εὐρίσκοντο τᾶλλα κοράσια τοῦ Λυρίγκου, τὰ μεγαλειότερα. Τότε ἐνθυμήθη ὅτι πρὶν ν' ἀναβῆ εἰς τὸ καλύβι, ὅπου εὐρίσκετο τώρα, τὸ ὁποῖον ἦτο χαμηλὸν ἀνώγειον, ἐπέρασεν ἔξω ἀπὸ τὴν θύραν ἐνὸς ἄλλου μικροτέρου καλυβίου, τὸ ὁποῖον ἦτο χαμόγειον, και ἦτο κτισμένον δίπλα, κολλητὰ μετὰ τὸ πρῶτον. Ἦτο τὸ μικρὸν καλυβίον τῆς γραίας, τῆς πενθερᾶς τοῦ Λυρίγκου, κ' ἐκεῖ μέσα τῆς εἶχε φανῆ ὅτι ἤκουεν ἀναπνοὰς κοιμωμένων, ροχαλίσματα. Ἐκεῖ βέβαια θὰ ἐκοιμῶντο, μαζὺ μετὰ τὴν μικρὰν θεῖαν τους τὴν ἄγαμον, τὰ ἄλλα κοράσια τοῦ Λυρίγκου.

Ὡς ἐν ἀλλοφροσύνῃ και ἐν πλάνῃ ὄνειρου, ἔτεινε τὴν χεῖρα πρὸς τὸ λίκνον, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ὠλόλυξε τὸ μικρὸν... Ἐκαμε χειρονομίαν ὡς διὰ νὰ σχηματίσῃ τοὺς δακτύλους τῆς

εἰς διαβίδα, εἰς ἀρπάγην και στραγγαλιάν.

Ἦσθάνετο τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀγρίαν χαρὰν νὰ πνίξῃ τὸ μικρὸν θυγάτριον... Τῆς ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν ὅτι ἦτο ἀβάπτιστον, και ἂν τὸ ἔπνιγε, θὰ εἶχε διπλὴν ἁμαρτίαν... Ἡ σκέψις αὕτη ἐπὶ μίαν στιγμὴν τὴν ἀνεχάιτισεν, ἀλλ' ὁμως ἀπεφάσισε νὰ ὑπερπηδήσῃ τὸν φραγμὸν τοῦτον. Παρὰ ἓνα δάκτυλον, ἡ χεῖρ τῆς ἔψαυε τὸν λαμὸν τοῦ μικροῦ πλάσματος...

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἠκούσθη φωνή, βῆμα, κρότος, εἰς τὸ μικρὸν χαγιάτι ἔξω, και ἡ θύρα, τὴν ὁποῖαν ἡ γραία, ἡ πενθερὰ τοῦ Λυρίγκου, ἀναχωρήσασα δὲν εἶχε κλείσει εἰς τὸ μάνδαλον, ἀλλὰ μόνον τὴν εἶχε γείρη, ἠνοιχθῆ πέραν και πέραν. ἐνδίδουσα εἰς ὠθησιν ἔξωθεν.

— Ἐδῶ εἶνε, ἠρώτησεν ὁ ἐμφανισθεὶς ἄνθρωπος, ἐδῶ εἶνε τὸ σπῆτι τοῦ Λυρίγκου, τοῦ τσοπάνη;

Ἦτον χωροφύλαξ, μετὰ τὸ χιτώνιον μισοκουμβωμένον, φουσκωτὸν ἐπὶ τοῦ στήθους, μετὰ τὸ κασκέττον στραβά, μετὰ στρημμένον τὸν μύστακα, και μετὰ τὴν κάπαν διπλωμένην μακρυνάρι ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου.

Μέσα στὸ καλύβι, ἡ κανδήλα ἐτρεμόσβυνεν ἐμπρὸς εἰς τὰ εἰκονίσματα. Ἡ φωτιὰ εἶχε καλυφθῆ και πάλιν ἀπὸ τὴν τέφραν. Τὸ λυχνάρι σβυστὸν ἐκρέματο ἀπὸ τὸ μικρὸν ράφι τῆς ἐστίας. Ἦτο σκότος. Ἐξω, εἶχε ἐξημερώσει, και παρὰ δύο λεπτά ὁ ἥλιος θ' ἀνέτελλεν.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔβλεπεν εἰμὴ ἀμυδρὰς σκιάς μέσα. Τὴν λεχώναν εἰς τὴν στρωμνὴν τῆς, ὡς ἁμαυρὸν ὄγκον κατακειμένην, τὸ βρέφος τὸ ὁποῖον ἐσάλευε και ἀνάσαιεν ἐντὸς τῆς σκάφης, ἥτις ἐχρησίμευεν ὡς λίκνον... και τὴν Φραγκογιαννοῦ καθήμενην ὡς φάντασμα, και τεινοῦσαν τὴν χεῖρα πρὸς τὸ λίκνον.

Ἡ Φραγκογιαννοῦ ἔμεινε μετὰ τὴν χεῖρα τεταμένην. Τὴν κατέλαβε φρίκη, τρόμος, ζάλη. Ἐντὸς δευτερολέπτου ἦλθεν εἰς ἑαυτήν, και εἶδε τὸν φοβερὸν κίνδυνον.

Ἀκριβῶς ὀπισθὲν τῆς ἦτο ἐν μικρὸν παρὰ θυρον βλέπον πρὸς βορρᾶν, ὑπόσαθρον, νοτισμένον και κακοκλεισμένον. Ὡς νὰ εἶχε τιναχθῆ ἀπὸ ἐκρηξιν, ἐστράφη μηχανικῶς ἀνοίξε τὸ παράθυρον, κ' ἐπήδησεν ἔξω. Ἐπεσεν ἐπάνω εἰς χόρτα και ἄχυρα, και ὁ δοῦπος τῆς πτώσεώς τῆς οὔτε ἠκούσθη. Τὸ χαμηλὸν πα-

ράθυρον μόλις ἀνεῖχε μισὴν δογγυῖαν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους.

Μόνον εἶχε ξεχάσει νὰ πάρῃ μαζὶ τὸ ραβδί τῆς και τὸ καλάθι τῆς, τὰ ὁποῖα ὡς τόσον εὐρίσκοντο δίπλα τῆς, εἰς τὸ πάτωμα. Ἦτον ἄξιον ἀπορίας, πῶς τόσον εἶχε σαστίσει. Τὰ ἐνθυμήθη ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἄρχισε νὰ τρέξῃ μετὰ τὸ πῆδημά τῆς, κ' ἔτσι τῆς ἤρχετο ἂν ἦτον τρόπος, νὰ γυρίσῃ 'πίσω νὰ τὰ πάρῃ, και νὰ στραβωθοῦν, νὰ μὴν τὴν ἰδοῦν οἱ διώκται τῆς.

Ὡς τόσον ἔτρεχεν, ἔτρεχεν... εἶχεν εἰσελθῆ μέσα εἰς τὸ δάσος, τοῦ ὁποῖου τὰ διάφορα μονοπάτια τῆς ἦσαν πολὺ γνωστά. Δὲν ἐγύριζε νὰ ἰδῆ ὀπίσω τῆς... Ἦτο βεβαία ὅτι οἱ δύο «ταχτικοὶ» θ' ἀργήσουν νὰ ἐννοήσουν τί συνέβη, και νὰ βαλθοῦν νὰ τὴν κυνηγήσουν.

Τῷ ὄντι οἱ δύο ἐκεῖνοι ἄνδρες τῆς δημοσίας ἀνάγκης δὲν ἐνόησαν κατ' ἀρχὰς τί εἶχε συμβῆ. Τοὺς εἶχε στείλῃ «κατεπεῖγον» ὀπίσω ὁ εἰρηνοδίκης, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τὸν κἀρεδρον τὸν ἀτυνόμενον, ὅστις, εἰς ὅσα ἀπεφαίνετο ὁ ἐμπνευσμένος ἐκεῖνος λειτουργὸς τῆς Θεμίδος, ἔλεγε πάντοτε ναι, και μετὰ τὸν ἐνωμοτάρχην, ὅστις δὲν ἔλεγε ποτὲ ὄχι, τοὺς εἶχε στείλῃ νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν ἀγροτικὴν οἰκίαν τοῦ Ἰωάννου Λυρίγκου, διὰ νὰ τὸν προσκαλέσουν νὰ ἐμφανισθῆ ἐνώπιον τῶν ἀρχῶν, κ' ἐν ἀνάγκῃ νὰ τὸν φέρουν διὰ τῆς βίας ἐπειδὴ ἔξ ὅσων εἶχον διηγηθῆ τὴν ἐσπέραν τῆς προτεραίας, εἰς τὴν πολίχνην, οἱ δύο χωροφύλακες, οἱ εἰρημένοι φωστῆρες συνέλαβον τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ὁ Λυρίγκος ἐνεῖχετο εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς φυγῆς τῆς γυναικὸς Χαδοῦλας, χήρας Ἰωάννου Φράγκου, χριστιανῆς, και ἐκτελούσης οἰκιακὰ ἔργα, τὴν ὁποῖαν ἔλεγον ὅτι εἶχον ἰδεῖ ν' ἀναρρηχᾶται εἰς τὸν κρημνὸν τοῦ πετρώδους βουνοῦ οἱ δύο στρατιωτικοὶ ἄνδρες.

Ὅθεν ἀμέσως, περὶ ὄρθρον βαθύν, ἀφοῦ ἐκοιμήθησαν ἐπὶ δύο ἢ τρεῖς ὥρας, φοροῦντες ὄλην τὴν στολήν των, οἱ δύο χωροφύλακες, εἰς τὰ ἰσόγεια τῆς δημαρχίας, τὰ γεμάτα ἀπὸ βλατοῦδες, σαρανταποδαροῦσες και σαμαμίδια, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευον ὡς καζάρμα (ἡ καζάρμα αὕτη ἦτον ὁ τρόμος τῶν ἀγριοπαίδων τῶν μοσχομαγκῶν, ὡς και ὄλων τῶν ὀφειλετῶν τοῦ δημοσίου), εἰς ἐν σφύριγμα τοῦ ἐνωμοτάρχου ἐσηκώθησαν, ἐπῆραν τῆς κάπης των, και τὸ ἔβαλαν δρόμον διὰ τὸ βουνόν.

Ἐστῆλλοντο ἰδίως διὰ νὰ φέρουν τὸν Λυρίγκον (καθὼς και πάντα ἄλλον βοσκόν, τὸν ὁποῖον θὰ ἐξήταζον οἱ ἴδιοι, και ὅστις θὰ ἔ-

λεγε «μπερδεμμένα λόγια», ἐφρόντισε νὰ προσθέσῃ ὁ εἰρηνοδίκης), ἀλλὰ πρὸ πάντων διὰ νὰ μυρισθοῦν τὰ ἴχνη τῆς Φραγκογιαννοῦς και κατορθώσουν νὰ τὴν ἀνακαλύψουν. Διὰ τοῦτο εἶχον πληρεξουσιότητα νὰ ψάξουν ὅλα τὰ μανδριά και τῆς στάνες, και νὰ ἐξετάσουν ὅλους τοὺς βοσκούς τοῦ βουνοῦ. Ὅθεν, διὰ καλὸν και διὰ κακόν, ἐπῆραν μαζὺ και τῆς κάπης των.

Ὅταν ὁ πρῶτος χωροφύλαξ ὤθησε τὴν θύραν τοῦ οἰκίσκου, και εἶδε σκότος και σκιὰν μέσα, ἤκουσε τὸν κρότον τοῦ βορεινοῦ παραθύρου ἀνοιγομένου, εἶδεν ἀκτίνας φωτὸς ἐκείθεν νὰ εἰσδύωσι, κ' εὐθὺς ἐν μαῦρον σῶμα νὰ φράτῃ τὰς ἀκτίνας ταύτας, κυρτόν, συνσταλμένον, ἄμορφον, και ἤκουσε τὸν ἀσθενῆ δοῦπον τῆς πτώσεως. Ἦτο τὸ παράθυρον ἐμεινεν ἀνοικτόν, και εἰς τὰς διπλὰς διασταυρούμενας ἀκτίνας τὰς διὰ τῆς θύρας και τοῦ παραθύρου, εἶδε καθαρὰ τὴν γυναῖκα τὴν λεχώ, ἐξαπλωμένην ἐπὶ τῆς κλίνης τῆς.

— Τί τρέχει ἐδῶ; ἐφώνασεν ἐκπληκτος ὁ ἄνθρωπος.

Ἡ λεχώνα ἐξύπνησε, κ' ἐπρόφερε μετὰ ἀσθενῆ φωνήν.

— Μάνα, ἐσὺ 'σαι;... Ἦρθες;

ΙΕ'

Ἐπάνω, εἰς τὰ Καμπιά, εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄροπέδιον, ὅταν ἔφθασε λαχανιασμένη, ξεγλωσσασμένη ἡ Φραγκογιαννοῦ, ἐστάθη, ἐγύρισε πρὸς τὸν κατήφορον, δρόθεν εἶχεν ἔλθῃ, κ' ἐκτύπησε μὴν ἰδῆ ἢ ἀκούσῃ σκιὰν ἢ βῆμα τρέχοντος λαγωνικοῦ, χωροφύλακος. Δὲν ἐφαίνετο τίποτε. Ἄλλ' ὁμως δὲν ἠσθάνετο ἑαυτὴν ἐν ἀσφαλείᾳ.

Ἐστάθη ὡς ἀφηρημένη κ' ἐσκέπτετο. Ἐκαμνε κάτι ὡς μαθηματικὸν ὑπολογισμόν. Ἐλογάριαζε τὸν χρόνον ὅσος θ' ἀπαιτεῖτο ὡς ἔγγιστα, διὰ νὰ συνέλθουν ἀπὸ τὴν ἐκκληξίν των οἱ δύο ταχτικοὶ (τὸν δεύτερον δὲν τὸν εἶδεν, ἀλλὰ τὸν ἐμάντευε), διὰ νὰ ἐννοήσουν τί συνέβη, ἴσως νὰ ζητήσουν πληροφορίας (ἡ λεχώνα θὰ ἐτρόμαζεν ἄδικα, και δὲν θὰ εἴξευρε τίποτε νὰ τοὺς εἰπῆ... ἀλλὰ τότε, θὰ ἔτρεχον ἴσως πρὸς τὴν στάνην, ὅπου εὐρίσκετο ὁ Λυρίγκος κ' ἡ πενθερὰ του; τόσῳ περισσότερον θ' ἀργοποροῦσαν) εἶτα νὰ πετάξουν τῆς κάπης των κάτω, και νὰ τὸ βάλουν στὰ πόδια νὰ τὴν κυνηγήσουν.

Ἄλλ' εἶδαν τάχα ἀκριβῶς, ἢ ἐνόησαν, ἢ

* Ἴδε σελ. 472.

ἐγνώριζαν τὸ μονοπάτι τὸ ὁποῖον εἶχε πάρῃ αὐτή; Καὶ μήπως εἶχε τρέξει ὄλην τὴν ὥραν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν δρόμον; Καταρχὰς εἶχε στραφῆ δεξιά, ὡς νὰ ἤθελε νὰ πάρῃ τὸν κατήφορον, εἶτα ἐστράφη ἀριστερά, κ' ἐτρέξε τὸν ἀνήφορον — μὲ ὄλον τὸ μειονέκτημα τὸ ὁποῖον εἶχεν ὁ ἀνηφορικός δρόμος διὰ νὰ λαχανιάσῃ τις, ὅταν καταδιωκόμενος βιάζεται νὰ τρέξῃ. Ἄλλ' ἐὰν αὐτὴ θὰ ἐλαχάνιαζε, μήπως ἐκείνοι καίτοι νέοι, δὲν ὑπέκειντο εἰς τὸ πάθημα τοῦτο; Ἡ Χαδοῦλα εἴξευρε μάλιστα, κατὰ σύμπτωσιν, ὅτι ὁ εἰς τῶν δύο ἐκείνων νέων ἔπασχεν ἀπὸ ἀσθμα. . . Δὲν ἦτο πολὺς καιρὸς ἀφότου αὐτὸς εἶχε παρακαλέσει τὸν γαμβρὸν τῆς νὰ εἰπῇ τῆς γρηᾶς νὰ τοῦ κάμῃ ἓνα μαντιοῦνι διὰ τὸ νόσημα τοῦτο.

Ἄλλὰ μὲ ὄλην τὴν ἐκδούλευσιν αὐτὴν, ἡ Γιαννοῦ εἴξευρεν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ περιμένῃ ἔλεος ἀπὸ τὸν χωροφύλακα. Ὁ ἄνθρωπος ἔκαμνε τὸ καθήκον του. Ἄς ἔλειπαν αἱ περιποιήσεις τὰς ὁποίας θὰ τῆς ἔκαμναν, ἂν αὐτὴ ἔπεφτε στὰ χέρια των, καὶ ἂν ἔμελλον νὰ τὴν ὀνομάζουν «σταυρομάνα»!! Εἶχε παρατηρήσει ἄλλοτε, εἰς τὰς περιπτώσεις καὶ τὰ βάσανα ὅσα εἶχεν ὑποφέρει ἐξ αἰτίας τοῦ υἱοῦ τῆς, τοῦ Μούρτου, ὅτι τὸ εἶδος αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων τότε μάλιστα θυμῶνον ὅταν ὁ καταζητούμενος ἀνθίσταται, ὅταν ἀνθαδιάζῃ, πολὺ δὲ περισσότερον ὅταν φεύγῃ, καὶ ἀναγκάζονται αὐτοὶ νὰ τὸν κυνηγοῦν, ὥστε νὰ βγαίῃ ἡ ψυχὴ τους ἀνάποδα. . . Ὡ! βέβαια ἔχουν δίκαιον τότε νὰ σκληρύνωνται, καὶ νὰ γίνωνται θηρία ἀνήμερα: ὄθεν καὶ ἡ Φραγκογιαννοῦ, φεύγουσα, καὶ βιάζουσα αὐτοὺς νὰ τρέχουν δὲν ἐπερίμενεν ἔλεος ἀπ' αὐτούς.

Ἐκεῖ ὅπου ἴστατο συλλογισμένη, ἀκούει βήματα ὀπισθὲν τῆς, ἀπὸ τὸ μέρος τὸ ἀντίθετον πρὸς ἐκεῖνο ἐξ οὗ αὐτὴ ἦλθε. Στρέφεται καὶ βλέπει ἓνα ἄνθρωπον, ἓνα βοσκόν. Ἡ Φραγκογιαννοῦ τὸν ἀνεγνώρισεν. Ἦτο ὁ καλούμενος Καμπαναχμάης. Ἦρχετο μὲ πατήματα λοξά, ἀκολουθούμενος ἀπὸ τὸν σάβλον του, ὅστις ἐγρούλισεν ἅμα εἶδε τὴν γυναῖκα. Ἄλλ' ὁ ἀφέντης του τὸν ἐμάλασε.

Εἶδε τὴν Φραγκογιαννοῦ κ' ἐστάθη. Ἦρχετο ἀπὸ τὸ καλύβι κ' ἐπήγαιεν εἰς τὸ μανδρὶ του. Ὑψηλός, μελαφός, ἰσχνός, εὐρύτερονος, τὴν κόμην καὶ τὸ γένειον μὲ χρῶμα ἀχνύρου καφαλισμένου, κρατῶν τὴν ράβδον του τὴν κυρτήν, ὑψηλὴν ἴσα μὲ τὸ μπόι του, ἐστάθη ἐνώπιον τῆς Φραγκογιαννοῦς. Ὁ ἄνθρωπος ἐφαίνετο νὰ εὐδοκῆται εἰς μεγάλην θλίψιν καὶ ἀδημονίαν.

— Ἄ! ποῦθε αὐτὸ τὸ καλό! εἶπε μὲ τὴν φωνὴν του τὴν δυσδιάκριτον καὶ τραχεῖαν, σφίγγων τοὺς ὀδόντας ἐνῶ ὠμίλει. Τόμ' σ' ἀγροῖκησα, ταμάμ σὲ προσήφερα, κυρὰ Γιαννοῦ. . . Ὁ Γεραμπῆς σὲ στέλνει!

— Τί λὲς γυιέ μου; εἶπε μὲ τὸ ὑποκριτικὸν ἠθὸς τῆς ἡ Χαδοῦλα.

— Καλὰ ποῦ σ' ἐταύρωσα! εἶπα, αὐτήν εἶνε κείν' ἡ καλὴ γυναῖκα κατ' ἀπ' τὴ χώρα, ποῦ γροννίζει τὰ γιατρικά καὶ διώχνει κάθε γρουζουσιὰ ἀλάργα! Τόμ' σ' ἀπείκασα μονοκοπανιάς σ' ἐγρούνισα!. . . Μὰ δὲ ξέρ'ς τίποτε, κυρὰ Γιαννοῦ μ';

— Τί τρέχει παιδί μου;

— Μεγάλο ζαράρι μ' εὐρήκε, νάχω τὸ συμπάθειο, θειά Γιαννοῦ! Τρανό, ἀτυχο ντέρτι! Ἡ φαμιλιά μ', ὄξ' ἀπὸ λόου σου, βγήκε τὴν νύχτα πρὸς νεροῦ τῆς, ὄξ' ἀπ' τὸ καλύβι, κυρὰ Γιαννοῦ μ', κ' ἐγύρισε πίσω κατὰ κ' ἀδέξια. . . Ντούρμα βγήκε, κ' ἐγύρισε μονοκοπανιά, χτυπημένη, ξεγλωσσασμένη, ἀγρούνιστη. . . Χτυπήθηκε, μακρὰ ἀπὸ λόγου σου. . . Ἡ γλώσσά τῆς κρεμασμένη, ὄξ' ἀπ' τὸ σιαγόνι τῆς, τὴ λαλιά τῆς τὴν ἔχασε, τὴν ἤρε κακὴ θερμασιὰ καὶ κρυάδα κ' ἀσπασμοί. . . Κεῖνεται στὸ στρώμα μισοπεθαμμένη!

— Ἀλήθεια;. . . Ὡ, ἁμαρτίες!. . . καὶ πότε ἔγεινε αὐτό;

— Προχτὲς τὸ βράδυ, τὴν νύχτα, τὰ μεσάνυχτα, θειά Γιαννοῦ! Ὁξου ἀπὸ λόου σου, νάχω τὸ συμπάθειο. . . Ντούρμα βγήκε ὄξ' ἀπ' τὸ καλύβι, κ' ἐγύρισε πίσω χτυπημένη, παλαβιασμένη. . . Κοπιάζεις ὡς τὸ καλύβι μπάριμ, τώρα ἐδῶ ποῦ σ' ἐταύρωσα, κυρὰ Γιαννοῦ μ'! Μονάχα νὰ τὴν θωρήσῃς, ν' ἀγροῖκῆσῃς ὅσ' ἐτι χάλι βρῖσκειται. . . Ἐλμπέτ, καλὸ θὰ τῆς κάμῃς μὲ τὰ γιατρικά σου, θὰ διώξῃς κάθε ἐνάντιο, ἓνα κ' ἓνα!

— Καὶ πῶς τῆς ἦρθε αὐτό; εἶπεν ἡ Φραγκογιαννοῦ.

— Ποιὸς ξέρει τί ἁμαρτίες, κυρὰ Γιαννοῦ μ'. Ὁ Γεραμπῆς τὸ ξέρει.

Ἡ Χαδοῦλα ἐσκέφθη ἐπὶ στιγμὴν. Εἶτα εἶπε:

— Καλὰ θὰ πάω ἀποκεῖ, τώρα-τώρα.

— Νάχῃς πολλὴ ζωὴ καὶ καλὴ ψυχὴ, θειά Γιαννοῦ! εἶπεν ὁ Καμπαναχμάης. Ὁ Γεραμπῆς σ' ἔστειλε.

Ἀφοῦ ἀπεμακρύνθη ὁ Καμπαναχμάης, ἡ Φραγκογιαννοῦ ἐσκέφθη ὅτι θὰ εἶχε καταφύγιον, τοῦλάχιστον, διὰ τὴν ἐπομένην νύχτα καὶ

ὅτι τὸ καλλίτερον θὰ ἦτο νὰ κρυφθῇ τὴν ἡμέραν εἰς καμμίαν λόχμην ἢ εἰς καμμίαν σπηλιάν, ὅπου οἱ χωροφύλακες ἀδύνατον θὰ ἦτο νὰ τὴν εὐρωσι.

Ἐπῆρε τὸν κατήφορον, κατήλθεν εἰς τῆς Ἀγαλλιανοῦς τὸ ρέμμα. Ἐστάθη νὰ πῆν νερόν εἰς μίαν βρύσιν. Ἐκεῖ συνήνητησεν ἓνα γέροντα μοναχόν, τὸν πατέρα Ἰωάσαφ, κηπουρόν τοῦ μοναστηρίου τοῦ Ἐθαγγελισμοῦ, τὸ ὁποῖον διέγραφε πρὸς τὰ ἄνω τὴν σεμνὴν κατατομὴν του, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ρεύματος.

Ἡ Φραγκογιαννοῦ εἶχε καθίσει νὰ λάβῃ ἀναψυγὴν πλησίον τῆς δροσερᾶς πηγῆς, ἐστήριξε τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν χεῖρά τῆς, ἐφαίνετο βυθισμένη εἰς λογισμοὺς, καὶ συγχρόνως «αὐτιάξεται», κ' ἔτεινε τὸ οὖς, φανταζομένη κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ὅτι ἤκουε βήματα τῶν χωροφύλακων.

Ὁ πατέρα Ἰωάσαφ ἦλθε νὰ γεμίσῃ ἓνα σταμνίον ὕδατος, καὶ ἰδὼν τὴν Φραγκογιαννοῦ τὴν ἐκαλημέρισε.

— Ποῦ βρέθηκες ἐδῶ, γερόντισσα; Κάτι συλλογισμένη σὲ βλέπω. . .

— Ἄχ! γυιέ μου!. . . εἶπεν ἡ Φραγκογιαννοῦ. Ἐχω βάσανα καὶ πάθια. . .

— Τὰ βάσανα δὲν λείπουν ἀπὸ τὸν κόσμο, γερόντισσα. . . Ὅσο καὶ νὰ κάμῃ ὁ ἄνθρωπος, δὲν μπορεῖ νὰ τὰποφύγῃ. . .

— Ἄχ! πατέρα-Γιάσαφε, εἶπεν ἐν θλιβερᾷ διαχύσει ἡ Φραγκογιαννοῦ. Νάμουν πουλι νὰ πέταγα!!!

— «Τίς δώσει μοι πτέρυγας ὡσεὶ περιστέρως;» εἶπεν ὁ Ἰωάσαφ, ἐνθυμηθεὶς τὸν ψαλμόν.

— Ἦθελα νὰ ἐφευγα ἀπ' τὸν κόσμο, γέροντά μου. . . Δὲν μπορῶ νὰ ὑποφέρω πλειά!

— «Ἐμάκρυνας φυγαδεύουσα καὶ ἠλίθης ἐν τῇ ἐρήμῳ», εἶπε πάλιν ὁ γέρον μοναχός.

— Μεγάλη φουρτούνα μ' ἤρε, γέροντά μου, καὶ μεγάλη λιγοψυχία μ' ἐκόλλησε.

— Ὁ Θεὸς νὰ σὲ γλυτώσῃ, κόρη μου «ἀπὸ ὀλιγοψυχίας καὶ ἀπὸ καταιγίδος» ἐπέφερεν ὁ Ἰωάσαφ, συνεχίζων τὸν ψαλμόν.

— Ἄπ' τὴν κακία, ἀπ' τὴν κακογλωσσιά, ἀπ' τὸ φθόνον, δὲν μπορεῖ νὰ γλυτώσῃ ἓνας ἄνθρωπος.

— «Καταπόντισσον, Κύριε, καὶ καταδίελε τὰς γλώσσας αὐτῶν, ὅτι εἶδον ἀνομίαν καὶ ἀντιλογίαν ἐν τῇ πόλει», ἐπέκρανεν ὁ πατέρα Ἰωάσαφ.

Εἶτα ἀφοῦ ἐγέμισε τὸ σταμνί του εἶπε:

— Ἄν περάσῃς ἀπὸ τοὺς κήπους, γερόντισσα, φώναξέ με νὰ σὲ φιλέψω κανένα μαρούλι, κ' ὀλίγα κουκιά.

Καὶ ἀπεμακρύνθη.

Τὴν ἐσπέραν ἡ Φραγκογιαννοῦ εὐρίσκειτο εἰς τὴν Πέρα-Ράχην, εἰς τὸ καλύβι τοῦ Καμπαναχμάης. Ἡ σύζυγος τοῦ βοσκοῦ, γυνὴ πλέον ἢ τριάκοντα ἐτῶν καὶ μήτηρ πέντε τέκνων, ἔκειτο ἐπὶ τῆς κλίνης. Ἦτο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Τὸ μούτρο τῆς εἶχε στραβώσει ἀπὸ τὴν νευρικὴν προσβολήν, ἡ γλώσσά τῆς ἐκρέματο ἔξω τοῦ στόματος, κ' ἐξέπεμπεν ἀνάρθρους φωνᾶς.

— Πῶς σοῦ ἦρθε αὐτό; τὴν ἠρώτησε διὰ νεύματος μᾶλλον ἢ διὰ τῆς φωνῆς ἡ Φραγκογιαννοῦ. Ἡ πάσχουσα ἀπήνητησε διὰ γουρλισμοῦ οὐδὲν τὸ ἀνθρώπινον ἔχοντος.

Ἡ Φραγκογιαννοῦ ἐκάθισε παρὰ τὴν ἐστία, καὶ ἠσχολεῖτο νὰ βράσῃ βότανα διὰ τὴν πάσχουσαν. Δὲν εἶχε πλέον τὸ καλάθι τῆς, ἀλλὰ εἶχε γεμίσει τοὺς κόλπους τῆς ἀπὸ διάφορα μικροσκοπικὰ χόρτα, τὰ ὁποῖα εἶχε συλλέξει τὴν ἡμέραν κάτω εἰς τὰ ρέματα τῶν κοιλάδων.

Τὰ δύο μικρὰ κοράσια τῆς ἀσθενοῦς ἐκάθισαν σιμὰ εἰς τὰ γόνατα τῆς Φραγκογιαννοῦς, γλυφίδικα, καὶ ζητοῦντα θοπεσίας. Ἡ Γιαννοῦ ἐθάλευσε τὰ σιαγόνια των καὶ τοὺς λαιμούς των, τόσον δυνατὰ, ὥστε ἠσθάνθησαν πόνον, καὶ τὸ ἐν ἐφώναξε:

— Μάνα!

Ἄλλ' ἡ μάνα ἦτον δι' αὐτὰ ὡς νὰ μὴν ὑπῆρχε, καὶ τὰ δυστυχῆ πλάσματα δὲν ἦσαν εἰς ἡλικίαν οὔτε νὰ αἰσθανθῶσι τὴν ἔλλειψιν, οὔτε νὰ δύνανται τοῦλάχιστον νὰ τὴν ἀναπληρώσωσι. Τὸ μικρὸν ἀγόρι, τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο νὰ εἶνε ὀμῆλικον μὲ τὸ κοράσιον τὸ ἐν, ὡς νὰ ἦσαν δίδυμα, ἔκλαιε κ' ἐζήτηε «νὰ σηκωθῇ ἡ μάνα του νὰ τοῦ κάμῃ γρηᾶ στὸ τηγάνι».

— Τώρα, γυιέ μου, ἐγὼ νὰ σοῦ κάμω γρηᾶ, εἶπε τυχαίως ἡ Φραγκογιαννοῦ.

— Δὲν ἔχουμε ἀλεύρι, θειά, εἶπε τὸ μεγαλύτερον ἐκ τῶν δύο κορασίων.

— Καλὰ νὰ ἔλθῃ ὁ πατέρας, νὰ φέρῃ ἀλεύρι, εἶπεν ἡ Φραγκογιαννοῦ πρὸς τὸ παιδίον, κ' ἐγὼ νὰ σοῦ κάμω «γρηᾶ»! Ἦσούχασε τώρα.

Ἄλλὰ τὸ ἀγόρι δὲν τὰ ἤκουεν αὐτά.

— Γρηᾶ θέλω, καὶ νᾶνε ζαρωμένη γρηᾶ! Νάχῃ καὶ πετμέζι!

— Ποῦ νὰ βρεθῇ τὸ πετμέζι, γυιέ μου; εἶπεν ἡ Φραγκογιαννοῦ. Μεθαύριο νὰ μαυρίσουν τὰ σταφύλια στ' ἀμπέλι, νὰ τὰ τρυγήσουμε, νὰ κόψουμε τὰ ξεκούδουνα ἀπ' τὰ κλήματα, νὰ κάμουμε πολὺ-πολὺ πετμέζι, νὰ φάῃ τὸ καλὸ παιδί. Πῶς σὲ λένε;

— Γιώργη τότε λέμε, θειά, εἶπε τὸ μεγαλύτερον κορασίον.

— Ἐσένα;

— Δαφνώ.

— Κ' ἐσένα; ἠρώτησεν ἡ Γιαννοῦ τὸ μικρότερον θυγάτριον.

— Ἀνθή.

— Νὰ ζήσετε!

— Καὶ πότε θὰ τὰ κόψουμε, θειά, τὰ σταφύλια; ἐφώνησε τὸ ἀγόρι. Δὲν πᾶμε τώρα στ' ἀμπέλι νὰ τὰ κόψουμε;

— Ὅχι τώρα, γυιέ μου, ταχιά.

— Ταχιά το — ταχὺ; εἶπεν ὁ Γεώργης.

— Ναί, γυιόκα μου. Ἀπόψε θὰ δέσουν ἡ ῥάγες, καὶ θὰ γλυκάνουν, καὶ θὰ μαυρίσουν, καὶ ταχιά το — ταχὺ θὰ πάρομε τοὺς τρυγολόγους νὰ τρέξουμε στ' ἀμπέλι, νὰ τρυγήσουμε, νὰ τὰ κάμουμε κότσι — κότσι, τὰ σταφύλια, τὰ ξεκούδονα, νὰ τὰ πατήσουμε, νὰ τὰ λυώσουμε, καὶ θὰ κάμουμε μουστόπητες καὶ πετμέζια καὶ χίλιων λογιῶν καλά... καὶ τότε, θὰ σοῦ κάμω ἐγὼ μιὰ γρηά, ζαρωμένη, ἴσα μὲ τὸ τηγάνι μεγάλη!

— Σέλω νᾶνε πουλύ, πουλύ μεγάλη! εἶπεν ὁ μικρός.

— Μεγάλη γρηά, ἴσα μ' ἐμένα, εἶπεν ἡ Φραγκογιαννοῦ.

Ἐν τῷ μεταξύ, τὸ μικρότερον τῶν δύο κορασιῶν, τὸ Δαφνώ, καθὼς ἐκύτταζεν ἐναλλάξ τὸν λύχνον καὶ τὴν Φραγκογιαννοῦ μὲ τεθηπὸς βλέμμα, ὡς νὰ ὑπνωτίσθῃ ἀπὸ τὸ ὄμμα τῆς γραιάς, ἐνύσταξε, ἔγειρε τὸ κεφάλαι του πρὸς τὴν ἐστίαν, καὶ ἀπεκοιμήθη. Ἡ Γιαννοῦ ἐπιμόνως τὸ ἐχάδεν ἐπὶ τὸ κατασάγονον, καὶ πότε ἡ χεὶρ τῆς ἐγλίστρα πρὸς τὸν τράχηλον, καὶ ἴσως εἶχε κλίσιν νὰ θλίψῃ κάπως δυνατότερα τὸν λαιμὸν τοῦ κορασιῶ. Ἀλλὰ τὴν ἰδίαν στιγμὴν ἠκούσθη δρομαῖον βῆμα ἐξωθεν, ἡ θύρα ἠνοίχθη, καὶ εἰσῆλθεν ὁ Καμπαναχμάκης.

— Δῶ εἶσαι, κυρὰ Γιαννοῦ! εἶπεν ἐν ἄκρα ταραχῇ. Σήκου! Νὰ φύγῃς! νὰ κρυφτῆς!

— Τί τρέχει; εἶπεν γραιά, προσπαθοῦσα νὰ φανῇ ἀτάραχος.

— Οἱ ταχτικοὶ σὲ χαλεύουν; Τί ζαρὰ ἔκαμες, χριστιανή; Τρέχουν οἱ ταχτικοὶ γυρεοντίας σε. Σήκου, τρέχα! νὰ κρυφτῆς πουθενά, μπάρμ! Σὲ λυποῦμαι καὶ μένη! Τί κρίμα ἔκαμες;

— Ἐγὼ; κρίματα πολλά... Μὰ δὲν ξέρω γιατί νὰ μὲ γυρεῦν οἱ ταχτικοί, ποῦ μοῦ λές;

— Τρέχα, κατὰ δῶ ἔρχονται τώρα. Δὲ γρου- νίζω πῶς σ' ἀγροῦθησαν πῶς τὰ πρύμισες

κατὰ δῶ, θάρθουν τώρα νὰ χαλεύουν. Ὅπου κ' ἂν εἶνε, πλάκωσαν! Ἀκοῦς! κάτου, στὴ σκοτ'νὴ Σπ'λιά, στὸ κακόρρεμμα, κατακεῖ νὰ πάρῃς τὸ φύσημά σου! Στὸ Κλίμα στὸ Μονοπάτι, στοῦ Π'λιού τῆ Βρύση, ἐκεῖ, καὶ νὰ σὲ πάρον νὰ κοντό, δὲν μποροῦν νὰ σὲ πιάσ'ν! Ἀποκεῖ μπορεῖς νὰ κατεβῆς στὸ Γέροντα, στὸ Ἐρημητήριο, νὰ ξαγορευθῆς τὰ κρίματά σ', καὶ μένη. Τρέχα!...

Ἐτρεξεν ἡ ἀθλία ἀλλὰ δὲν ἠσθάνετο πλέον δυνάμεις ἀκαίαις. Ἡ ἀϋπνία τῶν περασμένων νυκτῶν, ἡ κακοπάθεια, αἱ συγκινήσεις τὴν εἶχον καταβάλλῃ. Τὰ μέρη, τὰ ὁποῖα εἶχεν ὀνομάσει ὁ Καμπαναχμάκης, ἀπείχον πολὺ, δὲν ἠδύνατο δὲ νὰ ὀδοιπορήσῃ πρὸς τὰ ἐκεῖ εἰς τὴν ἀσέληνον νύκτα.

Καθὼς ἔτρεχεν, αὐτιαζομένη κατὰ πᾶσαν στιγμὴν, ἐξαφνιζομένη, καὶ νομιζουσα ὅτι ἀκούει παντοῦ βήματα, εἰς τὸ μονοπάτι, ἀνάμεσα εἰς δένδρα καὶ θάμνους, ἤκουσε βήματα ἀληθῆ, ἐρχόμενα ἀπὸ διακοσίων βημάτων, ἀπὸ τὸν κύριον δρόμον. Ἐκρύβη ὀπισθεν τῶν θάμνων, καὶ τῆς ἐφάνη ὅτι ἦσαν πράγματι οἱ χωροφύλακες, βαδίζοντες πρὸς τὴν καλύβαν τοῦ Καμπαναχμάκη, πρὸς τὸ μέρος ὀπὸθεν αὐτὴ ἤρχετο. Ἐὰν οὕτως εἶχεν, ἡ θέσις τῆς καθίστατο ἀσφαλεστέρα πρὸς τὸ παρὸν, καθότι δὲν ἐφοβεῖτο πλέον νὰ τοὺς συναντήσῃ, διὰ τὴν νύκτα ἐκείνην.

Ἐπροχώρησε πρὸς τὸ μέρος, ὀπὸθεν εἶχεν ἔλθῃ τὴν πρωτῆν. Ἐφθασεν εἰς τὸν μικρὸν ναῖσκον τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, εἰς τὸ Κοιμητήριον τῶν Καλογήρων, εἰς τ' Ἀλῶνι τοῦ Μοναστηριοῦ. Ἐπέρασεν ἔξω ἀπὸ τὸ Βουρδουναριό, ἀντικρὺ τῆς σιδηρᾶς πύλης τοῦ Κοινοβίου, ἧτις ἦτο κατὰλειστος. Ἄλλως, γυναῖκες ποτὲ δὲν ἐπήρχοντο εἰς τὸν ἱερὸν περίβολον. Κατῆλθεν εἰς τοὺς κήπους, ὅπου εἶχε συναντήσῃ τὴν πρωτῆν τὸν καλόγηρον, τὸν κηπουρὸν, ὅστις τῆς εἶχεν εἰπεῖ διάφορα ρητὰ ἀπὸ τὸ Ψαλτήριον, τὰ ὁποῖα αὐτὴ δὲν ἐνόει, ἀλλ' ἀορίστως ὑπόπτευεν ὅτι προσηγορεύοντο κάπως εἰς τὴν θέσιν τῆς. Καὶ πράγματι τῆς εἶχον ἀφήσει ὡς ἓνα βόμβον περὶ τὰ ὦτα περὶ τὰ ὦτά τῆς: «Τίς δώσει μοι πτέρυγας ὡσεὶ περιστερᾶς;... Ἴδου ἐμάκρυνα φρυγαδεύων καὶ ἠύλισθην ἐν τῇ ἐρήμῳ. Προσεδεχόμεν τὸν Θεόν, τὸν σώζοντά με ἀπὸ δολιγοφυχίας καὶ ἀπὸ καταγίδος....»

Καθὼς ἀνήρχετο τὴν ῥάχιν ἀντικρὺ, πέραν τῶν Κήπων, ἄνω τοῦ δρυμάτος, ἤκουσε τὸν μικρὸν κώδωνα τοῦ μοναστηρίου νὰ ἤχῃ γλυκά,

ταπεινὰ καὶ μονότονα, νὰ ἐξυπνᾷ τὰς ἡχοὺς τοῦ βουνοῦ, καὶ νὰ δονῇ τὴν μαλακὴν αὔραν. Ἦτο ἄρα μεσονύκτιον, ὥρα τοῦ Μεσονυκτικοῦ, ὥρα τοῦ Ὁρθρου! Πῶς ἦσαν εὐτυχεῖς οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, οἵτινες εὐθὺς ἀμέσως, ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας, ὡσὰν ἀπὸ θείαν ἐμπνευσιν, εἶχον αἰσθανθῆ ποιὸν ἦτο τὸ καλλίτερον τὸ ὁποῖον ἠμποροῦσαν νὰ κάμουν — τὸ νὰ μὴ φέρουν, δηλαδὴ, ἄλλους εἰς τὸν κόσμον δυστυχεῖς!... καὶ μετὰ τοῦτο, ὅλα ἦσαν δεύτερα.

Τὴν φιλοσοφίαν, αὐτοί, τὴν εἶχον λάβῃ ὡς ἐκ κληρονομίας, χωρὶς σκοτίσουν τὸν νοῦν των εἰς τὴν «ζήτησιν τῆς ἀληθείας», ὅπου ποτὲ δὲν εὐρίσκεται.

Ἀνέβη ὑψηλότερα τὸν ῥάχιν, χωρὶς νὰ ἔχη σκοπὸν ἢ ἀπόφασιν ποῦ ἐπῆγαινε. Καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν δρόμον, ὀλίγα βήματα μακρὰν, εἶδε μίαν στάνην, τὴν ὁποῖαν ἀνεγνώρισεν ὅτι ἦτον τοῦ Γιάννη τοῦ Λυρίγκου. Ὁ σκύλος αἰσθανθεὶς μακρόθεν τὴν παρουσίαν τῆς, ἤρχισε νὰ γαυγύζῃ.

Τὸ τέλος εἰς τὸ προσεχές.

A. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

;... ΑΘΗΝΑΙΟΣ

Γνωστή είνε μόνη ἡ πατρίς του· τὸ ὄνομά του ἀγνοεῖται. Πρὸς ὄραν ἐπιστεύθη ὅτι ὀνομάζετο Κλεοχάρης, τοῦ Βίωνος υἱός. Φαίνεται ἤδη ὅτι ἦτο πλάνη. Ἀνώνυμος ἔγινε πάλιν οὕτως ὁ ποιητής καὶ συνθέτης τοῦ «Εἰς τὸν Ἀπόλλωνα Ὑμνον» ὁ ὁποῖος ἀνεκαλύφθη εἰς τοὺς Δελφοὺς ἐν τῷ θησαυρῷ τῶν Ἀθηναίων, χαραγμένος ἐπάνω εἰς μαρμαρίνας πινακίδας. Ὁ ἕμνος αὐτὸς εἶνε τὸ σπουδαιότατον τῶν μέχρις ἡμῶν περισωθέντων λειψάνων τῆς ἀρχαίας μουσικῆς. Εἶνε ὡσαύτως καὶ τὸ ἀρχαιότατον διότι ἀνήκει εἰς τὸν τρίτον π.Χ. αἰῶνα. Εἶνε ἄρα πρὸς τὸ παρὸν τοῦλάχιστον, τὸ ἀρχαιότατον τῶν ἀσμάτων τὰ ὁποῖα ἐγεννήθησαν ἐπάνω εἰς ἀνθρώπινα χεῖλη.

Δὲν εἶμεθα πλέον ἄξιοι νὰ τὸν ἀκούσωμεν ὡς τὸν ἤκουσε πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν ἢ ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ θεοῦ συναγεθθεῖσα Ἑλλάς. Ἡ μουσικὴ αὐτὴ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς μᾶς ἐκπλήσσει. Ὁμοιάζει τόσο δλίγον μὲ ἐκείνην τὴν ὁποῖαν ἐσυνειδίσαμεν νὰ λέγωμεν ἀρχαίαν, νὰ αἰσθανώμεθα καὶ νὰ θαυμάζωμεν ὡς τοιαύτην· μὲ ἐκείνην ἐν τῇ ὁποῖα ἡ ψυχὴ, ἐν τῇ ὁποῖα τὸ ἑλληνικὸν Καλὸν ἀναστῆ δι' ἡμᾶς. Οὐδέποτε ὁ Γκλουκ τοῦ «Ὀρφέως» καὶ τῆς «Ἀλκήστιδος», ὁ Βερλιὼς τῶν «Τρώων», ὁ Γκουνὸ τοῦ «Ὀδυσσεύς» καὶ τῆς «Σαυφούς» συνέθεσάν τι παρόμοιον ἢ κἄν ἀνάλογον. Μόλις εἶναι ἄσμα, μόλις εἶνε μελωδία· μᾶλλον εἶνε Cantilène· κἄτι τι ὡς ἡ προσοδικὴ ἐπικλησις ποιμένος, αἰωρομένη ἐπάνω ἀπὸ λίμνην· μία «Canzone» γονδολιέρου τῆς Βενετίας. Καὶ ὁ ἕμνος αὐτὸς ὄχι μόνον ξενίζει τὰς αἰσθητικὰς μᾶς ἔξεις, τὴν μουσικὴν μᾶς ἀντίληψιν, ἀλλὰ καὶ φαίνεται ὡς ν' ἀντιφάσκη πρὸς αὐτὸ τοῦτο τὸ ἑλληνικὸν ἰδεῶδες τοῦ ἰδεώδους τούτου· μὴ τοιαύτη μουσικὴ δὲν φαίνεται ν' ἀποδίδῃ τὴν πιστὴν, τὴν ὀριστικὴν, τὴν κατηγορηματικὴν μαρτυρίαν, τὴν ὁποῖαν αἱ λοιπαὶ τέχναι, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ γλυπτικὴ ἀείποτε μᾶς παρέσχον.

Τὸ ἄσμα τοῦτο δὲν φαίνεται εἰς ἡμᾶς ἀόριστον καὶ ἀσαφές ἢ δι' ἔλλειψιν ἀκοῆς ἐπαρκῶς ἠσκημένης, πνεύματος ἀρκούντως εὐπα-

θοῦς ὅπως τὸ κατανοήσωμεν. Ἐχάσαμεν ἀπόρητα θεῖα πολὺ περισσότερα τοῦ ἐνός. Δὲν εἶμεθα πλέον ἐκ τῶν μεμνημένων· δὲν κατέχομεν πλέον τὴν μῆσιν ἐκείνην τὴν ὁποῖαν ἡ Θεὸς, ὡς εἶπεν ὁ Ρενάν, ἐχάριζεν εἰς τὸν Ἀθηναῖον κατὰ τὴν γέννησίν του μὲ ἐν τῆς μειδίαμα. Ἄξεστοι καὶ βάρβαροι, δὲν ἐννοοῦμεν πλέον ὅτι ἡ ἀπόλυτος λιτότης, ὡς καὶ ἡ ἄκρα πολυπλοκότης, ἔχει τὰ μυστήριά της, καὶ ὅτι τὰ μυστήρια ταῦτα ἔγιναν δι' ἡμᾶς ἀδιείσδυτα. Πόσον ἐξεναντίας ἤρμοζεν ὁ δελφικὸς ἕμνος καὶ πῶς ὁμοίαζε πρὸς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα! Πῶς μαρτυρεῖ ἔτι περὶ τῶν κυρίων αὐτοῦ καὶ οὐσιωδῶν ἀρετῶν: τῆς λεπτότητος τῆς καλαισθησίας, τῆς δεξυτήτος τῆς ἀντίληψως, τῆς ἰκανότητος πρὸς ἀντίληψιν σχέσεων εἰς ἡμᾶς ἀναντιλήπτων! Μία μελωδικὴ γραμμὴ, μόλις ὑποβασταζομένη ἀπὸ μερικὰς συγχορδίας κινάρας, μόλις ἐξαιρομένη ἀπὸ τὴν ἀντίστιξιν τοῦ αὐλοῦ, ἰδοὺ ὄλος ὁ «Εἰς τὸν Ἀπόλλωνα Ὑμνος», καὶ φαίνεται ὅτι ποτὲ δὲν ὑπῆρξε τι περισσότερο ἢ ἑλληνικὴ μουσικὴ. Ἦτο τι ἐλάχιστον, ἀλλὰ τὸ ἐλάχιστον αὐτὸ θὰ ἦτο τι θεσπέσιον, καὶ εἰς τὸν διανῆ καὶ λεπτὸν αἰθέρα τῆς Ἀττικῆς, τὸ ἐγκρατέστατον τῶν μουσικῶν θεμάτων, γραφικὸν ἢ ἠχηρὸν, παρήγε τὴν αἴσθησιν τοῦ Καλοῦ. Ξένη πρὸς τὴν ἐνορχήστρωσιν, περίπου καὶ πρὸς τὴν ἀρμονίαν, ἡ μουσικὴ αὐτὴ ἐγνώρισε μόνον τὴν μελωδίαν καὶ τὸν ρυθμόν· ἀλλὰ τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς μελωδίας ὑπῆρξε θαναταστικὴ ἐργασία. Διὰ τῆς ἄκρας τελειότητος ἀμφοτέρων, διὰ τῆς ἐναλλαγῆς—τὴν ὁποῖαν ἐπ' ἄπειρον ἐποικίλλε—τῶν μακρῶν καὶ τῶν βραχέων, τῶν ὀξέων καὶ βαρέων τόνων, ἐχάρασεν εἰς τὸ διάστημα περιγράμματα τόσῳ ἀμειπτα, κατέμεριζε τὸν χρόνον εἰς περιόδους τόσῳ ἀνέτους καὶ τόσῳ εὐρύθμους ὥστε ἡ ἡμετέρα τέχνη παραβαλλομένη πρὸς τὴν τέχνην ταύτην παρίσταται ὄλιγη καὶ βάναντος, διαφεύγει δὲ τὴν ἀντίληψιν ἡμῶν ὁ τοιοῦτος λεπτὸς καταμερισμὸς τοῦ τε χρόνου καὶ τοῦ διαστήματος.

Τί λέγω, μᾶς πειράζει καὶ μᾶς δυσσαρεστεῖ. Ὑπάρχει εἰς τὸν Ὑμνον τοῦ Ἀπόλλωνος ὁλό-

κληρος στροφὴ τῆς ὁποίας ἡ μελωδία ἐξελοσεται ἀκαταπαύτως κατὰ ἡμιτόνια, καὶ ὁ ἡμιτονισμὸς αὐτὸς ἀποβαίνει ὀχληρὸς εἰς τὴν ἀκοήν μας. Τὴν ἐνοχλεῖ καὶ ἐπὶ τέλους τὴν ἐξαγριώνει. Ἀλλὰ διατὶ ἄλλο ἢ διότι ἡμιβλύνθη τὸ οὖς ἡμῶν καὶ ἀπεσκληρύνθη, διότι ἔχασε τὴν ἰκανότητα νὰ τρυφᾷ εἰς τὰς διαβαθμίσεις αὐτὰς τοῦ ἤχου, εἰς τοὺς ἀπειροστοὺς αὐτοὺς καταμερισμοὺς τοὺς ὁποῖους τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν οὖς ἀνεζήτει καὶ ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἐγοητεύετο. Ὅχι μόνον τὰ ἡμιτόνια ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ τέταρτα τῶν τόνων ἦσαν διὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας εὐχάριστα. Ἐχθροὶ οὗτοι τῆς ἀκαμψίας καὶ τῆς ἀλγυσίας, ἐγίνωσκον μόλις νὰ λιγύζουν τὰς γραμμὰς τῶν μελωδιῶν ἢ τὰς γραμμὰς τῶν ναῶν. Δι' αὐτοὺς, μουσικοὺς ὁποῖοι ἦσαν καὶ ὡς φιλόσοφοι, θὰ εἴπωμεν πάλιν μετὰ τοῦ Ρενάν, αἱ ἰδέαι καὶ οἱ ἤχοι «ἐνήλασσον μορφὴν οἱ μὲν ἐν τοῖς δὲ δι' ἐναλλαγῶν ἀνεπαισθήτων ὁποῖαι εἶνε αἱ τοῦ χρώματος τοῦ λαίμου τῆς περισσεύσεως».

Καὶ ἔπειτα ἡ μουσικὴ των, ἐκείνη ἰδίως ἢ ὁποῖα ὑπῆρξε περισσότερο ἢ ἰδικὴ των μουσικῆ.—ἡ δωρικὴ.—ἐκείνη τὴν ὁποῖαν οἱ σοφοὶ καὶ οἱ φιλόσοφοι ἐξεθείασαν καὶ τῆς ὁποίας εἶνε λείψανον ὁ δελφικὸς ἕμνος, εἰρηνοποιεῖ, διέθετεν ἐκτάκτως τὴν ψυχὴν. Περισσότερον τοῦ δέοντος συχνὰ ἢ ἰδικὴ μᾶς μουσικὴ ἐπιφέρει ἀταξίαν εἰς αὐτὴν καὶ τὴν διαταράττει. Τοῦτο τοῦλάχιστον εἶμεθα εἰς θέσιν ἀκόμη νὰ τὸ ἀντιληφθῶμεν. Διαβάσετε τὴν στροφὴν διὰ τῆς ὁποίας αἱ Μοῦσαι τοῦ Ἐλικῶνος καλοῦνται νὰ τέρψουν μὲ τοὺς φθόγγους των τὸν ἀδελφὸν αὐτῶν τὸν χρυσοκόμην. Διαβάσετε καὶ

τραγουδήσετε ὁλόκληρον τὴν στροφὴν αὐτὴν τῆς ἀρχαίας μελωδίας. Εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ αἰσθανθῆτε τὴν ἐξ αὐτῆς εἰρήνην, τὴν ἐξ αὐτῆς γαλήνην καὶ τὴν σεπτὴν τῆς μελαγχολίας.

Καὶ ἡ μελαγχολία αὐτὴ τὴν ὁποῖαν ἄδεται ὅτι ἀπέπνεεν ἡ ὄψις τοῦ θεοῦ Τοξότου καὶ μετ' αὐτὴν ἔτι τὴν νύκην, ἐπαυξάνεται δι' ἡμᾶς διὰ τῆς μελαγχολίας τῆς ἐκ τῶν πολλῶν αἰώνων, τῆς ἐκ τοῦ μεμακροσμένου παρελθόντος. Ἐκ τῆς τέχνης ἢ ὁποῖα ὑπῆρξεν ἢ περισσότερο τιμωμένη, ἢ περισσότερο ἀγαπωμένη ἀπὸ τὸν καλλιτεχνικώτατον τῶν λαῶν, ἰδέτε λοιπὸν τί μᾶς ἀπομένει! Ἐν φροῦδον μέλος, εἰς ψίδυρος, εἰς στεναγμὸς τὸν ὁποῖον μόλις εἶμεθα ἄξιοι νὰ ἐνωτισθῶμεν. ὦ! νὰ μᾶς ἐδίδετο νὰ τὸν ἀκούσωμεν πέραν ἐκεῖ, ἐρείπιον μετὰ τῶν ἐπίσης δωρικῶν ἐρειπίων τοῦ ἱεροῦ λόφου τοῦ Καλοῦ! Ἀπὸ δύο χιλιετηρίδων κατὰ τὰς ὁποίας ἀκολουθοῦμεν τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ, ὁ παταμὸς αὐτὸς κατέστη ὄλοεν περισσότερο βαθύρρους καὶ πολυκύμαντος καὶ εὐρύς. Ἀναρίθμητοι παραπόταμοι τὸν ἠῆρυναν καὶ τὸν ἐμεγάλωσαν μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς τὸν ἐθόλωσαν. Ἦδη δὲν διακρίνομεν πλέον τὰς ὄχθας του. Ὑπερέβημεν τὸ στόμιόν του. Πλέομεν εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος ἐκβαχουμένοι ἀπὸ τὸν πάταγον τῶν ὑδάτων τῶν ἀπεράντων, τῶν πολλῶν. Διὰ τοῦτο ὅταν ὁ ὠκεανὸς μίνεται καὶ ἀπειλῆ καταποντισμὸν τοῦ παντός, ἀναλογίζομαι ἐνίοτε τὸν ἀγνωστον αὐτὸν Ἕλληνα ὁ ὁποῖος ἐκάθησε παρὰ τὴν μόλις ἀναβλύζουσαν πηγὴν τοῦ ποταμοῦ τούτου ὅταν αὐτὴ ἀνέβρουε σταγῶν πρὸς σταγόνα ἀπὸ τὸν κοῖλον λίθον.

CAMILLE BELLAIGUE

Μετάφρ. Χρ. Δ.

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΖΩΗ

Ὁ Λασσάνειος. — Μία διάλεξις. — «Ὁ Λαγκᾶς» ὑπὸ
Δημοσθένη Ν. Βουτυρά.

ΑΦΟΥ δὲν βαριοῦνται ἐκεῖνοι, δὲν πρέπει
νὰ βαριούμαστε καὶ μεῖς», — παρατήρη-
σεν ἀγαπητὸς μου συναδελφός, εἰς τὸν ὅποιον
ἔλεγα, ὅτι δὲν εἶχα καμμίαν ὄρεξιν νὰ γράψω
πάλιν διὰ τὸν Λασσάνειον. Καὶ μοῦ ἐφάνη ὀρθὴ
ἡ παρατήρησις. Ὅταν τακτικὰ κάθε χρόνον ἐπα-
ναλαμβάνεται τὸ φιλολογικὸν ἀνοσιούργημα,
πρέπει νὰ ἐπαναλαμβάνεται, ἐπίσης ἐπίμονος,
ἐπίσης ἀκούρατος, καὶ ἡ διαμαρτυρία τῶν
τιμίων ἀνθρώπων.

Φέτος πάλιν, εἰσηγουμένον αὐτοῦ τοῦ πρυ-
τάνεως τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, εἰς τὴν
μεγάλην αἴθουσαν τῶν τελετῶν, ἐπισήμως, πα-
νηγυρικώτατα, ἐτετέθησαν δύο (ἀριθ. 2) δρα-
ματικοὶ ποιηταί, ὁ ἓνας τραγικός καὶ ὁ ἄλλος
κωμικός. Δηλαδή μία κωμῶδια — τὸ Φάιβ-ο-
κλόκ τοῦ κ. Τιμολέοντος Ἀμπελά, — καὶ μία
τραγῶδια, — ὁ Λέων Χαμάρετος τοῦ κ. Ι. Κα-
λοσύτη, — ἐκρίθησαν ὑπὸ ἐπιτροπῆς, ἀπο-
τελουμένης ὑπὸ σοφῶν καθηγητῶν τῶν γραμ-
μάτων καὶ τοῦ δικαίου, ὡς ἔξοχα ἔργα, ἄξια
στεφάνου δάφνης καὶ χιλίων δραχμῶν. Καὶ ὑπὸ
τὰ χειροκροτήματα τῶν θεατῶν, — ἀδιάφορον
ἂν ἦσαν ὀλιγώτεροι ἀπὸ ἄλλοτε, οἱ τύποι ἐξελη-
ρώθησαν, — προσήλθον οἱ νικηταί τοῦ ἀγῶνος
αὐτοπροσώποι καὶ παρέλαβον τὰ βραβεῖά των.

Καὶ τώρα τί θὰ γίνῃ; Ὅ,τι γίνεται τακτικὰ:
Τὰ χειρόγραφα τῶν ἀριστοργημάτων θὰ φυλα-
χθοῦν εἰς τὰ συρτάρια τῆς λήθης, ἀφοῦ δοκιμα-
σθῆ ἴσως ἡ τύχη των καὶ ἀπὸ τῆς σκηνης κανενὸς
ὑπαιθροῦ θεάτρον, — τὴν γνωρίζομεν δὲ τὴν
τύχην τῶν βραβευμένων τοῦ Λασσάνειου! — καὶ
εἰς τὰ κοινωνικὰ διάφορα τῶν ἐφημερίδων οἱ
δύο ποιηταί, ἀκόμη δύο, θὰ τιλοφοροῦνται
εἰς μνημόσινον *δαφνοστεφείς*. Ὅντε τὸ θέατρον,
βλέπετε, οὔτε ἡ φιλολογία ἔχουν νὰ κερδίσουν
τίποτε ἀπὸ ὅλην αὐτὴν τὴν κυριολεκτικῶς κω-
μικοτραγικὴν ἱστορίαν, ἡ ὅποια δὲν φαίνεται
νὰ ἔχη ἄλλον οὐσιαστικώτερον σκοπόν, παρὰ τὴν
τυπικωτάτην ἐκπλήρωσιν τῆς *ιεράς θελήσεως*
τοῦ διαθέτου.

Καὶ ὅτι θὰ γίνῃ καὶ τώρα ἀπαράλλακτα
ὅ,τι ἐγένεν ἀπὸ τῆς συστάσεως τῶν ἀκαδημαϊ-
κῶν ἀγῶνων, δὲν ἔχομεν δυστυχῶς καμμίαν
ἀμφιβολίαν, μολονότι οὔτε τὴν εἰσήγησιν τοῦ
κ. Καζάκη εὐτυχῆσαμεν νὰκούσωμεν, οὔτε τὰ
βραβευθέντα ἔργα νὰ ἴδωμεν ἀκόμη. Ἀλλὰ
μᾶς εἶνε γνωστὴ ἡ μέχρι τοῦδε φιλολογικὴ ἐρ-
γασία τῶν κ.κ. Ἀμπελά καὶ Καλοσύτη, πι-
στεύομεν δὲ ὅτι εἶνε ἀρκετὰ γνωστὴ καὶ εἰς
τοὺς ἀναγνώστας μας, ὥστε νὰ μὴν εἶνε ἀνάγκη
νὰ τὴν χαρακτηρίσωμεν διὰ μακρῶν. Γηραιοί,
πολιοί, σεβαστοὶ λόγοι καὶ οἱ δύο, φορτω-
μένοι τὰς προλήψεις τῆς ἐποχῆς των, σκεπα-
σμένοι μὲ τὰς ἀράχνας τῆς σχολαστικότητος,
καὶ ἔξ ἰδιοσυγκρασίας προσκολλημένοι εἰς μίαν
Σχολήν, ἡ ὅποια τίποτε τὸ ἀληθινόν, τὸ εἰ-
λικρινές, τὸ βιώσιμον δὲν παρήγαγε, καὶ τῆς
ὁποίας τὰ τελευταῖα ῥάκη ἐσάρωσε πρὸ πολ-
λοῦ ἡ ἰσχυρὰ πνοὴ μιᾶς νεοελληνικῆς ἀνα-
γεννήσεως. Εἰς τὴν ἰδίαν ἐποχὴν καὶ εἰς τὴν
ἰδίαν Σχολήν, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, δου-
λεύουν καὶ οἱ ἀξιότιμοι καθηγηταί, οἱ ἀνα-
λαμβάνοντες ἐκάστοτε τὴν κρίσιν τοῦ Λασσα-
νείου, καὶ διὰ τοῦτο στεφανώνουν κάθε χρόνον
ἔργα, τὰ ὅποια ἄλλοι κριταί, γνωριμώτεροι μὲ
τὴν τέχνην καὶ πλησιέστεροι πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς
ἐποχῆς, δὲν θὰ ἐλάμβαναν τὸν κόπον, μετὰ τὸ
πρῶτον βλέμμα, οὔτε κἂν νὰναγνώσουν.

Καὶ ἀκριβῶς οἱ καλοὶ κριταί ἔλειψαν πάν-
τοτε ἀπὸ τὸν ἀτυχῆ Λασσάνειον. Αὐτοὶ θὰ
ἦσαν ἱκανοὶ νὰ ἐξουδετερώσουν καὶ ὅλους ἐκεί-
νους τοὺς γελοίους περιορισμοὺς τοῦ ἀγνο-
υμένου, καὶ νὰ ἐνθαρρύνουν κάποιαν δραματικὴν
παραγωγὴν εἰλικρινῆ, εὐσυνειδήτων, ἄξιαν ἂν
ὄχι τῆς δάφνης, τοῦλάχιστον ὅμως τῆς χιλιο-
δράχμου ἀμοιβῆς. Δὲν ἤθελα βέβαια νὰ λείπῃ
ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴν κ' ἓνας σοφὸς σάν τὸν
κ. Πολίτην, ἢ τὸν κ. Καρολίδην ἢ τὸν κ. Λάμ-
προν, διὰ τὴν ἱστορικὴν ἐξέτασιν τῶν ἔργων.
Ἀλλὰ νὰ ὑπάρχῃ κ' ἓνας ἀληθινὸς κριτικός,
ἱκανὸς νὰ βλέπῃ τὴν οὐσίαν καὶ νὰ ἐννοῇ
τὴν ψυχὴν νὰ ὑπάρχῃ ἀκόμη κ' ἓνας ἀνθρω-
πος γνωρίζων τὸ θέατρον, — ἔστω διευθυντῆς
θεάτρον, ἔστω καὶ ἡθοποιός, — διὰ νὰ κρίνῃ τὴν
σκηρικὴν οἰκονομίαν. Εἰξεύρω, ὅτι αὐτὸ πού
ἐκφράζω δὲν εἶνε εὐχὴ, δυναμένη νὰ ἐκπλη-

ρωθῇ· εἶνε ὄνειρον ἀπραγματοποιήτον, εἶνε
ἀπλὴ διαμαρτυρία.

**

Ἀνέγνωσα εἰς τὰ τρία τελευταῖα φυλλάδια
τῆς «Κριτικῆς», τὴν διάλεξιν τὴν ὅποιαν ἔκα-
μεν ὁ κ. Σ. Σταματιάδης, καθηγητῆς τῆς Ἐμπο-
ρικῆς καὶ Βιομηχανικῆς Ἀκαδημίας, εἰς τοὺς
μαθητὰς του, περὶ τοῦ Γλωσσικοῦ ζητήματος.
Κ' ἔμεινα κατενθουσιασμένος.

Ὁ κ. Σταματιάδης δὲν εἶνε οὔτε γλωσσολόγος,
οὔτε φιλόλογος ἀπλῶς ἐπιστήμων, (τῶν φυσικῶν
ἐπιστημῶν, ἐννοῶ). Ἀλλ' ἔχει τὸ γενικὸν ἐκεῖνο
πνεῦμα, τὸ ὅποιον ἀντιλαμβάνεται ὅλα τὰ πράγ-
ματα, καὶ τὴν καλαισθησίαν, ἡ ὅποια στρέφει τὴν
ψυχὴν ὀρμεμφύτως ὀσον λάμπει φῶς ἀληθείας,
καὶ τὸν φιλόσοφον νοῦν, ὁ ὅποιος ἀνευρίσκει τὸν
δρόμον, τὸν ὀδηγοῦντα πλησιέστερα πρὸς τὸ
καλὸν φῶς ἐκεῖνο. Βέβαια, δὲν εἶπε τίποτε νέον
περὶ τοῦ μεγάλου ζητήματος· ἀλλ' ἐπανέλαβε τὰ
γνωστὰ μὲ τρόπον τόσον ὄρατον, σαφῆ, λογι-
κόν, κτυπητόν, ὥστε καὶ ὁ ἀδαέστερος τῶν
ἀκροατῶν ἢ τῶν ἀναγνώστων του, νὰ λαμβάνῃ
πλήρη ἰδέαν περὶ τῆς θέσεως καὶ τῆς οὐσίας τοῦ
ζητήματος, τὸ ὅποιον ἐσκοτίσαν τόσαι ἀνιαραὶ
συζητήσεις. Εἰμπορῶ νὰ εἶπω, ὅτι ὁ κ. Σταμα-
τιάδης, ὡς χημικός πού εἶνε, ὠμίλησε περὶ
τῆς γλώσσης *πειραματικῶς*. Τὰ ἐπιχειρήματά
του εἶνε καθ'αυτὸ πειραματικὰ ἀποδείξεις. Καὶ
ὡς τύπος εἰμπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ τὸ ὄραιότε-
ρόν του, ἢ *θανασία ἐκεῖνῃ σκάλα* μὲ τὸ
ῥόδον καὶ μὲ τὸ *νερόν*, τὴν ὅποιαν ἀναβαίνει
καὶ καταβαίνει διὰ τὸ δεῖξῃ, ὅτι τὸ *νερόν*
στέκεται λαμπρὰ εἰς ὅλα τὰ σκαλοπάτια, ἐνῶ
ὑπάρχουν σκαλοπάτια, εἰς τὰ ὅποια τὸ ῥόδον
γίνεται... πάγος.

Ἡ μελέτη τοῦ κ. Σταματιάδου εἶνε ἐντελῶς
στοιχειώδης. Διδάσκει εἰς τοὺς ἀμνήτους τὸ Α Β
τῆς γλωσσικῆς ἀληθείας. Διδάσκει, ὅτι ἡ μητρικὴ
γλῶσσα, τὴν ὅποιαν εἰς τὰ σχολεῖα ἐδιδάχθημεν
νὰ περιφρονοῦμεν, εἶνε ἀκριβῶς ἡ γλῶσσα
ἐκεῖνη, ἡ ὅποια ἔχει ὅλα τὰ δικαιώματα τῆς
ζωῆς καὶ τῆς καλλιέργειας, καὶ ὅτι αἱ προσπά-
θειαι ὀλίγων ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι κατενόησαν
τοῦτο καὶ θέλουν σιγά-σιγὰ νὰ τὸ ἐφαρμό-
σουν, εἶνε ἄξια πάσης προσοχῆς καὶ πάσης
συμπαιθείας. Καὶ ὅλ' αὐτὰ τὰ εἶπεν ὄχι μόνον
μὲ μέθοδον ἐπιστημονικὴν, μὲ λογικὴν δύνα-
μιν ἀκαταγώνιστον, ἀλλὰ καὶ μ' εὐφυΐαν, μὲ
χάριν, μὲ *χιθῶμος* ἀπαράμιλλον. Ἐντύπωσιν
ὅμως μοῦ ἔκαμε πρὸ πάντων ἡ ἀπλότης καὶ ἡ
σαφήνεια τῆς διαλέξεως. Εἰς ὀλίγας σελίδας
συνοψίζει ὀλόκληρον τὸ ζήτημα, καὶ εἰς τρόπον

ὥστε νὰ μὴ μένη ἀμφιβολία διὰ καμμίαν του
λεπτομέρειαν. Καὶ διὰ τοῦτο ἤθελα νὰ συστήσω,
χωρὶς ἔγκωλον εἰρωνείας, τὴν ἀνάγνωσιν τῆς
διαλέξεως αὐτῆς ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἀμνήτους,
ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς δῆθεν μεμνημένους, οἱ ὅποιοι
συζητοῦν ἐκθύμως περὶ γλώσσης χωρὶς νὰ
γνωρίζουν καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ ζητήματος, διότι
οἱ πρῶτοι κήρυκες κ' ἐκλαίκευται τῆς γλωσσι-
κῆς ἰδέας. Ἔτυχε νὰ μὴν ἔχουν τὴν σαφήνειαν
καὶ τὴν μέθοδον τοῦ κ. Σταματιάδου.

**

Ἐλαβα κατ' αὐτὰς ἓνα βιβλιαράκι. Μικροῦ-
τοικον, ἀπὸ 117 σελίδας, τυπωμένον — κατοτυ-
πωμένον μάλιστα, — εἰς τὸν Πειραιᾶ. Καμμία
κομπότης ἐξωτερικῆ, πολλὰ τυπογραφικὰ λάθη,
καὶ οὔτε κἂν ἡ εἰκὼν τοῦ συγγραφέως εἰς τὸ ἐξώ-
φυλλον. Ὀνομάζεται Δημοσθένης Ν. Βουτυ-
ράς, καὶ τὸ ἔργον του — διήγημα, — ἐπιγράφεται
«Ὁ Λαγκᾶς» ἀπέξω, καὶ «Λεωνίδας
Λαγκᾶς» ἀπὸ μέσα. Τίποτε τὸ ἐκυστικὸν ἐκ
πρώτης ὄψεως, καθὼς βλέπετε, καὶ τὸ ὄνομα
τοῦ συγγραφέως ἄγνωστον, — εἰς ἐμὲ τουλά-
χιστον, — ἐντελῶς. Δηλαδή δὲν εἶμαι κ' ἐντελῶς
βέβαιος, ὅτι δὲν τὸ εἶδα ποτὲ εἰς κανέν πει-
ραϊώτικον φύλλον· ἀλλὰ δὲν ἔτυχε νὰ τὸ προ-
σέξω, καὶ μένω μὲ τὴν ἀμφιβολίαν.

Λοιπόν, μόλις ἄνοιξα τὸ βιβλιαράκι κ' ἐρ-
ρησα μία ματιὰ, — αὐτὴν τὴν φράσιν, νο-
μίζω, ἐπρωτοδιάβασα: «ὁ δρόμος, πού ἡ βροχὴ
τοῦ εἶχε πάρῃ τὸ χῶμα κ' ἐξεῖχαν ἡ πέτρες,
ἐφαίνετο σάν ζῶον ἰσχνὸ νὰ τοῦ πετοῦν τὰ
κόκαλα», — ἀμέσως μοῦ ἐγεννήθη ἡ ὄρεξις
νὰ τὸ ἀρχίσω ἀπὸ τὴν ἀρχήν. Τὸ ἀρχισα καὶ
δὲν τὸ ἄφισα παρὰ ὅταν ἐφθάσα εἰς τὸ τέ-
λος. Αὐτό, εἰς τὸν ἐγωϊσμόν μου ὡς ἀνα-
γνώστου, εἶνε ὁ μεγαλύτερος ἔπαινος πού εἴμ-
πορῶ νὰ τοῦ κάμω. Βιβλίον πού τὸ πέρνει
κανεὶς *μονορροῦφι*, δὲν εἰμπορεῖ νὰ εἶνε βι-
βλίον συνειδητόν.

Καὶ ὁ «Λαγκᾶς» αὐτὸς δὲν εἶνε βέβαια
ἀπὸ τὰ πρωτόλεια πού φαίνονται καθημέραν.
Ἄν ὁ συγγραφεὺς του εἶνε, ὡς ὑποθέτω, νέος,
καὶ ἂν τὸ ἔργον του αὐτὸ ἀποτελῇ τὴν ἀρχὴν
μιᾶς προοδευτικῆς ἐργασίας, ἡ ὅποια μέλλει νὰ
ἐκτυλιχθῇ κανονικῶς, μὲ τὴν ἀλήθειαν, δὲν
διστάζω καθόλου νὰ εἶπω, ὅτι δυνατὸς διη-
γηματογράφος ἀνατέλλει εἰς τὴν Ἑλλάδα!

Ὁ «Λαγκᾶς» ἀπέχει ἀκόμη πολὺ ἀπὸ τὸ
τέλειον, ἢ καλλίτερον ἀπὸ τὸ ὄριμον. Εἰς κάθε
σελίδα ἀπαντᾷ κανεὶς τὰ ἐλαττώματα τῆς ἀπει-
ρίας, μιᾶς ἀντιλήψεως παιδικῆς σχεδὸν ἐκόμη,

την οποίαν δὲν ἐδυνάμωσεν ἡ πείρα τοῦ κόσμου. Καὶ ἡ γλῶσσα ἐπίσης διστακτικὴ καὶ ἀπλαστή, ἀσθματικὴ, χωρὶς μουσικὴν καὶ χωρὶς ἀκριβείαν. Ναί· ἀλλὰ καὶ εἰς κάθε σελίδα, εἰς κάθε γραμμὴν, ἀποκαλύπτεται πρὸ τοῦ ἐξησκημένου ὀφθαλμοῦ ἡ στόφα τοῦ διηγηματογράφου, ὡς στόφα πρώτης τάξεως. Κανεὶς ἀπὸ τοὺς νέους μας συγγραφεῖς, τοὺς ἀναγνωρισμένους σήμερα, δὲν εἰμπορεῖ νὰ καυχήσῃ ὅτι ἐποβάλε μετ' ἐπισημοτέραν δύναμιν, πρωτοτυπίαν, ἀτομικὴν ἀντίληψιν, παρατηρητικότητά καὶ ψυχολογίαν. Τὸ ἀκοιμῶν αὐτὸ βιβλιαράκι πλησιάζει τόσον τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν τέχνην, — τὴν εὐμορφίαν μὲ μίαν λέξιν, — ὅσον κανὲν ἄλλο κομποτυπωμένον βιβλίον, ἀπὸ τὰ σφραγισμένα μετ' ὀνόματα γνωστότερα. Καὶ προσέχω, καὶ σταματῶ εἰς αὐτὸ τὸ διήγημα, μετ' ὅλην ἐκείνην τὴν χαρὰν, τὴν οποίαν αἰσθάνομαι, ὅταν καμμία τέτοια ἐμφάνισις μοῦ ἐμπνέει τὴν σκέψιν, ὅτι οὐχὶ εἰς μάτην ἠγωνίσθημεν οἱ ἀπερχόμενοι διὰ νὰ προετοιμάσωμεν τὸ ἔδαφος εἰς τοὺς ἐρχομένους.

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ διηγήματος λιτοτάτη. Καὶ τόσον, ὥστε θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ τὴν διηγηθῶ. Ὁ Λεωνίδας Λαγκᾶς εἶνε ἀπλούτατα ἓνας νέος σημερινός, ὁ ὁποῖος ζῆ. Ἀλλὰ ζῆ ἀληθινά, — (καὶ αὐτὸ ὁ συγγραφεὺς μᾶς κάμνει νὰ τὸ αἰσθανθῶμεν). Ὁλὴ ἡ ἐπίδρασις τοῦ περιβάλλοντος, μετ' ἅς μυρίας του λεπτομερείας, εἰς τὴν ψυχὴν ἑνὸς ἀνθρώπου, ἰδοὺ ἡ οὐσία τῆς διηγήσεως καὶ τῆς περιγραφῆς. Ὁ τρόπος τῆς ὑπενθυμίζεαι κάποιους ῥώσους συγγραφεῖς. Ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς δὲν πιστεύει νὰ τοὺς μιμῆται ἐν ἐπιγνώσει· τὸ ἔχει τὸ αἷμά του, — καὶ ἴσως ἴσως τὸ ἴδιον οὐρανικὸν αἷμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἔπαυσε νὰ ρεῖ ὀλίγον καὶ εἰς τὰς φλέβας τῶν ρωμίων. Τὸ τρίτον μέρος τοῦ βιβλίου, ὅπου ζωγραφίζεται ὁ πυρετός τῶν Ἀθηναίων, κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ πολέμου, αἰσθητὸς διὰ μέσον τῆς ἰδιοσυγγρασίας τοῦ ἥρωος — καὶ τοῦ συγγραφέως, — κατορθώνει νὰ δίδῃ μίαν νευρικὴν ἐντύπωσιν, μίαν ἀληθινὴν ἐντύπωσιν, ζωηρὰν καὶ ἀλησιμῶντον. Καὶ αὐτὸ χωρὶς ἐκτενεῖς περιγραφὰς καὶ χωρὶς σχολιάς ἀναλύσεις. Μετ' ἁπλοῦς-ἁπλοῦς λεπτομερείας, αἱ ὁποῖαι ὁμοῦς περνοῦν ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς μας, ἀπὸ τὴν ψυχὴν μας, μετ' ἁπλοῦς-ἁπλοῦς ζωῆς. Καὶ ἔτσι εἶνε γραμμένον ὅλον τὸ βιβλίον, μετ' ἁπλοῦς-ἁπλοῦς μοναδικὴν, μ' ἓνα πλοῦτον ἀκρόοτον προσώπων καὶ πραγμάτων, μετ' ἁπλοῦς-ἁπλοῦς ἐξαφανικὴν καὶ ἀκατά-

σχετον. Ὁ ἥρωος ζῆ, καὶ μαζί του ζῆ ὁ ἀναγνώστης.

Πρέπει τώρα νὰ συστήσω τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ «Λαγκᾶ» εἰς τοὺς ἀγαπῶντας τὰ γλαφυρὰ διηγήματα τῆς πλοκῆς; Ὁχι βέβαια. Τὴν συνιστῶ ὁμοῦς ἐκθύμως εἰς ὅλους τοὺς ἀγαπῶντας τὴν τέχνην, καὶ πρὸ πάντων εἰς τοὺς ἀγαπῶντας τὴν ἑλληνικὴν τέχνην. οἱ ὁποῖοι προθύμως θὰ παραλείψουν τὰς ἐλλείψεις τοῦ πρωτολείου, διὰ τὰς ἐλπίδας, τὰς ὁποίας ἐμπνέει.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

Δράγα — Ἀλέξανδρος — Μάκβεθ.

ΛΕΓΕΙ κάποιον μῆνυμα ἐκ τῶν πρώτων ποῦ ἐκτύθησαν μετ' ὅριον σύμμα, ὃ βασιλεὺς αἰματοπνιγμένοι μέσα εἰς τὸ μακβέθιον δράμα, ὅτι εὐσπλαχνικὸν μαχαίρι σᾶς ἐκτύπησεν ἀγκαλιασμένους μέσα εἰς τὸν τρόμον. Τοῦτο φαίνεται νὰ ἦτο ἀπαραίτητον διὰ νὰ ὁραίσῃ τὰ ἔργα τῆς ἡ μοῖρα. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο δίδει μίαν ἀπειρον ὠραιότητα ἐπάνω εἰς τὰ αἵματα ποῦ σᾶς ἀσχημίζουν, καὶ εἶνε μίαν περιφρόνησις ὑπερτάτη πρὸς τὸν κόσμον ποῦ σᾶς κατεδίωξεν ἀπὸ τοῦ ἀρραβῶνος μέχρι τοῦ θανάτου. Ἐφύγατε διὰ τὴν ἀνυπαρξίαν ἀγκαλιασμένοι, ἐπιμένοντες εἰς ἐκεῖνο ποῦ ἡ Ζωὴ ὀνόμασεν εἰδύλλιον καὶ ἡ θεσμοθεσία τῶν βασιλικῶν ἐνώσεων τὸ ὀνόμασεν ἔγκλημα. Ὅστε δὲν ἀνήκετε πλέον ὡς νεκροὶ ἀχώριστοι διπῶς εἰσθε, μήτε εἰς τὴν πολιτικὴν κριτικὴν, μήτε εἰς τὴν ἱστορίαν, μήτε εἰς τοὺς Σέρβους σας μήτε εἰς κανένα ἀπὸ ὅσους σᾶς κρίνουν μετ' ἁπλοῦς-ἁπλοῦς ἐργα σας ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ἀνήκετε εἰς τοὺς θρόλους, εἰς τὴν Ζωὴν διὰ τὴν οποίαν τίποτε δὲν ἐκάματε κακόν, εἰς ἡμᾶς τοὺς μοιρολογητάς ποῦ μοιραζόμεθα τόσον εἰρηνικὰ μετ' ἁπλοῦς-ἁπλοῦς τὴν ἱστορίαν καὶ μετ' ἁπλοῦς-ἁπλοῦς τὴν πολιτικὴν τὰς ὕψεις ἑνὸς ἀνθρώπου. Ἡ πολιτικὴ ἄς πάρῃ τὸν βασιλέα καὶ τὴν βασιλισσαν τῶν Σέρβων καὶ ἄς τοὺς ὑβρίση, ἡμεῖς θὰ πάρωμεν τὸ ἀγκαλιασμένον βασιλικὸν ζευγάρι ἀπὸ τὰ κόκκινα δάπεδα τῶν ἀνακτόρων καὶ βέβαια δὲν θὰ τὰ ὑβρίσωμεν. Διότι ἦταν νύκτα, ἦταν ὕπνος, ἦταν γαλήνη σπιτιοῦ, ἡ ὥρα ποῦ ὄρησε καὶ ἐσήκωσε τὸ μαχαίρι τῆς ἡ Συνωμοσία Ὁ Μάκβεθ ὅταν ἐσκότωσε τοὺς κοιμωμένους βασιλεῖς καὶ τὸν ἐκνεηγοῦσε τὸ δράμα τῆς αἰ-

ματωμένης λεπίδος, ἔκλαιγε διότι ἐσκότωσε τὸν ὕπνον! «Τὸν ὕπνον τὸν ἀθῶον». Θὰ ἐγένετο τρόπος νὰ σκοτωθῆτε προκαλοῦντες τὴν λαϊκὴν ὀργήν, ὅταν εἰλογημένοι βιαίως ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, ἐκάματε τὴν πρώτην σας ἐμφάνισιν εἰς τοὺς δρόμους τῆς πόλεως μέσα εἰς τὰς λόγχας. Ἀλλ' ὅπως ἦλθεν ἡ Ὀργὴ τοῦ Λαοῦ, τὴν νύκτα, τὴν μόνην ὥραν ποῦ ἡ ἀγρία πολιτικὴ σᾶς ἀπέθετεν ἐλαφρὰ εἰς τὴν ἀγκάλην τῆς Ζωῆς, ἔδωσε τὴν δύναμιν εἰς τοὺς μοιρολογητάς, εἰς τοὺς τραγουδιστάς τῆς Ζωῆς, εἰς τοὺς μαγεμένους ἀπὸ τὰ παραμύθια τῶν Ρηγάδων καὶ τῶν Ρηγισσῶν, νὰ ἔλθουν νὰ ζητήσουν τὸ πτώμα σας καὶ νὰ τὸ ὀδηγήσουν κάπου ὅπου μόνον τραγούδια ἤχοῦν καὶ ὅπου μόνον ἡ Ζωὴ βασιλεύει. Ὁ ρωμαντισμὸς ἔγραψε πολλοὺς στίχους εἰς ὅλας τὰς Ἀνθολογίας τοῦ κόσμου διὰ τὸν Βασιλέα ποῦ θὰ ἔδιδε τὸν θρόνον του διὰ τὸ βλέμμα μίας ὄραιας. Καὶ ὅταν ὁ ρωμαντισμὸς ἔπαυσε νὰ τραγουδῇ πλέον αὐτὴν τὴν κενολογίαν μέσα εἰς τὸν αἰῶνα τῶν συνθηκῶν καὶ τῆς Πολιτικῆς, εὐρέθη ἓνας βασιλεὺς ποῦ τὴν ἔκαμε πράγμα. Ἐνας βασιλεὺς ἀνδρικότερος καὶ περισσότερο ἀνθρώπος ἀπὸ τὸν Θεόφιλον τοῦ Βυζαντίου. Εἰς τὴν ἐποχὴν ὅπου οἱ βασιλικοὶ γάμοι κρύπτουν κάποιον σκοπὸν συμμαχίας ἢ ἐμπορικῶν σχέσεων, τὴν ἐποχὴν ποῦ οἱ βασιλικοὶ γάμοι εἶνε ἓνα εἶδος συμβάσεως μεταξὺ δύο κρατῶν καὶ δὲν τοὺς κάμνει ἡ καρδιά ἀλλὰ τοὺς κάμνουν οἱ ὑπουργοὶ τῶν Ἐξωτερικῶν, σὺ, τελευταίε τῶν Ὁβρένοβιτς, ἐπῆρες τὸ ἀβρὸν χέρι μίας γυναίκος καὶ τὴν ἀνύψωσες ἔως εἰς τὸν θρόνον, παιδικῶς ἀσειστος εἰς ὅλας τὰς θυέλλας. Καὶ ὅπως οἱ πεθαμένοι ρωμαντικοὶ στίχοι ἐσπαρτάρισαν εἰς αὐτὸν τὸν ἀρραβῶνα, αἱ παλαιαὶ τραγωδίαί τῶν αἱμάτων σπαρταρίζουν εἰς τὸν θάνατόν σας τὸν γεμάτον αἷμα, φρίκην καὶ ἀνακραγὴν. Περιφρονηταὶ ὄλων, ἐκτὸς τῆς ψυχῆς σας, ἐμείνατε εἰς τὴν ζωὴν, περιφρονηταὶ πηγαινέτε καὶ εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν. Οἱ ὄχλοι ἄς σᾶς ὑβρίσουν, ἡ ἱστορία καὶ ἡ Πολιτικὴ ἄς σᾶς στερήσουν τὴν εὐσπλαχνίαν, ὁ λαὸς ποῦ ἠδουκῆθη ἀπὸ τὸ βασιλικὸν εἰδύλλιον ἄς μὴ σᾶς δώσῃ δίκαιον. Σεῖς αἰματομένοι καὶ ἀχώριστοι πλέετε πρὸς ὠραία λιμάνια καὶ ὁ Θρόλος πλοηγεί.

ΧΑΡΗΣ ΗΜΕΡΙΝΟΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Ἡ γαλλικὴ «Ἐπιθεώρησις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων» δημοσιεύει εἰς τὸ τελευταῖον τῆς τευχῆς Ἰανουαρίου — Ἀπριλίου, ἐπιστολὴν τοῦ Γκαίτε πρὸς τοῦ «Ἀγαμέμνονος» τοῦ Δισχόλου, δημοσιευθεῖσαν πρῶτην φορὰν πρὸ τεσσαρῶν μηνῶν, τὴν 31 Δεκεμβρίου 1902, εἰς τὴν «Ἐφημερίδα τῆς Φραγκφούρτ». Ἡ ἐπιστολὴ θὰ περιληφθῇ εἰς τὸν 27ον τόμον τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Γκαίτε, τὸν ὁποῖον ἐτοιμάζει ὁ κ. Σὺδδεκοφφ. Σώζεται δὲ τὸ σχέδιον μόνον αὐτῆς ὑπαγορευθῆν εἰς τὸν γραμματέα Σράϊμπερ. Ἡ ἐπιστολὴ ἀπεσθῆναι πρὸς τὸν Γουλιέλμον φὸν Οὐμπολτ, μέλος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς ἐν Φραγκφούρτ ἐδρευούσης ἐπιτροπῆς, ἀσχολουμένης εἰς τὸν κανονισμὸν τῶν ἐκ τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων ἐδαφικῶν τροποποιήσεων.

Ἡ μετάφρασις τοῦ «Ἀγαμέμνονος» ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου φὸν Οὐμπολτ, ἐγένε ἐμμέτρως μεταξὺ τοῦ 1796 καὶ 1804 καὶ ἐξεδόθη ἐν Λειψία τὸ 1816. Τὸ βιβλίον συνοδεύουν εἰσαγωγὴ καὶ κριτικαὶ σημειώσεις τοῦ Γοδφρουά Ἐρμαν, ἀφορώσας τὸ ἀρχικὸν κείμενον. Τὸ εἰς τὸν Γκαίτε σταλὲν ἀντίτυπον φιλάσσειται εἰς τὸν *Όικον Γκαίτε*, Goethehaus ἐν Βάιμαρ.

Ἴδου ἡ ἐπιστολὴ:

Πρὸς τὸν Ἐπίτροπον τοῦ Κράτους Κύριον Οὐμπολτ

εἰς Φραγκφούρτ ἐπὶ τοῦ Μάιν

Τέννσιτ, 1 Σεπτεμβρίου 1816.

Τὸ μέγα ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀφιερώσατε, φίλτατέ μου, τόσα ἔτη τῆς ζωῆς σας, δὲν ἠμποροῦσε νὰ μοῦ ἔλθῃ εἰς καταλληλοτέραν στιγμὴν: μ' εὐρήκε ἔδω, εἰς τὸ Τέννσιτ, μικρὰν ἐξοχικὴν διαμονὴν καὶ τόσον λουτρῶν τῆς Θυριγγίας, ποῦ δὲν σᾶς εἶναι ἀναμφιβόλως ἀγνωστος καὶ ὅπου εὐρισκομαι μόνος ἀφ' ὅτου ἀνεχώρησε ὁ φίλος Μάιερ.

Διέτριξα κατ' ἀρχὰς τὸν πρόλογον, ἔπειτα τὴν τραγωδίαν πρὸς μεγάλην μου εὐχαρίστησιν. Τώρα, ἀφ' οὗ πολλὰς φορὰς τὸ ἀπῆλθαι ἐν τῇ συνόλῳ καὶ κατὰ μέρη, δὲν θέλω νὰ βραδύνω περισσότερο νὰ σᾶς εὐχαριστήσω.

Ὅσον καὶ ἂν καταγινώμεθα μετ' ἁπλοῦς-ἁπλοῦς ἐνδιαφέρον εἰς πᾶν ὃ τι ἀγαθὸν καὶ ὠραῖον μᾶς φέρει ἡ ἀρχαιότης ἢ οἱ νεώτατοι χρόνοι: ὅταν ἓνας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς γίγαντας τοῦ ἀπωτάτου παρελθόντος ἐμφανίζεται ἐμπρὸς μας, πελώριος, τόσον μᾶς καταπλήττει ποῦ πρέπει νὰ συγκεντρώσωμεν ὅλας τὰς τῆς ιδέας, διὰ νὰ ἡμεῖς κάπως ἱκανοὶ νὰ τὸν ἀντικρύσωμεν ὑπὸ τὴν ἀμεσον αὐτὴν συναίσθησιν, οὔτε στιγμὴ ἀμφιβολίας ὑπάρχει: εὐρίσκουσαι ἐνώπιον τοῦ ἔργου τῶν ἔργων, ἢ, ἂν ὀμλήσωμεν μετ' ἁπλοῦς-ἁπλοῦς τὴν μειριότητα, ἐνώπιον ἀριστοτελικῆς ἐκ τῶν ἐξοχωτάτων. Χάρης εἰς σᾶς, ἠμποροῦμεν νὰ τὸ βεβαιώσωμεν ἢ δὲ προσπαθῆσαι σᾶς, ἡ ὁποία ἐνέχει ἐν ἑαυτῇ τὴν ἀνταμοιβὴν τῆς, ἀξίζει παντοτινῶς εὐχαριστίας.

Ἡ τραγωδία μοῦ ἐφάνη καὶ πάλιν μίαν τῶν ἀξιολογοτάτων καὶ κατέστη δι' ἐμὲ χάρις εἰς τὴν ἐργασίαν σας, προσιωτέρα ἀπὸ ἄλλας, ἀλλὰ σήμερον περισσότερον παρὰ ποτὲ θαυμάζω τὸ νῆμα τοῦ ἀρχεγονοῦ αὐτοῦ τάπητος: τὸ παρελθόν, τὸ παρόν, τὸ μέλλον τόσον προσφύως συνυφασμένα ὥστε ἡ ἀνάγνωσις αὐτοῦ κάμνει τὸν ἀνθρώπον προφήτην, δηλαδὴ ἴσον μετ' ὁ Θεόν. Δὲν ἔγκειται ἄλλως τε ἐκεῖ ὁ θρίαμβος πάσης ποιήσεως εἰς τὴν ὑψίστην καὶ εἰς τὴν κατωτάτην αὐτῆς μορφήν;

Εάν τώρα παρατηρήσωμεν μέχρι τίνος βαθμού είναι ο ποιητής κάτοχος όλων των αναγκαίων μέσων προς επίτευξιν τόνου θάυμασιον τέλους, όφείλομεν να εκφράσωμεν τόν βαθύτατον σεβασμόν μας. Μέ πόσην τέχνην τίθενται εις ενέργειαν τά έπικά, λυρικά και δραματικά στοιχεία, διά να κινήσουν τό ενδιαφέρον μας, όχι βιαίως αλλά διά τής γοητείας, προς τόν φρικαλέον περρωμένον! Και πώς αι διδακτικαί σκέψεις, όλίγα άλλως τε, προσαρμόζονται εις τόν χορόν! Όλα αυτά υπερβαίνουν κάθε έπαινον.

Συγγνώμη αν φέρω γλαυκάς εις Αθήνας: θα ήμπορούσα πραγματικώς να εξακολουθήσω έτσι επ' άπειρον και να σάς αναφέρω ό,τι πρό πολλού γνωρίζετε καλλίτερα από έμέ.

Παραδείγματός χάριν, με κατέπληξε εκ νέου τό γεγονός ότι, εξαίρεσει τής Κλητεμνήστρας, ήτις δεσμεύεται υπό τής έιμαρμένης, κάθε πρόσωπον έχει ιδιότητα του άριστείου: καθέν από αυτά άποτελεί όλόκληρον ποίημα και δέν επανέρχεται πάλιν πλέον να μάς κουράσῃ. Εις κάθε καλόν ποιήμα πρέπει να υπάρχει όλη ή ποιήσις: και τό προκείμενον πρωτοστατεί.

Εκείνο που λέγετε εις τόν πρόλόγον σας διά τήν συνωνυμίαν είναι εξαίρετον: εύχομαι να τό έννοήσουν οι καθύπευκτοι τήν γλώσσαν μας! ΑΛΛ' άς μη άναμνησθωμεν με τόνον ύψηλά ζητήματα, τούς άόλιους παραλογισμούς διά τόν όποίον τό γερμανικόν έθνος καταστρέφει τήν γλώσσαν του: κακόν τό όποίον θα έννοήσουν μόνον μετά τριάντα έτη.

Σεις, καλέ μου φίλε, εύλογημένος να εισθε διά τό καλόν που μάς έκάμετε. Ο Αγαμέμνων σας δέν θα με εγκαταλίπη ποτέ.

Τήν αξίαν τής μεταφράσεώς σας υπό τήν έποψιν του ρυθμού δέν ήμπορώ να τήν κρίνω, αλλά νομίζω ότι τήν αισθάνομαι. Ο φίλος μας Βόλφ, άνθρωπος με αξίαν και ικανότητα και πνεύμα, τόν όποίον όμως εξαγώνων εις μαρία του αντίλεγειν, έμεινε δλίγας ήμέρας μαζί μου και έκαμε τόν μεγαλείτερον έπαινον διά τό έπιμελημένον έργον σας. Είμαι περίεργος να ιδώ πώς θα φερθούν οι εν Αϊδελβεργ.

Περιμένο να μου ξαναγράψετε πριν αναχωρήσετε εις τό Παρίσι και χαίρετώ τήν σύζυγόν σας. Πώς ήθελε να σάς ιδώ αυτό τό καλοκαίρι! Τόσα ζητήματα κινούνται γύρω μας που θα έχρησιάζοντο ήμέραι όλόκληροι να συζητήσωμεν ό,τι αξίζει να ένδαρρύνεται και πώς Εύνηως διά έμέ, τίποτε απ' όσα μου υπεβλήθησαν δέν είναι άπολύτως άνάξιον, προσοχής, μολονότι ούτε αρχίζουν ούτε προχωρούν όλα σύμφωνα με τας βλέψεις μου. Και άκριβώς διά τά πράγματα αυτά τά τερατικά συγχρόνως και ύσάρεστα, μόνον προσφορικώς ήμπορεί κανείς να όμιλήσῃ.

I. B. ΓΚΑΙΤΕ

ΘΕΑΤΡΟΝ

Τα γαλλικά περιοδικά γράφουν με άληθινόν θαυμασμόν διά τό νέον δράμα του Οκτάβ Μιραμπό «Les affaires sont les affaires». Είναι ίσως τό έργον

1 Ο Οβμπολι είχε πραγματενθή τό θέμα αυτό ότι κάθε γλώσσα ήμπορεί να άποδοση μίαν μόνον όμνν τής ιδέας, ή όποία περιέχεται εις πάναν λέξιν και γενικώς μίαν όμνν διαφορετικήν. Ο κάτοχος διαφόρων γλωσσών κατέχει διαφόρους άπόψεις μιας ιδέας και έπομένως έμφανίζονται καλλίτερον εις τήν οσίαν τής εκ τοίτου ή άφ'ήκει των συνωνύμων τών λαμβανόμενων από ζένας γλώσσας και ή άπαιτημένη προσοχή εις τόν καθαρισμόν του λέξιλογίου. Το 1818, δι' έτος άπικνίον της ένδοξης άφρηνίσσεως της Γερμανίας, ή καθαρολογία έθερίσε τούς σχολαστικούς, προς μεγάλην όλίγην του Γκαίτε. Ο Σοπτεχάουσε ανεμειρίετο τήν άποστροφήν του ένδοξου ποιητού. «U r Deutsehthümerei, γράφει κάπου, muss man keine Concensinen n. schenken. [Σημ. τής Επιστολής].

2 J H. Voss μεταφραστής του Ουίβρον κλπ., και οι υίοι του. Ο Οβμπολι του είχε πλέξει στέφανον εις τόν πρόλόγον του, προσθέσας ότι τό μέτρον τό όποίον εισήγαγεν ό Voss ήτο έπαδεικτικόν βελτιώσεων. [Σημ. τής Επιστολής].

τό εκπροσωπούν τήν έποχήν μας, λέγει ο κριτικός Μπομπούρ. Απ' εναντίας πολλοί του καθημερινού τύπου εκφράζονται δυσμενώς, άποδίδοντες τήν επιτυχίαν του εις τήν άριστουρηματικήν υπόκρισιν του παιζόντος τό πρόσωπον του ήρωος Λεσά κ. Φερνάνδ, τόν όποίον όλοι άδιστακτως όνομάζουν εις τόν ρόλον αυτόν μεγάλον καλλιτέχνην.

Ο Ισίδωρος Λεσά είναι κάτοχος μεγίστης περιουσίας, τήν όποίαν απέκτησε διά χιλίων μέσων, μη όπισθοδρομών και πρό τής άτιμίας αότης. Το πάν είναι θεμιτόν δι' αυτόν όταν πρόκειται να κερδήσῃ. Η άρχή του είναι ότι τό χρήμα είναι τό πάν: τά λοιπά είναι άλλα μέσα προς άπόκτησιν χρήματος. Είναι άδιάφορος σύζυγος και άδιάφορος κατή. Αλλ εις τό υίόν του Σαρβιέ συγκεντρώνει όλην τήν άγάπην του. Η κόρη του εύρίσκειτα διαρκώς εις σύγκρουσιν προς τας άδικίας του πατρός της τά όνειρά της είναι πολύ εύγενέστερα. Μόνον της καταφύγιον είναι ό έρως του Γκαρρώ, χημικου και περιμένει άνυπομόνος πότε να τήν έλευθερώσῃ από τήν ταπεινήν άμισοφροσιν που τήν περιβάλλει. Χάριν του υίου του ο Λεσά κάμνει συχνά χρηματικάς θυσίας πληρώνων προθύμως τά χρέη και τας άπολείας του εις τά χαρτιά.

Τώρα φιλοδοξεί να δώσῃ εις τήν κόρην του εν από τά μεγάλα όνόματα της παλαιάς άριστοκρατίας. Και τό κατορθώνει χάρις εις τό χρήμα του. Διά μεγάλα δανειών έχει καταστήσει υποχρεϊόν του τόν μαρκήσιον Πορσελέ, ό όποίος πρό τών άδιεξόδων χρηματικών του στενοχωριών δέχεται να νυμφευθῇ τήν κόρην του Λεσά. Αλλ εκείνη άρνείται. Ομολογεί ότι έχει έραστήν. Ο Λεσά μαινεται εκ όργης και διώχνει τήν κόρην του, ή όποία φεύγει, εύτυχής να ζήσῃ με τόν εκλεκτόν της μακράν από τό μισητόν πατρικόν σπίτι. Αλλά τό κακόν αυτό επακολουθεί άλλο τό όποίον καταβάλλει τόν Λεσά τόν πλήττει εκεί που δέν εισχωρεί πλέον ή δύναμις του χρήματος. Ο υίός του Σαρβιέ φονεύεται εκ πτώσεως από τό αυτοκίνητον. Ο θάνατος και ό έρως ένίκησαν τόν βασιλέα αυτόν του χρήματος. Τίποτε δέν ισχύει και αϊτών. Ο Λεσά καταβάλλεται από τήν άπελπισίαν του. Και όταν ο Φίγκ και ο Γρίγ έρχονται τήνστιγμήν εκείνην και του παρουσιάζουν ενσυμβόλιον προς υπογραφήν, ο Λεσά δέν έχει τήν δύναμιν να τό διαβάσῃ. Εκείνοι επιμένουν. Ο Λεσά έννοει τήν παγίδα που του στήνουν και αναλαμβάνων προς στιγμήν φωνάζει: Είσιθε κατεργάηδες. Θέλετε να έπωφεληθῃτε από τήν λύπην μου. Και με όλον τό μέγεθος της δυστυχίας που τόν πνίγει άποθνεί τόν κίνδυνον που τόν άπειλεί.

Η σκηνή μεταξύ του Λεσά και του μαρκησιου Πορσελέ θεωρείται μία από τας καλλιτέρας του δράματος όταν ο Λεσά λέγει εις τόν μαρκήσιον ότι ή σημερινή κλυτοκρατία εινε όφελιμωτέρα και ισχυροτέρα της παλαιάς άριστοκρατίας.

Η τελευταία έπίσης σκηνή ειναι τραγικωτάτη, θεωρουμένη από τας δλίγας καλλονάς του σημερινου θεάτρον.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Ο διακεκριμένος Ιταλός τεχνοκρίτης κ. Πίκα γράφων περί τής διακοσμητικής τέχνης κατά τήν τελευταίαν Έκθεσιν του Τουρινου λέγει: «Πόλλά έλέχθησαν και πολλά έγράφησαν εν Ιταλία περί τής σημερινής διακοσμητικής τέχνης, αλλά κατόπιν τών σαρκασμών εκ μέρους τών πατριών, και του ένθουσιασμού τών φανατικών νεωτεριστών, τό κοινόν άπομένει άναποφάσιτον.

Εν τούτοις, αν εινε δύσκολος να βεβαιώσωμεν ότι ύφίσταται νέος άρχιτεκτονικός ρυθμός, είναι άναμφισβήτητον ότι επήλθε εις τήν αρχιτεκτονικήν μεγάλη ζωή, τήν όποίαν ποικίλλει ή νέα διακοσμητική.

Και τό άποδεικνύει ο μέγας αριθμός τών περι τήν προσοχήν νίκην συστειρωμένων καλλιτεχνών. ΑΛΛ' ένόσω άναμνησθωμεν τό άποτέλεσμα της ζωής αυτής, άς μελετήσωμεν τας διαφόρους άμφιβόλους άκόμη τάσεις. Δύο ιδίως παρατηρούνται διευθύνσεις ή τάσεις αντίθετοι: οι μιμούμενοι άμέσως τήν φύσιν — naturalistes και οι προτιμώντες τούς άφρημένους συνδυασμούς γραμμών φανταστικών — anti-naturalistes.

Υπάρχουν και οι άριστοκράται, διά τούς όποίους τέχνη είναι ο πλούτος της έξωτερικής μορφής και οι δημοκράται οι όποιοι θέλουν να συνδέσουν τας σημερινάς διακοσμητικάς τάσεις με τήν κοινωνικήν ζωήν, με τήν πρόθεσιν να συνδυασθῇ τό όραϊόν με τό άπλοιν διά να επιτευχθῇ ή εύθηρία. Τοιαύτη αντίληψις της τέχνης είναι πολύ χαμηλή.

Αλλ' εκτός αϊτών είναι οι κοσμοπολίται και οι τοικιστάι. Οι μὲν είναι οι όνειρευόμενοι μίαν τέχνην κοινήν εις τήν όποίαν να ένυπάρχουν όλοι οι ρυθμοί και όλοι αι πηγαι της έμπνεύσεως οι δέ, οι πιστεύοντες ότι κάθε λαός έχει ιδίαν άισθητικήν τροφήν, και θέλουν να διατηρήσουν τόν χαρακτήρα και τό πνεύμα της φυλής των άναζητούντες εν τούτοις νέας καλλιτεχνικάς μορφάς.

Τέλος οι παλαιόκοι traditionnalistes οι έμμένοντες εις τά παλαιά, τών όποίων τό μετριοπαδές έργον ήμπορεί να ήται πολύ όφελιμον, και οι αντιπαλαιόκοι οι όποιοι έλεύθεροι τών στενών όρίων του κατά συνθήκην θα δώσουν εις τήν νέαν τέχνην ζωήν και πρωτοτυπίαν. Αρχεί να μη θελήσουν να νεωτερίσουν εις ό,τι δέν επιδέχεται νεωτερισμόν. Ας χρησιμοποιήσουν, όταν νομίσουν καλόν, αρχαία έθνικά ύποδείγματα και νεώτερα τοιαύτα, αλλ' άς μη παραμελήσουν τήν επισταμένην και εύσυνείδητον μελέτην της φύσεως προοπαθόντες να αναπτύξουν τήν άτομικότητά των, διότι, καθώς έλεγε πρό 70 και πλέον έτών ο Ιάπων Όκούζαι: «Δέν πρέπει να ύποδουλωνώμεθα εις τούς κανόνες, αλλά καθείς να κάμη ό,τι του ύπαγορεύει ή φαντασία του».

ΠΙΝΑΚΙΑΣ

ΦΕΤΟΣ τήν χειμερινήν έποχήν εκλείσεν ή εις τόν «Παρνασσόν διοργανωθείσα φιλανθρωπική άγορά της Φιλοπόταχου Έταιρίας» τών Κυριών, του άριστου διά τόν σκοπόν και τήν δράσιν του εν Αθήναις φιλανθρωπικου συλλόγου. Το άποτέλεσμα της άγοράς όφείλεται εις τας προϊσταμένας του Σωματείου τούτου — και άρκούμεθα αναφέροντες τά όνόματά των, της κ. Ρενιέρη και της κ. Βικτωρ. Σαρβίτ. άνευ της προσωπικής ενεργείας τών όποίων δέν θα ήτο δυνατόν να συλλεχθῇ τό ποσόν με τό όποίον τόσο δυστυχεις θα εύρουν άνακούφιον και ένθάρρυνσιν διά τήν ζωήν. Η άθηναϊκή φιλανθρωπία αρχίζει με τόν τρόπον αυτόν να άποκτῆ φήμην εις τας έπαρχίας. Οι ναυαγοί της ζωής συρρέουν εις τας Αθήνας, καθ ήμέραν αυξάνει ο αριθμός και εινε άνάγκη της αϊθήσεως τών έσόδων πράγμα τό όποίον δέν εινε εύκολον με τας άγοράς και τας συναυλίας και δέν θα εινε δυνατόν εάν μη γενικωτέρα έπικουρία δωρεών και κληροδοτημάτων δέν έλθῃ εις ένίσχυσιν τών φιλοπόταχων σωματείων τών όποίων τά πρόσωπα και ή δράσις ήθελεν έμπνεύσει τήν έμπιστοσύνην και τήν συμπάθειαν.

ΟΛΙΓΟΣΤΙΧΑ

Κατά τόν εφρεινόν Λασάνειον διαγωνισμόν έβραβεύθησαν ή κωμωδία «Φαίβ-ο-κλόκ του κ. Τ. Αμπελά και ή τραγωδία «Λέων Χαμάρετος» του κ. Ι. Καλοστόπη.

Ο κ. Αποστόλου μετά της κ. Δαρκλαϊ, θα δώσουν,

ώς λέγεται, τόν Οκτώβριον εξ παραστάσεις εις τό Δημοτικόν Θεάτρον.

Εις τό πανεπιστήμιον του Νιου-Χάβεν της Αμερικής κατηγορήθη ή έλληνική γλώσσα ως ύποχρεωτική. Έπίσης διεγράφη εκ τών εισιτηρίων εξέτάσεων. Εις τό έξής ή διδασκαλία της έλληνικής θα ήται προαιρετική.

Η Α. Μ. ο Βασιλεύς εξέφρασε τήν επιθυμίαν να ιδῇ κατά τήν προσοχήν χειμερινήν περίοδον, από της σκηνης του Β. Θεάτρον, αρχαία έλληνικά δράματα εν μεταφράσει.

Εγνώσθη έπίσημως ότι εις τήν Γαλλικήν αρχαιολογικήν σχολήν τών Αθηνών παρέχονται 115,000 φράγκα εκ του προς τό Γαλλικόν κράτος κληροδοτήματος του Έρρίκου Ζυφφρά.

Κατά τήν εκλογήν του νέου Πρωτάνεως διά τό ακαδημαϊκόν έτος 1903 — 1904 έλαβε τας περισσότερας ψήφους — 32 — ο κ. Γω. Εύταξίας.

Εις τήν Έκθεσιν της παρισίνης Έθνικής Έταιρίας αναφέρεται εύφώνως μία εικόν του εν Ρουμανία ζωγράφου κ. Σιμωνιδου, ό όποίος ιδιαιτέρην έντύπωσιν έπροξένησε προτρέψαι εις τόν «Παρνασσόν» με τό πλήρες μυστηριου και ποιήσεως έργον του «Έξομολόγησις».

Εις τήν Κοπεγχάγην άπέθανε ή μυθιστοριογράφος Μαγδαληνή Τορέξεν. Η Τορέξεν κατέγγεν εις τήν περιγραφήν της άγορικής ζωής.

Εις τό Μάντζεστερ παρσαύθη εις τό κατάστημα τών κοφαλάων ο Ρωμαίος και Ιουλιέττα. Και οι ήθοποιοι και οι θεαταί ήσαν κοφαλάοι. Το έργον χειροκροτήθη ζωηρώς.

Το γερμανικόν περιοδικόν «Φιλολογική Ηχώ» δίδει σημείωσιν τών έργων, τά όποία είχαν τήν μεγίστην επιτυχίαν από του φθινοπώρου του 1901 μέχρι του 1902. Τας σχετικάς πληροφορίας εξέησε από τά διάφορα άναγνωστήρια και δανειστικάς βιβλιοθήκας. Εις τήν τεθείσαν έρώτησιν απήνησσαν αι μεγαλειότεραι γερμανικαί πόλεις και τινες εύρωπαϊκαί πρωτεύουσαι.

Πρώτον έχρεται τό βιβλίον του Γουσταίου Φρένσεν «Τζών Ούλ», του όποίου έγεινε ήδη ή έκασοτή έκδοσις. Εν άναγνωστήριον της Βόννης κατέχει σαράντα πέντε αντίτυπα διά να έπαρκῇ εις τας άθρόαυ αιτήσεις τών συνδρομητών του.

Έξεδόθησαν εις ένα τόμον τά ποιήματα του Ιταλου ποιητου Λορέντζο Στεκέτι.

Πολυτελέστατα εξέδόθη νέος τόμος ποιημάτων του Α' Αννοντζιο: *Laudi de san. aei mare, uella terra e degli erui*. Διακρίνεται τό ποιήμα προς τόν Καρδούτσι.

Προσεχώς εκδίδεται εν Φλωρεντία ή βιογραφία του Καρδούτσι υπό Γ. Κιαρίν.

Η «Νέα Σκηνή» επιστρέψασα εκ Αιγύπτου αρχίζει τας παραστάσεις της εις τό θεάτρον της Όμονοίας.

Η προκήκησις Έλένη έτεκε τήν 29 Μαΐου θυγάτριον, εις τό όποίον έδόθη τό όνομα Όλα.

Προσεχώς εκδίδεται ο Αγαμέμνων του Δισχόλου εις έμμετρον μεταφρασιν του συνεργάτου μας κ. Ι. Ν. Γρωτάρη.

Τὴν νύκτα τῆς 28 Μαΐου ἐδολοφονήθησαν ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισσα τῆς Σερβίας.

Πρὸ μηνὸς ἔγιναν εἰς τὸ Παρίσι τ' ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ Σέντ-Μπέρ. Ἡ προτομὴ ἐστήθη ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ μεγάλου κριτικοῦ εἰς τὸ κοιμητήριον Μονπαρνάς.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

Εἰς τὸ γαλλικὸν περιοδικὸν *La Critique Internationale* τῆς 15 Μαΐου: «Εὐγένιος δὲ Κάστρο» σκιαγραφία τοῦ πορτογάλου ποιητοῦ ὑπὸ Φιλέα Λεμιέγκ. Εἰς τὸν δὲ Κάστρο συγκεντρώνεται κατὰ τὸν συγγραφέα ὅλη ἡ σύγχρονος φιλολογικὴ ἐξέλιξις τῆς Πορτογαλλίας.

Εἰς τὸ ἀγγλικὸν περιοδικὸν *Fortnightly* δημοσιεύεται μελέτη ὑπὸ W. Knox Johnson περὶ τοῦ Ἰακώβου Λεοπάρδι τὸν ὁποῖον θεωρεῖ διὰ τὴν τελειότητα τοῦ γλωσσικοῦ του ὕφους ἐφάμιλλον τοῦ Δάντε καὶ τοῦ Μίλτωνος.

Ὁ H. H. Stathen εἰς ἄρθρον δημοσιευθὲν εἰς τὴν λονδίνειον *National Review* ἐκφράζει τὴν ἀνάγκην αὐστηροῦ κανονισμοῦ τῆς μουσικῆς τῶν δρόμων, προτείνει δὲ τὴν ἀπαγόρευσιν εἰς τοὺς πλανοδίους μουσικούς νὰ παίζουν τὰ διάφορα ὄργανά τινά διὰ τὰ κακὰ αὐτῶν ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς αἰσθητικῆς τοῦ λαοῦ.

Εἰς τὴν Ἰταλικὴν *Nuova Antologia* ὁ Βικέντιος Μαρέλλο ἀποκαλύπτει εἰς τὸ πρόσωπον τῆς Τίνα δι Λορέντζο ἀντίληγον τῆς Σάρρας Μπερνάρ καὶ τῆς Δούξε. Ἡ Λορέντζο γοητεύει ἀπὸ δεκαετίας τὸ ἰταλικὸν κοινὸν καὶ κατὰ τὸν Μαρέλλο ὑποδέεται τὴν Φαργαρίαν εἰς τὴν Κυρίαν μετὰ τὰς Καμελίας ὅπως ὁ Δουμάς ἐφαντάσθη καὶ ἠθέλησε.

Ἡ ἱατρὸς κ. Ταρνόβσκι εἰς τὴν ρωσικὴν ἐπιθεωρησὶν *Sievniery Viestnik* τονίζει τὸ κακὸν τὸ συμβαίνον εἰς τὴν Ρωσσίαν, πάντοσων ἀνγνῶν γάμων ῥάσων χωρικῶν πρὸ τοῦ 17 ἔτους τῆς ἡλικίας των ὅποτε δὲν ἔχει ἀκόμη συμπληρωθῆ ἡ ὀργανικὴ αὐτῶν ἀνάπτυξις. Τὸ γεγονός τοῦτο προστιθέμενον εἰς τὴν ὑπερβολικὴν ἐργασίαν εἰς τὴν ὀλοίαν τοὺς καταδικάζει ἡ θέσις τοῦ συζύγου εἶνε μίᾳ τῶν κυρίων ἀφορμῶν τοῦ ἐκφυλισμοῦ καὶ τῆς θνησιμότητος τῶν ῥάσων χωρικῶν.

Εἰς τὸ ὀλλανδικὸν περιοδικὸν *Gits* ὁ κ. Straub ἐξετάζων τὰς ἀφορμὰς τῆς μωπίας λέγει ὅτι σχετίζονται ἀμέσως πρὸς τὴν πνευματικὴν ὑπερκόπωσιν τῆς μαθητευούσης νεολαίας.

Εἰς τὴν ἐπιθεωρησὶν τῆς Πετρούπολεως *Viestnik Jevropy* ὁ κ. Μάρκοφ δίδει ἐνδιαφερούσας ἐντυπώσεις περὶ τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος καὶ τῶν καλλιτεχνικῶν αὐτῆς θησαυρῶν.

Τὸ γερμανικὸν περιοδικὸν *Die Veite Welt* ἐρωτᾷ τοὺς γνωστοτέρους γερμανοὺς λογίους πῶς διακρίνεται ὁ καλὸς συγγραφεὺς Ὁ Σούδερμαν ἀπαντᾷ: Καλὸς συγγραφεὺς εἶνε ὁ γνωρίζων τὴν γλῶσσαν του, ὁ ἔχων ὕψος, ὁ ἀναγνωρίζόμενος ἐκ τούτου καὶ μὴ καταπονῶν τὸν ἀναγνώστην.

Ὁ Κάρολος Φόδερμπαχ φρονεῖ ὅτι καλὸς συγγρα-

φεὺς εἶνε ὁ γνωρίζων τί σημαίνει ἐκάστη λέξις δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ὁμιλοῦντας μίαν γλῶσσαν καὶ μὴ μεταχειριζόμενος τὰς λέξεις εἰμὴ αὐστηρῶς εἰς τὴν ἀρμοῦσαν θέσιν των.

Ὁ Χάουπτριαν νομίζει καλὸν συγγραφέα τὸν ὁμιλοῦντα εἰς τὴν καρδίαν καὶ ἀποστραφόμενον τὰς κοινοτοπίας καὶ τὰς στερεοτύπους φράσεις.

Ὁ Μπήμερ θεωρεῖ ὅτι γνώρισμα τοῦ καλοῦ συγγραφέως εἶνε ἡ πρωτοτυπία ἢ μὴ ἀφίνουσα ψυχρὸν τὸν ἀναγνώστην. Ἄλλ' οἱ καλοὶ συγγραφεῖς ἐπιλέγει διαφέρειν κατ' ἐποχὰς καὶ δὲν εἶνε δικαία ἢ σύγκρισις συγγραφέων διαφόρων ἐποχῶν.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Η ΑΚΙΝΗΤΟΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ ΕΝ ΤΟΥΡΚΙΑ ὑπὸ Ν. Π. Ἐλευθεριάδου δ. ν. — Ἀθῆναι 1903.

ΜΗΤΕΡΑ ΚΑΙ ΚΟΡΗ δράμα εἰς πράξεις τέσσαρας ὑπὸ Ζ. Φυτίλη — Ἀθῆναι 1903. Τυπογραφεῖον Ραφιδάνη-Παπαγεωργίου.

Ο ΔΑΓΚΑΣ διήγημα ὑπὸ Δημοσθένη Ν. Βουτυρά. — Πειραιεὺς 1903. Τυπογραφεῖον «Σφαίρας».

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Ι. Γεωργιάδου, ἱατροῦ. Ἐκδίδεται δις τοῦ μηνός. Συνδρομὴ ἑξάμηνος δρχ. 3, φρ. 3.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΚΡΙΣΙΣ — ΚΟΜΙΤΑΤΑ ΚΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ 1901-1903 ὑπὸ Γνασίου Μακέδνου. — Ἐν Ἀθῆναις 1903 τυπογραφεῖον Π. Δ. Σακελλαρίου.

FEUILLETS par Jean Moreas. — Paris 1903 édition de «La Plume» fr. 3.50.

LE PROBLÈME DE L'AVENIR LATIN par Léon Bazalgette. — Paris 1903 édit. Fischbacher frs. 3.50.

JOHN RUSKIN, sein Leben und sein Wirken von Marie von Bunsen. — Leipzig Hermann Seemann, mks 4.50.

ANNUAL OF THE BRITISH SCHOOL AT ATHENS. VII (1901-1) London, Macmillan.

Εἰς τὸ τεῦχος τοῦτο κυριαρχεῖ ἡ Κνωσὸς ὑπὸ τοῦ κ. Ἐβανς. Τὸ κεῖμενον στολιάζεται ἀπὸ πλείστας εἰκόνας διαφόρων μερῶν τῶν ἀνακτόρων μεγίστου ἐνδιαφέροντος.

AU MUSÉE DE L'ACROPOLE D'ATHÈNES par H. Lechat. Études sur la sculpture en Attique avant la ruine de l'Acropole lors de l'invasion de Xerxès. — Paris chez Fontemoing 468 p. in - 8°, 47 fig. et 3 pl

Ὁ κ. E. Pottier ἀφιερώνει εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ μακρὰν κρίσιν εἰς τὴν «Revue des Etudes Grecques» ἀποκαλὸν τὸν συγγραφέα «καλλιτέχνην καὶ ἱστορικόν».

DAS PROBLEM DER NEUGRIECHISCHEN SCHRIFTSPRACHE von K. Krumbacher München 1903 Verlag der K. B. Akademie.

Ἀγγέλλονται:

ΚΥΜΒΕΛΙΝΟΣ τοῦ Σαῖπτηρ, μετάφρασις Μ. Δαμυράλη — Βιβλιοθήκη Μαρσαλλή.